

●
●
●

Loopbaanleren in mbo kunst- onderwijs

Werk maken van maatwerk in brede mbo-beroepskwalificaties

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Loopbaanleren in mbo kunstonderwijs

Werk maken van maatwerk in brede beroepskwalificaties

Hans Hoogeveen

april 2008

slo

nationaal
expertisecentrum
voor leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2008 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteur: Hans Hoogeveen

Redactie: Broomhaar Tekst, Kapelle

Ontwerp omslag: Axis media-ontwerpers

Betrokkenen binnen het ROC van Amsterdam

- Contactpersoon ROC van Amsterdam: Frans-Bart Visser, projectleider onderwijsinnovatie kunstcluster
- Directeur Werkmaatschappij RAI van het ROC van Amsterdam: Dhr. Aarts
- Stafmedewerker Onderwijsinnovatie: Mevr. Liesbeth Gamadia
- Opleidingsmanager kunstcluster Locatie Korte Ouderkerkerdijk: Dhr. Erick Siebers,
- Opleidingscoördinatoren KCA en Dans
- Opleidingsteams KCA en Dans
- Representatieve selectie van deelnemers en oud-deelnemers KCA en Dans
- Representatieve selectie stage-/leerbedrijven KCA/Dans

Betrokkenen binnen de SLO

- Afdeling beroepsonderwijs SLO (vmbo en mbo)
- Vaksectie Kunst en Cultuur

Besteladres

SLO, Stichting Leerplanontwikkeling

Secretariaat vmbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

AN: 5.4179.0041

Inhoud

Inleiding	5
1. Introductie op de arbeidsmarktsector Kunst, Cultuur en Media	7
1.1 Kenmerken van de KCM-sector	8
1.2 Arbeidsmarktdomeinen en beroepscompetentieprofielen	12
1.3 Doel: nieuwe kwalificatieprofielen KCM	15
2. Introductie op het mbo-onderwijsdomein Kunst, Cultuur en Media	21
3. Introductie op de beroepskolom vmbo-mbo-hbo voor het domein Kunst, Cultuur en Media	29
3.1 Het vmbo	29
4. Vormgeven aan mbo-kunstonderwijs; twee praktijkvoorbeelden	42
4.1 Op weg naar een kunstcluster bij het ROC van Amsterdam: de opleiding KCA	44
4.2 Het ontwikkelproces binnen de opleiding Kunst, Cultuur en Amusement	44
4.3 Mbo Dans van het ROC van Amsterdam	68
5. In gesprek met direct betrokkenen	87
5.1 In gesprek met deelnemers van KCA	87
5.2 In gesprek met deelnemers van mbo Dans	90
5.3 In gesprek met docenten	94
5.4 In gesprek met het de afdelingsmanager en projectleider innovatie	96
5.5 In gesprek met oud-deelnemers KCA	100
5.6 In gesprek met een opleidingsadviseur van een kenniscentrum voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven (KBB)	108
5.7 Conclusies	109
6. Reflectie	111
6.1 Reflectie vanuit het perspectief van het herontwerpproces mbo	112
6.2 Reflectie vanuit het loopbaanperspectief in de beroepskolom vmbo-mbo-hbo	113
6.3 Reflectie vanuit het arbeidsmarktperspectief	114
7. Conclusies en aanbevelingen	115
8. Literatuur	117
Bijlagen	121
Bijlage 1: Overzicht onder-steuning SLO 2002-2006	123
Bijlage 2: Beroeps-verenigingen binnen de sector KCM	125
Bijlage 3: Voorbeeld van een doorlopende leerlijn voor de KCM-sector	127
Bijlage 4: Ontwerpopdrachten bij de gehanteerde ontwerpbenadering	131
Bijlage 5: Beknopte typering van het 4C-ID-model	133
Bijlage 6 Rode lijn in ontwerpbenadering van Loopbaanleren (SLO)	137

Inleiding

In het mbo is het kunstonderwijs een fenomeen met een korte geschiedenis. De arbeidsmarkt in de culturele sector, vaak aangeduid met Kunst, Cultuur en Media, biedt enerzijds steeds meer werkgelegenheid en oefent anderzijds een grote aantrekkingskracht uit op jongeren.

Het aantal roc's dat haar opleidingsaanbod uitbreidt met opleidingsroutes voor de kunstsector, groeit daardoor sterk. Ook in het vmbo en in het havo-vwo is er een toenemende belangstelling voor leerloopbanen in de kunstsector, getuige het groeiende aantal kunstklassen, theaterklassen en cultuurprofiel scholen.

SLO is nauw betrokken bij deze innovaties, zowel in het vmbo, het havo-vwo als in het mbo. Die betrokkenheid gaat verder dan vakinhoudelijke vernieuwingen binnen het leergebied Culturele en Kunstzinnige vorming en binnen de traditionele kunstvakken zoals Muziek, Tekenen, Handenarbeid, Textiele werkvormen, Dans en Drama. Ze heeft ook betrekking op samenwerking tussen onderwijs en instellingen voor kunsteducatie, op het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen vanuit het loopbaanperspectief en op het herontwerp van mbo-opleidingen, gericht op een startkwalificatie.

Voor het vmbo heeft dat recent geleid tot een SLO-publicatie waarin de bredere rol van kunst en cultuur wordt getypeerd en de doorlopende leerlijnen naar deze nieuwe sector worden belicht. (SLO, 2006, Vmbo-reeks 12).

Er is nog relatief weinig bekend over de wijze waarop in het mbo vorm wordt gegeven aan kunstonderwijs. De ervaringen die SLO binnen het mbo heeft opgedaan met het vormgeven van kunstonderwijs, komen voort uit een meerjarige ondersteuningsrelatie met het zogenoemde kunstcluster van het ROC van Amsterdam. Deze ervaringen worden voor het eerst met deze uitgave gepubliceerd. We denken dat we het onderwijsveld hiermee een dienst bewijzen en wel om een viertal redenen:

- 1 Een belangrijk doel van het ingrijpende herontwerpproces mbo is om aantrekkelijk en flexibel beroepsonderwijs te realiseren, zowel voor deelnemers als bedrijven. Om die vernieuwingsslag te kunnen maken zijn voor scholen praktijkvoorbeelden, waarin getoond wordt hoe maatwerk voor deelnemers en leerbedrijven gerealiseerd kan worden, uitermate welkom.
- 2 Brede kwalificaties in het mbo bieden ruimte voor inkleuring van individuele loopbaanprofielen, waarmee recht kan worden gedaan aan loopbaanwensen van deelnemers en ook kan worden ingespeeld op specifieke behoeften op de (regionale) arbeidsmarkt. Praktijkvoorbeelden van opleidingsontwerp, opleidingspraktijk en profileringen binnen brede beroepskwalificaties zijn echter nauwelijks aanwezig.
- 3 Het domein Kunst, Cultuur en Media is voor het mbo als zodanig een nieuwe arbeidsmarktsector, waarover nog weinig bekend is. De nieuwe mbo-kwalificatie Artiest en de nieuwe kwalificatiedossiers voor bestaande mbo-opleidingen die traditioneel verwant zijn met kunstonderwijs, bieden ruimte aan talentvolle leerlingen, maar hoe benutten ROC's die ruimte? Daarover is nauwelijks iets bekend.
- 4 Elke arbeidsmarktsector streeft naar een volledige beroepskolom vmbo-mbo-hbo, zodat geen talent verloren gaat. Voor deze sector van de arbeidsmarkt – de kunstsector - is nauwelijks bekend hoe die beroepskolom er momenteel uit ziet.

Leeswijzer

In deze publicatie staat het loopbaanperspectief van de deelnemer centraal. Daarom hebben we ervoor gekozen om de publicatie in te leiden met een drietal hoofdstukken over respectievelijk de arbeidsmarkt, het mbo-kunstonderwijs en het kunstonderwijs in de beroepskolom. Na deze hoofdstukken volgen dan twee praktijkvoorbeelden.

In de praktijkvoorbeelden beschrijven we de ervaringen met het ontwerpen, ontwikkelen en invoeren van een tweetal kunstopleidingen. Deze kunstopleidingen zijn:

1. De opleiding Kunst, Cultuur en Amusement;
2. De opleiding Dans.

Beide opleidingen worden aangeboden door het ROC van Amsterdam en zijn tot stand komen met ondersteuning van SLO. Het ROC van Amsterdam heeft met het ontwikkelen van deze opleidingen de ambitie om aantrekkelijke en flexibele kunstopleidingen in een doorlopende leerlijn aan te bieden met een arbeidsmarkt- en loopbaanperspectief voor ondernemende deelnemers. De uitdaging voor het opleidingsteam en SLO was om daarvoor een ontwerp- en ontwikkelaanpak te kiezen die deze ambitie helpt waar te maken.

Bij het beschrijven van de ervaringen laten we, op basis van interviews ook de belangrijkste partijen aan het woord:

- deelnemers opleiding KCA en mbo Dans;
- docententeams;
- afdelingsmanager en projectleider;oud-deelnemers KCA;
- oud-deelnemers opleiding KCA
- opleidingsadviseur KBB.

We besluiten de publicatie met reflecties en aanbevelingen.

Doel en doelgroep

Deze publicatie wil beleidsmakers binnen vmbo, mbo en hbo inspireren om het aanbod voor loopbaankansen in de cultuurindustrie te vernieuwen.

Het biedt decanen en loopbaanbegeleiders inzicht in de ontwikkelingen van de sector Kunst, Cultuur en Media, zodat ze leerlingen beter kunnen adviseren.

Maar het biedt bovendien inzicht in een ontwerpaanpak voor beroepsonderwijs die flexibel en loopbaangericht opleiden mogelijk maakt, binnen brede beroepsgerichte kwalificaties.

Daarmee wordt een van de belangrijkste nadelen van de op eindtermen gerichte oude mbo-kwalificatiestructuur opgeheven, namelijk het gebrek aan mogelijkheden voor flexibilisering en maatwerk. De nieuwe kwalificaties in het mbo bieden uitstekende kansen voor flexibel en loopbaangericht opleiden, maar de scholen moeten die samen met de bedrijven en deelnemers wel pakken. Deze publicatie bewijst dat dat ook kan!

We danken alle betrokkenen voor hun openheid, waardoor we de lezers een inkijkje kunnen bieden van een lerende organisatie die met lef en visie aantrekkelijk onderwijs maakt. We willen speciaal de leden van het kernteam van het kunstcluster van het ROC van Amsterdam

bedanken, bestaande uit de heer Aarts, directeur, de heer Erick Siebers, afdelingsmanager, mevrouw Liesbeth Gamadia, stafmedewerker innovatie en de heer Frans-Bart Visser, coördinerend docent/projectleider onderwijsinnovatie kunstcluster.

Voor SLO is een dergelijke samenwerking met partners in het onderwijsveld van wezenlijk belang, omdat innovatie om partnerschap vraagt. Het was een eer en genoegen om dat meerjarige avontuur mee te maken en daaraan een bijdrage te mogen leveren.

Hans Hoogeveen.

1. Introductie op de arbeidsmarktsector Kunst, Cultuur en Media

In dit hoofdstuk typeren we de arbeidsmarktpositie en loopbaankansen voor mbo'ers binnen de sector Kunst, Cultuur en Media (KCM). De aanduiding 'sector Kunst, Cultuur en Media' verwijst naar een lastig te definiëren geheel van werksoorten, beroepen en functies dat ook wel wordt aangeduid als 'de cultuurindustrie', 'edutainment', 'culturele arbeidsmarkt', 'entertainment, leisure and hospitality' of 'belevenisindustrie'. De drie kernwoorden 'kunst', 'cultuur' en 'media' verwijzen naar allerlei vormen van bedrijfsmatige activiteiten waarbinnen, in diverse combinaties en verschijningsvormen, sprake is van kunstzinnige en culturele activiteiten, ondersteund door modern mediagebruik. Kern van deze arbeidsmarktsector is dat er gewerkt wordt in een culturele context, waarbij een sterk beroep wordt gedaan op kunstzinnige en creatieve vaardigheden en dat er op grote schaal gebruik wordt gemaakt van moderne media. Dit arbeidsdomein wordt ook wel aangeduid als 'het Kunstencluster'.

De sector Kunst, Cultuur en Media is voor het mbo een relatief nieuwe arbeidsmarktsector.

De traditionele wereld van kunst en cultuur vormt immers geen direct werkerterrein voor mbo'ers.

Dat geldt zeker voor de deelsector Kunst, waarbij we tot voor kort zowel voor de scheppend als uitvoerend kunstenaar uitsluitend het hbo-Kunstonderwijs kenden (de kunstacademies, conservatoria, toneelacademies etc.). Het mbo kende voorheen slechts een beperkt aantal opleidingen die wel enige verwantschap hadden met het kunstencluster, maar die er niet specifiek op waren gericht. Zo kennen we de mbo-opleiding Cultureelwerker, die zich wat de culturele sector van de arbeidsmarkt betreft, beperkt tot culturele activiteiten binnen het gesubsidieerde club- en buurthuiswerk, jeugd- en jongerenwerk, wijkopbouwwerk en ouderenwerk. Ook bestaan er al decennialang mbo-opleidingen in de grafische sector en in de schilderbranche (verfraaien en beschermen). Deze opleidingen richten zich echter veelal op de wereld van reclame, drukwerk, standbouw, styling en interieur en veel minder op multimediale uitingen binnen de wereld van kunst en cultuur. Ook mbo-opleidingen in de branches toerisme, mode en kleding, uiterlijke verzorging en commerciële dienstverlening leiden op voor beroepen en functies die passen bij werkzaamheden in de kunstsector, maar ook hiervoor geldt dat de opleidingsprogramma's zich niet specifiek op die arbeidsmarktcontext richten.

Een aantal ontwikkelingen in de samenleving heeft er echter toe geleid dat ook voor mbo'ers meer en meer arbeidsmarktkansen aanwijsbaar zijn in de KCM-sector, met name binnen de niet- traditionele vormen van kunst, cultuur en media.

Die ontwikkelingen zijn ook zichtbaar in de nieuwe mbo-kwalificatiestructuur, waarin binnen een aantal kwalificaties een meer herkenbare plaats aanwezig is voor deze sector. Dat geldt in de eerste plaats voor de volledig nieuwe kwalificatie mbo Artiest, maar ook voor een aantal vernieuwde kwalificaties in de mbo-domeinen Media, communicatie en informatie, Zorg en welzijn en Toerisme, horeca en voeding. In hoofdstuk 2 zullen we dat nader toelichten.

1.1 Kenmerken van de KCM-sector

De KCM-sector is binnen arbeidsmarktonderzoek niet gemakkelijk te typeren. Welke beroepen en functies zijn daarbinnen aanwijsbaar? Welke werkterreinen en beroepsgroepen kunnen we erin onderscheiden? Op welke consumenten richt die marktsector zich? Wat produceert die sector aan producten en diensten? Hoe is die markt georganiseerd? Wat is de omvang van die arbeidsmarkt en welke trends zijn er in aanwijsbaar wat werkgelegenheid betreft?

Tal van vragen die relevant zijn om te bepalen of er voor mbo'ers binnen de KCM-sector reële arbeidsmarktperspectieven zijn.

Arbeidsmarktonderzoek heeft vanaf 1999 een sterke impuls gekregen naar aanleiding van initiatieven van roc's in de grote steden om mbo-kunstvakonderwijs te starten. Meerdere roc's richtten samen met de kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven (KBB's) die actief zijn binnen deeldomeinen van de KCM-sector, het Platform mbo Kunstonderwijs op (zie kadertekst). Dit platform stelde zich tot doel erkende mbo-kwalificaties voor kunstvakonderwijs te realiseren binnen de context van de invoering van een totaal nieuwe, op competenties gerichte mbo-kwalificatiestructuur (KWS).

We beperken ons in dit hoofdstuk tot het weergeven van de hoofdlijnen van de resultaten van dit arbeidsmarktonderzoek.

Platform mbo Kunstonderwijs; een kort overzicht

In 1999 nam een aantal vertegenwoordigers uit de cultuurindustrie, het kunstonderwijs en de kunsteducatie en een aantal zelfstandige producenten en artiesten het initiatief om te komen tot kunstonderwijs voor mbo'ers. Zij wezen op diverse ontwikkelingen in de cultuursector, de verspilling van talent en het ontbreken van aansluiting op het hbo. Dit plan – dat 'Culture Clinics' werd genoemd - leidde tot vier pilots in de grote steden. In de pilots werkten scholen en diverse kunst- en cultuurorganisaties samen. De initiatiefgroep wendde zich tot Colo (toen nog Centraal Orgaan van Landelijke Opleidingsorganen van het Bedrijfsleven, vanaf 2002 Kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven, KBB's) met de vraag om nader onderzoek te laten doen naar de ontwikkeling van nieuwe kwalificaties. Vanaf dat moment (september 2000) kreeg de samenwerking met de landelijke organen beroepsonderwijs vorm. De kenniscentra ECABO en GOC dienden zich aan als projecttrekkers en benutten daarbij de regeling Versterking Beroepskolom Impuls 2000 Lob's.

Het grote-stedenoverleg van de eerste vier pilots werd - overigens nooit officieel - het Platform Kunstvakonderwijs en er dienden zich spontaan meerdere nieuwe pilots aan. In het voorjaar van 2001 werd besloten tot een verbreding van het platform met alle direct betrokken kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven. Er kwamen afspraken over de organisatie en werkwijze en er werd een definitieve naam gekozen: Platform mbo Kunstonderwijs.

Het Platform mbo Kunstonderwijs streeft naar de totstandkoming van een kwalificatiestructuur die is gericht op de brede branche van kunst, cultuur en media, aangeduid als de culturele markt.

In het Platform werken de volgende kenniscentra en roc's samen: ECABO, GOC, SVS, SVGB, Calibris (voorheen OVDB) en ROC Utrecht (nu ROC Midden-Nederland), Albeda College, Grafisch Lyceum Rotterdam, ROC van Amsterdam, Grafisch Lyceum Amsterdam, Friesland College, Rijn IJssel College, ROC Midden Brabant, Deltion College, Alfa College en Nova College. Zij hebben met elkaar ook de financiën opgebracht om het Platform en het bijbehorende projectmanagement te organiseren.

Bij de start van het Platform mbo Kunstonderwijs werd in het projectplan d.d. maart 2002 vastgelegd:

“Het Platform mbo Kunstonderwijs bestaat uit vertegenwoordigers van onderwijsinstellingen die activiteiten en opleidingen ontplooien of gaan ontplooien op het terrein van Kunst, Cultuur en Media en uit vertegenwoordigers van de Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven. Het Platform is in 2001 ontstaan vanuit het initiatiefplan ‘Culture Clinics’ (1999).” De rol van het Platform is het bundelen van krachten en het zorgen voor uitwisseling van kennis. Het doel van het Platform was als volgt omschreven: “Het Platform mbo Kunstonderwijs streeft naar de totstandkoming van een kwalificatiestructuur die is gericht op de brede branche van Kunst, Cultuur en Media (aangeduid als de culturele markt)”.

(Bron: Platform mbo Kunstonderwijs (2000))

Vanuit de ministeries van Economische Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen komt onderstaand actueel bericht over het toenemend belang van de ‘creatieve industrie’. Beide ministeries onderkennen het toenemende belang van deze sector en hebben daarom een stimuleringsprogramma in gang gezet, ondersteund door een website: www.cultuureconomie.nl.

De KCM-sector, trends en cijfers

Economisch belang creatieve industrie neemt toe

De creatieve industrie is de afgelopen acht jaar gegroeid. Er kwamen meer banen en de omzet steeg. Culturele voorzieningen maken een regio ook aantrekkelijker en functioneren als magneet voor economische activiteiten. Dat blijkt uit een aantal onderzoeken van de ministeries van EZ en OCW. Het aantal banen in de creatieve industrie steeg tussen 1996 en 2004 met 34%. De sector levert daarmee nu tussen de 2 en 3,2% van de werkgelegenheid in Nederland. Daarnaast groeide de omzet van de creatieve sector tot 1,5% van het totale Nederlandse bedrijfsleven.

Het innovatieplatform heeft de creatieve industrie als een van de sleutelgebieden aangewezen. De sector bestaat uit kunst, muziek, dans, theater, culturele evenementen, film, radio, televisie, journalistiek, literatuur, vormgeving, nieuwe media, architectuur en reclame.

De onderzoekers constateerden de volgende knelpunten:

- *Creatieve bedrijven ondervinden vaak moeilijkheden bij het aantrekken van kapitaal. Financiers vinden de risico's te hoog.*
- *Uitgebreide wet- en regelgeving belemmert de sector. Veel mensen werken op projectbasis waardoor er verschillende soorten arbeidsrelaties ontstaan. Ook verdienen 'creatieve werkers' meestal te weinig om als kenniswerker naar ons land te kunnen komen. Daarnaast levert de arbeidstijdenwet problemen op.*
- *De overheid draagt volgens de sector bij aan de knelpunten, onder meer door een weinig actieve rol als opdrachtgever.*
- *Zeer weinig starters groeien uit tot grote, succesvolle ondernemingen. De oorzaken hiervan variëren per sector, bijvoorbeeld hoge opstartkosten of enkele partijen die een groot deel van de markt innemen.*
- *De sector is te weinig georganiseerd en platforms voor het uitwisselen van ervaringen ontbreken. Het contact met overheden is te weinig ontwikkeld. Ook ontbreekt soms de internationale oriëntatie.*

- *Studenten krijgen binnen het kunstvakonderwijs te weinig commerciële training. Andersom is er bij technische en economische opleidingen te weinig aandacht voor creativiteit en vormgeving.*

*(Bron: Persbericht van de ministeries van EZ en OCW 28-06-2005
<http://www.minocw.nl/actueel/persberichten/8326/Economisch-belang-creatieve-industrie-neemt-toe.html>)*

Uit het persbericht blijkt enerzijds dat het toenemend belang van de 'creatieve industrie' door de overheid wordt onderkend en anderzijds dat er ook nog een aantal knelpunten zijn die de groei van die sector in de weg staan. De overheid en het Platform mbo Kunstonderwijs werken ieder vanuit de eigen rol, aan het oplossen van die knelpunten.

Arbeidsmarktonderzoek KCM-sector

Uit het eerste vooronderzoek van 2001 naar de arbeidsmarkt in de KCM-sector, uitgevoerd in opdracht van de KBB's ECABO en GOC en op verzoek van mbo-scholen en kunstorganisaties, blijkt dat de kunstsector drastisch verandert. De autonome kunstenaar maakt steeds meer plaats voor een meer uitvoerende medewerker in een productieproces dat niet meer leidt tot een 'kunstwerk' maar tot een product dat bijdraagt aan hogere verkoopcijfers, vrijetijdsbesteding of horecadoelstellingen. Ten gevolge van de opkomst van digitale media vindt een vervaging van de bestaande kunstdisciplines plaats. Door diezelfde digitale media lijken er ook nieuwe beroepsgroepen te ontstaan op het snijvlak van kunst, amusement en digitale techniek. Door een florerende economie is er op dit moment volop beweging en werkgelegenheid in de brede sector van kunst, cultuur en amusement. Deze ontwikkelingen lijken kansrijk voor mbo'ers om een nieuwe arbeidsmarkt te kunnen betreden. De eerste ervaringen met de pilots in het kader van kunstvakonderwijs die voortgekomen zijn uit het initiatiefplan 'Culture Clinics', laten dan ook zien dat de behoefte aan mbo-opgeleiden in de KCM-sector groeit. Daarbij moet gedacht worden aan nieuwe beroepsgroepen als popmuzikant, danser (lager artistiek niveau dan hbo, maar artistieker dan huidig sport en bewegen), festivalmedewerker, muzikassistent of digitaal ontwerper.

In de huidige kwalificatiestructuur zijn wel een aantal meer kunstzinnig/creatieve kwalificaties opgenomen, maar deze zijn sterk ingebed in een traditionele beroepenstructuur.

Na het eerste vooronderzoek uit 2001, volgden meerdere arbeidsmarktonderzoeken. We noemen er twee:

- *Arbeidsmarktonderzoek Cultuur en Media; een draagvlaktoets voor een mbo-opleiding cultuur en media* (uitgevoerd door Research voor Beleid in opdracht van GOC en ECABO; Reij, 2001);
- *Van Onderen! De podia als nieuw beroepsterrein voor het mbo* (Boonzajer Flaes e.a., 2001).

Edwin Reij deelt de culturele arbeidsmarkt als volgt in:

De arbeidsmarkt voor kunst, cultuur en media volgens Reij

Artiesten	Facilitaire functies	Multimedia functies	Productie/programmering
☐ acteur	☐ geluidstechnicus ENG	☐ ontwerper	☐ regisseur
☐ zanger(es)	☐ geluidstechnicus studio	☐ programmeur	☐ programmamaker
☐ goochelaar/magician	☐ geluidstechnicus P.A.	☐ vormgever	☐ redacteurverslaggever
☐ illusionist	☐ rigger	☐ ontwikkelaar	☐ producer
☐ musicus	☐ cameraman		☐ uitvoerend producent
☐ entertainer	☐ lichttechnicus		☐ productieleider
☐ danser(es)	☐ lichtassistent		☐ productieassistent
☐ presentator	☐ programmatechnicus		☐ regie assistent
	☐ programmatechnisch assistent		☐ opnameleider
	☐ editor		
	☐ decorbouwer		
	☐ setdresser		
	☐ toneelmeester		
	☐ kapper grimeur		
	☐ stylist		

Deze indeling kan nog aangevuld worden met kunsteducatie, kunststimulering, kunstpromotie, kunstparticipatie en evenementenorganisatie.

Ook het onderzoek van het Max Goote-instituut ‘Een kunstcluster voor het mbo?’ uitgevoerd door Folkert Haanstra, vormt een belangrijke bron van inspiratie. Op pagina 28 en 29 van dit onderzoek lezen we het antwoord op de vraag wat de kenmerken van het kunstcluster zijn op de arbeidsmarkt in kwalitatieve en kwantitatieve zin.

Kenmerken van het kunstcluster op de arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt van cultuur en amusement kent een aantal definitie- en afbakeningsproblemen. Begrippen als creativiteit en immateriële of symbolische waarde worden gebruikt om productie en producten te kenmerken. Soms wordt daarbij gedoeld op de culturele markt in engere zin: de sector van traditionele en populaire kunstuitingen. Soms gaat het om een breder begrip van de culturele industrie of entertainmentindustrie, waarbij de culturele markt die wordt bestreken overgaat in allerlei sectoren van de vrijetijdsindustrie en de dienstverlening. Ten slotte is er het nog bredere begrip van de beleveniseconomie, die inhoudt dat de meest uiteenlopende bedrijven, merken en producten gebruikmaken van behoefte aan vermaak, lifestyle en symbolische lading.

De kwantitatieve studies over de culturele arbeidsmarkt laten afhankelijk van deze conceptualiseringen en afbakeningen, zeer verschillende cijfers zien. Deze studies hanteren meestal indelingen die grotendeels zijn te herleiden op kunstdisciplines (beeldende kunst, vormgeving, podiumkunsten, gedrukte media, audiovisuele media, cultureel erfgoed/antiek, amusement e.d.). Daarnaast hanteren de studies verschillende indelingen in fases en functies van de productieketen, zoals ontwerpen/scheppen, herscheppen/uitvoeren, beheer en behoud, distributie, begeleiding en publiciteit, marketing en verkoop. Dit leidt tot een onderscheid in de eigenlijke scheppende en herscheppende beroepen en de beroepen die meer faciliterend van aard zijn, hetzij technisch, hetzij beleidsmatig, organisatorisch, logistiek en publicitair, hetzij ‘intermediairend’ en educatief.

Daarbij wordt wel steeds aangetekend dat veel mensen meerdere beroepen en functies uitoefenen en er veelvuldig combinaties voorkomen van bijvoorbeeld uitvoerende kunst en educatie en uitvoerende kunst en logistieke functies. De studies hanteren wel expliciet de door Mommaas (2000b) onderscheiden product- en productiekenmerken, maar niet de door hem ook onderscheiden factoren van consumptie en regulatie.

De conclusie is dat slechts globale kwantitatieve indicaties over de totale Nederlandse culturele markt beschikbaar zijn. De genoemde cijfers van circa 70.000 werknemers op basis van CBS-sectoren is een voorzichtige schatting. De afbakening welke deelsectoren en bedrijfspgroepen wel en welke niet tot de culturele of creatieve industrie behoren, blijft echter een kwestie van keuze.

Evenzeer is het een keuze welke definitie men vervolgens hanteert van 'cultural jobs' of 'creatief/kunstzinnige functies' binnen zowel die sector van de culturele industrie als binnen bedrijven en activiteiten die niet primair op cultuur en amusement gericht zijn (software, reclame etc.).

(Bron: Haanstra, 2002)

1.2 Arbeidsmarktdomeinen en beroepscompetentieprofielen

Op basis van de verschillende arbeidsmarktonderzoeken werd binnen het Platform de KCM-sector ingedeeld in deelsectoren met daarin voor mbo'ers relevante beroepsprofielen. In deze eerste ordening uit 2002 ging het om de volgende zes beroepsprofielen: 'Podiumkunstenaar', 'Vormgever', 'Cultureel-agogisch medewerker', 'Logistiek medewerker KCM', 'Publiciteitsmedewerker KCM' en 'Facilitair-technisch medewerker KCM'. Sommige beroepen die binnen deze zes clusters vallen, waren al te vinden in de bestaande kwalificatiestructuur, van andere moest het bestaansrecht als mbo-kwalificatie nog worden bewezen. Voor de nieuwe onderdelen gingen de kenniscentra de discussie aan met vertegenwoordigers van de betrokken branches.

Die indeling in deelsectoren van de arbeidsmarkt voor KCM en in beroepsprofielen, levert onderstaande schema's op voor arbeidsmarktdomeinen (schema 1, in de toelichting op het schema 'beroepsclusters' genoemd) en beroepscompetentieprofielen (schema 2).

Het arbeidsmarktdomein van de KCM-sector

domein	Kunst, Cultuur en Media							
cluster	podiumkunsten			beeldende kunsten			letteren	cultureel erfgoed
	muziek & geluid	dans & beweging	theater	audio-visueel	2D/3D			
voorbeelden van mogelijke beroepen op MBO-niveau	Uitvoerend/createur	(pop)musicus sounddesigner	(show)danser	acteur musical- artiest mime-speler figurant/model mannequin performer/presentator poppenspeler circusartiest	camera-man fotograaf multimedia vormgever	reclamekenaar decorschilder modevormgever grineur kostuumontwerper grafisch vormgever goudsmid/zilvermid graveur keramist ontwerper en modelleur schoen en ledervaren etateur glasblazer bloemschikker		restaurateur
	Educatief/agogisch	docent-assistent ass. educatief medewerker ass. muziektherapeut	docent-assistent ass. educatief medewerker sport fit bewegings- coördinator	docent-assistent ass. educatief medewerker ass. dramatherapeut	docent-assistent ass. educatief medewerker	docent-assistent ass. educatief medewerker ass. creatief therapeut	idem	idem
	Facilitair/logistiek	regie-assistent assistent art direction productie-assistent tourmanager stagemanager impresariaatsmedewerker			festivalmedewerker inspectie stagemanager impresariaats- medewerker etc.	museummedewerker galeriemedewerker		museum- medewerker archief employe museumarchief
		publiciteitsmedewerker						
Facilitair/technisch	AV-medewerker (beeld-, licht-, geluidstechnicus) theatertechnicus setdresser pianotechnicus medewerker tentoonstellingsbouw/ bioscoop-operateur				verklachtsassistent attractietechnicus medewerker toegepaste vormgeving film-editor	(taal-) drukker	restauratieschilder specialist interieur- afwerking behoudmedewerker musea en papier	

Schema 1

Toelichting bij schema 1

Op metaniveau wordt de sector aangeduid als het *domein* van Kunst, Cultuur & Media; vergelijkbaar met sectoren als gezondheidszorg, bouw, financiële dienstverlening, etc.

De zeven beroepenclusters binnen het domein Kunst, Cultuur & Media

Het *domein* wordt onderverdeeld in zeven *clusters* die gecentreerd zijn rond een van de zeven kunstdisciplines. We onderscheiden daarbij de categorie *podiumkunsten*, bestaande uit de *clusters* muziek & geluid, dans & beweging en theater, en de categorie *beeldende kunsten* die bestaat uit de *clusters* beeldende vormgeving en audio- visueel. De categorieën *letteren* en *erfgoed* vormen twee separate clusters. De zeven *clusters* worden hieronder nader omschreven.

1. Muziek & Geluid

De wereld van de auditieve kunst; niet alleen zang, instrumentale en elektronische muziek maar ook het registreren en manipuleren van geluid, het werken met soundscapes, muzikale ICT-toepassingen, geluidsversterking, etc.

2. Dans & Beweging

De wereld van de fysieke beweging zoals dans (waaronder ook showdans, street- en breakdance en andere eigentijdse dansvormen), mime, folklore, etc.

3. Theater

De wereld van het toneel, show, muziektheater en musical. Niet alleen voorstellingen in theaters maar ook televisiewerk, presentatie, rollenspelen, etc. In deze *cluster* komen veelal meerdere kunstvormen uit andere *clusters* samen.

Toelichting bij schema 2

Deelgebieden beroepscompetentieprofielen

1. Podiumkunstenaar

Het gaat hier om beroepen met combinaties van muziek, dans en drama ("waarvan twee van de drie goed worden beheerst"- QRA onderzoek) zoals (pop)musicus, showdanser, acteur, musicalartiest enz.

2. Vormgever

Het gaat hier om beroepen waarin beelden en vormgeving centraal staan, zowel in 2d als 3d als AV en zowel ambachtelijk als met behulp van moderne technologie.

3. Docent-assistent cultuureducatie¹

Dit zijn mensen die werkzaam zijn in de cultuureducatie en agogische en ondersteunende taken verrichten op de gebieden muziek, dans, drama, av of beeldende vorming.

4. Facilitair-logistiek medewerker

Het gaat hier om de grote groep 'regelneven achter de schermen' die in de KCM-sector werkzaam is, variërend van regieassistent tot impresariaatmedewerker of tourmanager.

5. Publiciteitsmedewerker

Dit zijn de mensen die de pr en marketing verzorgen.

6. Facilitair-technisch medewerker

Dit zijn mensen die de technische randvoorwaarden scheppen voor (digitaal) licht, beeld, geluid en decor en benodigheden.

(Bron: Platform mbo Kunstonderwijs, 2002)

1.3 Doel: nieuwe kwalificatieprofielen KCM

Het Platform mbo Kunstonderwijs stelde zich tot doel om door middel van onderzoek en overleg te komen tot nieuwe mbo-kwalificatieprofielen voor de zeven clusters uit schema 1. Daarvan was het eerste cluster, dat van podiumkunstenaar, het meest beladen omdat velen zich niet onmiddellijk een artiest of performer op mbo-niveau konden voorstellen en er zowel vanuit het werkveld als vanuit het gevestigde hbo-Kunstonderwijs sterke twijfels werden geuit. Ook binnen de andere clusters waren er indringende vragen of deze beroepenclusters wel specifiek genoeg waren om mbo-kwalificaties te rechtvaardigen speciaal gericht op de KCM-sector. Immers, logistiek medewerkers, facilitair-technische medewerkers en publiciteitsmedewerkers zijn werkzaam in allerlei branches. Waarom dan een specifieke kwalificatie voor de KCM-sector terwijl de trend in de nieuwe mbo-kwalificatiestructuur juist is om brede beroepskwalificaties te ontwikkelen, om zo de flexibiliteit en mobiliteit van afgestudeerden op de arbeidsmarkt te vergroten en om in te kunnen spelen op de gedifferentieerde behoeften van de (regionale) arbeidsmarkt.

¹ Nu aangeduid met de naam Begeleider cultuureducatie

Het resultaat van de inspanningen van de partijen verenigd in het Platform mbo Kunstonderwijs, is dat er vanaf 2005 één volledig nieuwe en erkende mbo-kwalificatie is die zich specifiek op de KCM-sector richt. Deze kwalificatie heeft de naam mbo Artiest meegekregen. Een ander resultaat is dat er in de nieuwe kwalificatieprofielen voor een aantal al langer bestaande mbo-opleidingen die duidelijke raakvlakken hebben met deze sector, meer aandacht is voor loopbaankansen in de KCM-sector. In hoofdstuk 2 lichten we dat nader toe.

In het projectplan 2005-2007 van het Platform mbo Kunstonderwijs wordt teruggeblikt op dit bereikte resultaat. Hierin wordt nog eens kernachtig aangegeven dat het doel van het Platform was erkend mbo- kunstonderwijs te realiseren.

Daarvoor was het noodzakelijk dat de minister, op voordracht van de Colo, kwalificatieprofielen zou vaststellen voor de sector Kunst, Cultuur en Media.

We citeren het projectplan:

Naar erkend mbo-kunstonderwijs

In 1999 werd door vertegenwoordigers van het werkveld geconstateerd dat er geen kunstonderwijs bestond in het mbo en dat dat eigenlijk vreemd was. De eerste projectnaam was 'Culture Clinics', om daarmee te benadrukken dat het niet om traditioneel kunstvakonderwijs moest gaan maar om onderwijs op maat voor getalenteerde mbo'ers. In hetzelfde jaar verscheen het rapport "Meer amusement en cultuur in het bve-segment?" van het Max Gootte Kenniscentrum.

Uit beide publicaties sprak de verwachting van de opkomst van een nieuwe bedrijfstak, de cultuurindustrie (belevenisindustrie, culturele vrijetijdsmarkt, creative industry enz.) en daaraan verbonden nieuwe werkgelegenheid.

Deze markt werd breder gedefinieerd dan de traditionele kunst- en cultuursector en verbonden aan sectoren als recreatie, horeca en media.

Bij de verwachtingen over 'kunst' in het mbo behoorde ook het streven naar meer cultuur voor alle mbo-leerlingen, meer kansen voor getalenteerde (allochtone) leerlingen en het dichten van de witte vlek in de beroepskolom mbo-hbo wat betreft de kunsten.

(Bron: Platform mbo Kunstonderwijs, 2005)

Ook de strategie en activiteiten van het Platform worden nog eens benoemd om dit doel te realiseren.

Kwalificatieprofielen voor de sector Kunst, Cultuur en Media

Het Platform mbo Kunstonderwijs heeft twee sporen gevolgd. Het eerste was dat van de experimenten in opleidingen. Deze niet formeel goedgekeurde experimenten waren verschillend van opzet, kwamen 'bottum-up' tot stand en de ervaringen ermee werden in het Platform uitgewisseld.

Het tweede spoor was dat van de formele kwalificatieontwikkeling waarbij werd aangesloten op het project "Competentiegerichte Kwalificatiestructuur" onder regie van Colo.

Het resultaat was een zestal kwalificaties die aansluiten op de sector Kunst, Cultuur en Media, weergegeven in een 'bloemmodel', waarin de realisatie van een concrete film-, theater-, muziek-, mediaproductie centraal staat. Ten behoeve van deze productie zijn verschillende kwalificaties en competenties nodig om gezamenlijk tot een succesvol resultaat te kunnen komen.

Met het bloemmodel wordt duidelijk gemaakt dat een 'kunst'productie niet alleen het werk is van een creatief uitvoerende perso(o)n(en), maar ook van technische, organisatorische, agogische en beeldend medewerkers.

De kwalificaties in het domein Kunst, Cultuur en Media hebben een duidelijke overlap met andere domeinen: de agogische medewerker kan ook geplaatst worden in het domein van het Sociaal Cultureel Werk, een organisatorische medewerker in het domein van de marketing en communicatiebranche. De competenties blijven dezelfde, maar de context van het beroep verschilt.

(Bron: Platform mbo Kunstonderwijs, 2005)

De taak van de KBB's was om de zes beroepscompetentieprofielen in nauwe samenwerking met het werkveld uit te werken en vervolgens voorstellen te ontwikkelen voor nieuwe beroepskwalificaties of voor herkenbare differentiaties of profileringen in bestaande, brede beroepskwalificaties. Deze activiteiten hebben ertoe geleid dat binnen de nieuwe mbo-kwalificatiestructuur de KCM-sector beter bediend wordt en nu loopbaanperspectieven biedt voor deelnemers die talent en motivatie bezitten voor deze sector. Is het doel bereikt?

Nog niet, want enkele kritische kanttekeningen zijn op zijn plaats.

Het Platform mbo Kunstonderwijs formuleert er twee.

Kritische kanttekeningen

1 Arbeidsmarkt en ordening van kwalificaties

Het Platform mbo Kunstonderwijs heeft zelf een ordening van relevante kwalificaties ontwikkeld, die ook in de markt wordt herkend. Daarbij gaat het om de kennis en kunde die van beroepsbeoefenaren in deze sector wordt gevraagd.

Deze ordening moet zich nog in de praktijk bewijzen. Het is bijvoorbeeld de vraag hoe scherp onderscheidend de profielen zijn, of hun naamgeving voldoet en of ze voldoende ruimte bieden voor allerlei combinaties van competenties.

Als het gaat om een definiëring en afbakening van de sector Kunst, Cultuur en Media dan is er tot nu toe geen eenduidige, algemeen aanvaarde definitie voorhanden (culturele industrie, creative industry, belevenisindustrie zijn zo een aantal begrippen).

Daardoor blijft het moeilijk om eenduidige kwantitatieve gegevens over de omvang van de werkgelegenheid te leveren. Voor het Platform mbo Kunstonderwijs is het van belang dat er wel een goede afbakening en definiëring komt.

2 Onderwijsvormgeving

De vertaalslag van profielen naar het onderwijs staat nog in de kinderschoenen. Het centraal stellen van een 'kunst'productie in het onderwijsleerproces en dat zo doen dat het niet alleen aantrekkelijk onderwijs oplevert, maar ook de competenties en de persoonlijkheid van leerlingen ontwikkelt, zal veel vragen van de scholen. Hier zijn nog meer vragen dan oplossingen voorhanden. Om er een aantal te noemen: wat betekent beroepspraktijkvorming in een dergelijke aanpak, hoe selecteren en beoordelen we leerlingen, hoe gaan we om met de diversiteit in leerwensen, hoe zorgen we voor de inbreng van de branche? Het Platform mbo Kunstonderwijs kan een belangrijke rol vervullen bij het uitwisselen van ervaringen en afstemming waar dat nodig is.

(Bron: Platform mbo Kunstonderwijs, 2005)

Ook in het rapport van Haanstra uit 2002 over de rol van het mbo voor deze arbeidsmarkt klinkt een kritisch geluid door (Haanstra, 2002).

Positionering mbo-kunstonderwijs

De toenemende economisering van kunst en cultuur enerzijds en de culturalisering van de economie anderzijds komen tot uiting in de groei van de internationale cultuurindustrie of de 'creative industries' en de daarmee verbonden economische bedrijvigheid in de culturele markt. Deze dynamische en moeilijk af te bakenen markt betekent een aanzienlijke verbreding van het traditionele kunst- en cultuurbegrip en wijst op een vervaechting met bedrijfsgroepen als de media-industrie, amusement, recreatie en horeca. Tegen deze achtergrond zijn de ontwikkelingen naar meer cultuur en amusement in de bve-sector terecht gekomen, maar nog op bescheiden schaal.

(...)

De huidige experimentele opleidingen volgen in hun opzet echter nog niet de analyses van een dynamische culturele industrie met een toenemende vervaechting tussen sectoren en bedrijfsgroepen. Er zijn nog vrijwel geen verbindingen gelegd met enerzijds de vrijetijdsindustrie (toerisme, recreatie, horeca) en nog weinig met bestaande mbo-opleidingen op gebied van multimedia, grafische industrie, mode en design.

(Bron: Haanstra, 2002)

Toch is door alle kritiek heen onmiskenbaar sprake van een culturele arbeidsmarkt waarbinnen plaats is voor mbo'ers, zo moge blijken uit bijvoorbeeld de indeling van Reij (zie pagina 13).

We sluiten dit hoofdstuk af met enkele kenmerken van functies en loopbanen in de KCM-sector die deze sector tamelijk uniek maken.

We citeren daarbij opnieuw uit het onderzoek van Edwin Reij.

Karakter van de arbeidsmarkt Cultuur en Media

Een aantal aspecten van de arbeidsmarkt van de sector Cultuur en Media verdient aandacht omdat zij uniek zijn. Uit de gesprekken met experts komt naar voren dat de arbeidsmarkt van de sector Cultuur en Media niet zo enorm gespannen is als andere delen van de arbeidsmarkt. De meeste branches binnen de sector, met radio en televisie voorop, worden gezien als een 'sexy industrie'. Dat zorgt nog altijd voor een grote toestroom van mensen die graag 'iets' willen doen in 'het wereldje'. De gesprekken geven ook het beeld dat veel sollicitanten in de hobbysfeer al actief waren met zaken die gerelateerd zijn aan de sector. Vervolgens rollen zij (bij toeval) in een baan waardoor zij hun brood ermee kunnen verdienen. Een aspect dat aansluit bij bovenstaande is het typische loopbaankarakter van de sector. Op zich is het niet uniek dat voor bepaalde functies ervaring is vereist, en dat schoolverlaters, of nieuwkomers niet direct in zulke functies kunnen beginnen. Dat kan pas in een latere fase van de loopbaan. In de sector Cultuur en Media geldt dat echter voor vrijwel alle functies en is bovendien het startpunt van de loopbaan heel vaak hetzelfde. Als voorbeeld kunnen functies bij een productie² dienen. Zeer veel mensen die nu een hogere functie bekleden, zoals uitvoerend producent, regisseur of hoofd techniek, zijn letterlijk begonnen als loopjongen. Dat betekent kabels dragen, videobanden heen en weer

² Een productie kan onder andere betrekking hebben op een televisieprogramma, een popconcert, een toneelstuk of een evenement en behelst alle aspecten daarvan.

brengen, statieven neerzetten, decors opbouwen, kortom: uitvoerend werk ten behoeve van een productie. Bij gebleken ambitie en geschiktheid hebben deze mensen zich opgewerkt en zijn zij gegroeid naar een hogere functie.

(...)

Kenmerkend is verder dat mensen vaak op contractbasis of als freelancer werken in de sector Cultuur en Media. Daarbij komt het vaak voor dat zij in een combinatie van functies werken, bijvoorbeeld parttime voor twee werkgevers. Het kan dan ook gaan om combinaties met werk buiten de branche, zoals bijvoorbeeld iemand die overdag administratief werk doet en 's avonds als zanger werkzaam is.

(Bron: Reij, 2001)

We concluderen uit het voorgaande citaat dat opleiden voor de culturele arbeidsmarkt zowel voor deelnemers als docententeams een hoge motivatie vraagt -je moet willen werken in 'dit wereldje'- en om een sterke mate van loopbaangerichtheid tijdens de opleiding. Binnen de opleiding moet persoonlijk ondernemerschap van deelnemers dan ook worden gestimuleerd.

2. Introductie op het mbo-onderwijsdomein Kunst, Cultuur en Media

Binnen het mbo is het herontwerpproces van opleidingen volop in ontwikkeling. Er wordt een volledig nieuwe op competenties gerichte kwalificatiestructuur ingevoerd. Brede invoering was aanvankelijk gepland vanaf 2008 maar op basis van de evaluatie van de ontwikkelingen in de experimenten is invoering uitgesteld tot 2010. Er vinden echter al volop experimenten plaats met de nieuwe kwalificatieprofielen.

We geven in dit hoofdstuk een typering van de mbo-kwalificaties voor de KCM-sector binnen de nieuwe mbo-kwalificatiestructuur. De eerste nieuwe mbo-kwalificatie die zich specifiek op de KCM-sector richt, is de kwalificatie met de naam mbo Artiest (CREBO-nummer 90030³). Dat is echter niet de enige mbo-kwalificatie voor de KCM-sector van de arbeidsmarkt. Ook binnen een aantal andere nieuwe kwalificatieprofielen voor brede beroepskwalificaties wordt expliciet aandacht besteed aan de specifieke KCM-context. Daarbij wordt verwezen naar de onderliggende beroepscompetentieprofielen voor de KCM-sector, zoals die onder verantwoordelijkheid van de KBB's ECABO, Savantis, Calabris en GOC tot stand kwamen. Roc's krijgen daarmee volop ruimte om binnen die brede kwalificaties en in samenwerking met het werkveld, leerarrangementen te ontwikkelen die zich specifiek richten op de KCM-sector. In een beperkt aantal kwalificaties leidt dat bovendien expliciet tot een op het diploma herkenbare KCM-differentiatie. In de andere kwalificaties betekent het dat door loopbaanprofilering binnen de brede opleiding, deelnemers binnen een door het roc aangeboden leerarrangement een KCM-beroepsprofiel kunnen ontwikkelen. Dit leerarrangement kan door het roc als opleidingsprofilering van een brede kwalificatie, gebonden aan de KCM-context worden aangeboden of kan als persoonlijke leerroute binnen een brede kwalificatie via loopbaanbegeleiding en loopbaanprofilering door deelnemers gekozen worden.

Samenvattend kunnen we vier varianten onderscheiden als het gaat om mbo-kwalificaties voor de KCM-sector:

1. een exclusief op de KCM-sector gerichte kwalificatie met meerdere differentiaties: mbo Artiest;
2. een brede beroepskwalificatie met een specifiek op de KCM-sector gerichte erkende afstudeerdifferentiatie;
3. een brede beroepskwalificatie met daarin herkenbare kerntaken en werkprocessen uit een KCM-beroepscompetentieprofiel zodat die kwalificatie door een roc als opleidingsprofilering binnen een KCM-context kan worden aangeboden;
4. een brede beroepskwalificatie met herkenbare kerntaken en werkprocessen uit een KCM-beroepscompetentieprofiel zodat een roc een specifieke leerroute kan ondersteunen van individuele loopbaanprofilering voor de KCM-sector.

³ CREBO: *centraal register beroepsopleidingen mbo*

Gaan we uit van de zes beroependomeinen van het Platform mbo Kunstonderwijs dan kunnen we het volgende overzicht maken van nieuwe mbo-kwalificaties waarmee nu experimenten gaande zijn.

Nieuwe mbo-kwalificaties voor de KCM-sector (met CREBO-nummers)

	Beroepscompetentieprofiel	Nieuwe mbo-kwalificatie	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4
1	Podiumkunstenaar	Artiest			90030
2	Vormgever (audiovisueel, tweedimensionaal, driedimensionaal) driedimensionaal tweedimensionaal audiovisueel	Vormgever/medewerker ruimtelijke presentatie en communicatie Mediavormgever Tentoonstellingsbouwer Signmaker DTP-er AV-productie	91530 (Medewerker productpresentatie) 91510 (Medewerker tentoonstellingsbouw) 91470 (Medewerker sign) 90180 90050	91480 90190 90060	91540 90400 91520 (Allround tentoonstellingsbouwer) 90070
3	Cultureel-agogisch medewerker	Sociaal cultureel medewerker			91370
4	Logistiek medewerker KCM	Mediamanagement			90600
5	Publiciteitsmedewerker KCM	Mediatechnologie Medewerker marketing en communicatie (Organisatorisch publicitair medewerker kunst, cultuur en media)			90610 90533
6	Facilitair-technisch medewerker KCM	Podium- en evenemententechniek (Podiumtechnicus toneel)			90340

Kijken we naar de vraag in welke van deze mbo-kwalificaties (op niveau 4) expliciet sprake is van erkende afstudeerdifferentiaties gericht op de KCM-sector dan geeft dit het volgende beeld:

Kwalificaties, differentiaties en profileringsmogelijkheden voor de KCM-sector

Nieuwe mbo-kwalificaties	Niveau 4	Erkende differentiaties?	Specifieke KCM-differentiatie?	Afstudeerdifferentiaties				
Artiest	90030	ja	ja alle	90031 Dans	90032 Drama	90033 Musical	90036 Muziek sounddesign	90037 Muziek uitvoerend
Vormgever/medewerker ruimtelijke presentatie en communicatie	91540	ja	ja 91541 (decor)	91541 Stand-, winkel- en decorvormgever	91542 Vormgever productpresentatie	91543 Winkelpubliciteit-vormgever		
Mediavormgever⁴	90400	ja		Grafische vormgeving	Animatie/ audiovisuele vormgeving	Art & design	Interactieve vormgeving	
Sociaal cultureel medewerker	91370	nee	nee					
Mediamanagement	90600	ja	nee	90601 Media intermediair	90602 Mediacontent management	90603 Mediaproductie management		
Mediatechnologie	90610	ja	nee	90611 Crossmedia publishing	90612 Webmaster	90613 Workflow beheer		
Medewerker marketing en communicatie (Organisatorisch publicitair medewerker kunst, cultuur en media)	90530	ja	ja 90534	90531 Assistent communicatie-medewerker	90532 Marketing medewerker	90534 Medewerker evenementenorganisatie (oud 90533; Org. publicitair medewerker kunst, cultuur en media)		
Podium- en evenemententechniek (Podiumtechnicus toneel)	90340	ja	ja alle	93341 Podium- en evenemententechnicus geluid	93342 Podium- en evenemententechnicus licht	93343 Podium- en evenemententechnicus Toneel		

¹ Het experimenteerplan voor 2007-2008 vermeldt bij deze kwalificatie vier differentiaties maar met dubbelingen van drie KBB's nl.Avantis, GOC en VAPRO. Het gaat om de crebo-nummers 90401 t/m 90404, 90411 t/m 90414 en 90421 t/m 90424.

De in het schema genoemde acht kwalificaties zijn gebaseerd op nieuwe beroepscompetentieprofielen (bcp) voor de KCM-sector, zoals die zijn opgesteld en gelegitimeerd met het werkveld. Ze kwamen tot stand naar aanleiding van het arbeidsmarktonderzoek dat op initiatief van het Platform mbo Kunstonderwijs werd uitgevoerd door de betrokken KBB's. Het leverde de volgende bcp's op:

1. Organisatorisch publicitair medewerker Kunst, Cultuur en Media (ECABO)
2. Musicalartiest (ECABO)
3. Muzikant-sounddesigner (ECABO)
4. Acteur (ECABO)
5. Danser (ECABO)
6. Vormgever art and design (Savantis)
7. Begeleider cultuureducatie (Calibris)

In het Platform mbo Kunstonderwijs werd in 2003 afgesproken om op basis van bovenstaande gelegitimeerde beroepscompetentieprofielen te bevorderen dat deze op de volgende wijze binnen de kwalificatiestructuur mbo herkenbaar zouden worden:

1. Eén volledig nieuw kwalificatieprofiel Artiest, met differentiaties, dans, muziek en (musical)theater.
2. Het bcp Organisatorisch publicitair medewerker Kunst Cultuur en Media als differentiatie opnemen in een breed PR/Marketingprofiel.
3. Het bcp Begeleider Cultuureducatie als differentiatie opnemen in een breed kwalificatieprofiel van Onderwijsassistent/sociaal cultureel werker.
4. Het bcp Vormgever Art and Design opnemen in een breed kwalificatieprofiel (media)Vormgever.
5. Eén of meerdere kwalificatieprofielen voor licht, beeld en geluid/technische ondersteuning.

Kijken we naar de actuele situatie (aanvang cursusjaar 2007-2008) dan is dit met uitzondering van het bcp Begeleider Cultuureducatie gerealiseerd, een opmerkelijk succes!

In hoofdstuk 1 hebben we betoogd dat ook de dwarsverbanden met andere verwante arbeidsmarktsectoren nog niet altijd helder zijn. Dat geldt zeker voor de vrijetijdsindustrie: toerisme, recreatie, horeca en in mindere mate voor de bestaande mbo-opleidingen op gebied van multimedia, grafische industrie, mode en design, uiterlijke verzorging en sociaal-agogisch werk en educatie. Wat te denken bijvoorbeeld van ontwerp en productie van kostuums voor kunstproducties, van grimeurs en kapsters binnen kunstproducties, van animatie binnen toerisme en recreatie (leisure en hospitality) van dans en beweging binnen health en beauty, van spel, drama en creatieve therapie binnen sociaal-agogisch werk, van culturele en kunstzinnige vorming in basis en voortgezet onderwijs, van dans en beweging binnen sport en recreatie, van publiciteit en organisatie binnen organisaties voor kunststimulering en kunsteducatie etc. Bij interesses van mbo-deelnemers voor die werkzaamheden zou het mbo loopbaankansen moeten bieden. Dat kan als het mbo-onderwijs nadrukkelijk loopbaanprofilering in haar onderwijsaanpak ondersteunt binnen de ruimte die de brede kwalificaties nu bieden. Hieronder een greep uit mbo-kwalificaties die mogelijk ook toegang kunnen bieden tot de KCM-sector van de arbeidsmarkt.

Overige relevante kwalificaties voor de brede cultuurindustrie

KBB	CREBO-nummer	niveau	naam kwalificatie
Kenwerk (KBB voor Horeca, Toerisme en voeding)	90940	4	Interieuradviseur
KOC (KBB voor uiterlijke verzorging)	91210	4	Allround Grimeur
Lift-groep (KBB voor de textiel-, tapijt-, mode/interieur- en retailbranche.	92520	1	Assistent medewerker mode/maatkleding/interieur
	92530	4	Commercieel medewerker textiel (Commercieel medewerker textiel)
	91220	3	Medewerker design (Allround medewerker design)
	91230	4	Medewerker design (Specialist design)
	91240	2	Medewerker mode/maatkleding (Basisedewerker mode/maatkleding)
	91250	3	Medewerker mode/maatkleding (Allround medewerker mode/maatkleding)
	91260	4	Medewerker mode/maatkleding (Specialist mode/maatkleding)
	91950	2	Medewerker interieur (Basisedewerker interieur)
Kenwerk	90630	3	Aqua & leisure host
	90670	3	Leisure & hospitality host
Calibris (KBB voor Zorg, Welzijn en Sport)	91360	4	Onderwijsassistent niveau 4

Geconcludeerd kan worden dat het KCM-domein in de nieuwe mbo-kwalificatiestructuur herkenbaar aanwezig is maar nog in de kinderschoenen staat. Te snelle groei brengt overigens ook risico's met zich mee. Zo wordt de nieuwe kwalificatie Artiest vanaf 2007 al op twaalf roc's aangeboden! (zie kader hierna). De overige vernieuwde kwalificaties waarbinnen roc's zich in hun onderwijsaanbod kunnen richten op de KCM-sector, worden ook door een behoorlijk aantal roc's aangeboden in het kader van de experimentenregeling van het herontwerpproces mbo. Bij het Platform mbo Kunstonderwijs bestaat de vrees dat door een te snelle groei van dit aanbod de kwaliteit en het civiel effect van het diploma (het werkgelegenheidsperspectief en de waardetoekenning aan een diploma door de arbeidsmarkt) in gevaar komt. Het Platform zou liever in een beperkt aantal pilots/experimenten de kwaliteit en het civiel effect willen borgen. Tegelijkertijd blijkt er een groeiende behoefte onder deelnemers te zijn naar deze kwalificatie. Ook is er kennelijk een duidelijke vraag vanuit de arbeidsmarkt naar dergelijk gekwalificeerde mbo'ers, gelet op het ruime aantal roc's dat de opleiding start en dus denkt te kunnen voldoen aan de voorwaarde dat men aantoonbaar beschikt over voldoende erkende leerbedrijven voor de beroepspraktijkvorming en dat men de kwaliteit van examinering in samenwerking met het werkveld kan garanderen.

Experimenten mbo Artiest per 01-01-2007

1. Albeda College
2. Deltion College
3. Friesland College
4. Noorderpoortcollege
5. Rijn IJssel College
6. ROC ASA
7. ROC Eindhoven
8. ROC Koning Willem I college
9. ROC Midden Nederland
10. ROC Midden-Brabant
11. ROC Nijmegen
12. ROC van Amsterdam

(Bron: *Procesmanagement mbo, 2006*)

De komst van de nieuwe mbo-kwalificatie Artiest wordt niet overal toegejuicht. Er bestaat twijfel over zowel het arbeidsmarktperspectief als over het haalbare niveau van deze tot uitvoerende artiesten op te leiden mbo'ers. In 'MBO Kunstvakonderwijs, noodzaak of modetrend?' (zie www.cultuurplein.nl) bijvoorbeeld, plaatsen Gerard Lammers, en Jan Deering kanttekeningen bij arbeidsmarktonderzoek uitgevoerd in opdracht van GOC en ECABO. Ook vragen zij zich af of een juist beeld wordt gegeven van de arbeidsmarkt. Gerard Lammers is beleidsadviseur externe samenwerking CVB HKU. Jan Deering is directeur van de faculteit theater van ArtEZ. In hoofdstuk 4 en 5 zullen we overigens laten zien dat gediplomeerden met deze kwalificatie wel degelijk goede loopbaankansen hebben en krijgen.

We citeren hier zo'n kritisch geluid:

Mbo Kunstvakonderwijs, noodzaak of modetrend?

We zijn er een voorstander van als binnen het mbo weer kunstgerelateerde programma's worden aangeboden als bijdrage in de professionalisering van de vigerende trajecten en dat op die wijze een betere aansluiting op het KUO (bedoeld wordt Hoger Kunst Onderwijs) wordt gerealiseerd. Kortom dat het huidige aanbod wordt verbeterd en geactualiseerd en dat er serieus wordt gekeken wat er nu al binnen het mbo - met name binnen de Vakscholen en het CIOS - aan mogelijkheden liggen zonder aan 'windowdressing te doen. En dat alles in goede samenwerking met het KUO. Maar liever geen mbo-acteur, mbo-docent dans, mbo-regisseur, mbo-ontwerper, dat is je opsieren met titels en functies die verwarring kunnen scheppen en inhoudelijk niet waargemaakt kunnen worden. Uiteindelijk zijn met name doorstromende vmbo'ers hier de dupe van.

Gerard Lammers en Jan Deering

(Bron: www.cultuurplein.nl, website van *Cultuur en school, 2004*)

Een ander kritisch geluid komt voort uit een vrees voor wildgroei aan kunstprofileringen in bestaande mbo-opleidingen.

Hieronder de visie van het Platform mbo Kunstonderwijs zoals verwoord door Haanstra in 2005.

Kwalificaties: vrije ruimte benutten of vernieuwen?

Het Platform mbo Kunstonderwijs streeft naar een nieuw stelsel van beroepskwalificaties en vindt de huidige situatie waarbij pilots de bestaande kwalificaties oprekken, ongewenst. In het plan staat hierover: "Geen officiële kwalificatie betekent werken in vrije ruimte en met additionele middelen, dit betekent bestaansonzekerheid. (...) Het gebruikmaken van bestaande kwalificaties biedt grote beperkingen bij de kunstzinnig, creatieve invulling van de programma's, de 50% extern gelegitimeerde toetsing betekent dat minimaal de helft van het programma sterk gekoppeld blijft aan de bestaande kwalificatie."

Naast bestaansonzekerheid en beperkingen bij het invullen van curricula wijst het plan op het gevaar van verlies van legitimiteit van de bestaande kwalificaties die worden gebruikt. In het mbo worden kwalificaties gelegitimeerd door vertegenwoordigers van de betreffende branche. Zij toetsen de relevantie en kwaliteit van de kwalificatie aan de beroepspraktijk. Als bestaande kwalificaties worden opgerekt of 'omgebouwd' met een ander doel dan het oorspronkelijke, verdwijnen de legitimatie en herkenbaarheid op de arbeidsmarkt van een dergelijke kwalificatie. De pilotopleidingen kunnen zo leiden tot een uitholling van bestaande kwalificaties, waardoor de betreffende brancheorganisaties zich niet langer kunnen herkennen in de kwalificatie en nieuwe en strakkere afspraken zullen opeisen.

Een deel van de respondenten (waaronder ook van pilotopleidingen) is daarentegen van mening dat de beperkingen meevallen en dat opleidingen verhoudingsgewijs veel vrijheid en ruimte hebben om bestaande kwalificaties aan te vullen met culturele en kunstzinnige componenten. Zij zien daarom meer in het optimaal gebruikmaken van de bestaande 'vrije' ruimte en het verbeteren en professionaliseren van de invulling van bestaande kwalificaties, dan het streven naar een nieuw kwalificatiestelsel. Gewezen wordt op vergelijkbare ontwikkelingen in andere beroepssectoren. Eerst worden de grenzen van bestaande kwalificaties opgezocht en pas als de situatie echt gaat wringen kan men goed aangeven welke nieuwe kwalificaties noodzakelijk zijn.

(Bron: Haanstra, 2002)

Het aanbieden van opleidingsprofielingen voor de KCM-sector binnen een brede, niet specifiek op de KCM-sector gerichte beroepsopleiding kent dus voor- en tegenstanders.

Het gaat daarbij om de vraag of die profieling beperkt moet blijven tot de vrije ruimte, om daarmee te voorkomen dat het civiel effect van de beroepsopleiding waarbinnen deelnemers zich profileren, wordt aangetast. Of dat de totale opleiding wordt ingekleurd vanuit een KCM-context, met het risico dat de kern van de opleiding die op het diploma staat, niet meer herkenbaar is in de feitelijke uitstrooprofieling. Het spreekt vanzelf dat vanaf het moment dat in de kwalificatiestructuur erkende specifieke KCM-opleidingen bestaan, de roc's de profieleringsroute binnen verwante beroepsopleidingen los zullen laten. Zolang echter de kwalificatie Artiest de enige specifieke KCM-opleiding is in de nieuwe kwalificatiestructuur is de profieleringsroute een uitstekend alternatief.

3. Introductie op de beroepskolom vmbo-mbo-hbo voor het domein Kunst, Cultuur en Media

In dit hoofdstuk staan we stil bij de zich ontwikkelende beroepskolom vmbo-mbo-hbo voor het domein Kunst, Cultuur en Media.

Er is alle reden om een complete beroepskolom te realiseren voor deze sector van de arbeidsmarkt, omdat hierdoor niet alleen tegemoet kan worden gekomen aan loopbaanwensen van veel leerlingen maar ook het beschikbare talent en potentieel zo optimaal mogelijk kan worden ontplooid. Die laatste reden sluit direct aan op de Europese onderwijsambitie om via de beroepskolom vmbo-mbo-hbo meer hbo'ers op te leiden en zo de concurrentiekracht van Europa te vergroten. We presenteren de beroepskolom voor de KCM-sector. Echter met de kanttekening dat er nog volop discussie gaande is in het onderwijsveld over een transparante indeling per onderwijssector en over de sectoren heen. Die discussie wordt ook wel aangeduid met de domeinendiscussie. Elke afzonderlijke onderwijssector in de keten van het beroepsonderwijs kent een eigen indeling of 'architectuur' van haar opleidingsaanbod. Die architectuur is bovendien volop in beweging. Een herkenbare beroepskolom vmbo-mbo-hbo voor de sector Kunst, Cultuur en Media is sterk gediend met een herkenbare 'architectuur'. Per onderwijssector typeren we de stand van zaken.

3.1 Het vmbo

Het vmbo kent vier sectoren met per sector beroepsgerichte programma's voor de basisberoepsgerichte, kaderberoepsgerichte en gemengde leerweg. Inmiddels zijn er ook intrasectorale en intersectorale vmbo-programma's, vanuit een groeiende behoefte aan meer flexibiliteit in de sectoren. Vanuit platforms als Bèatechniek, Platform beroepsgerichte programma's en Platform vmbo-intersectoraal wordt ingezet op programma-innovatie gericht op het loopbaanperspectief van leerlingen en aansluiting in de beroepskolom. Zo zijn recent vijf nieuwe vmbo-programma's vastgesteld die binnen regionale arrangementen van vmbo, mbo en bedrijfsleven mogen worden aangeboden. Hieronder een actueel overzicht van het vmbo-aanbod:

Beroepsgerichte programma's in het vmbo

Techniek	Economie	Zorg en Welzijn	Groen	Intersectoraal
Metaal & Metaalektro	Economie	Verzorging	vmbo Groen ⁵	Technologie (alleen Gemengde Leerweg)
Elektrotechniek Installatietechniek Installektro	Horeca, Toerisme en Voeding ⁶	Zorg & Welzijn breed		vmbo ICT-route
Bouwtechniek ⁷	Handel Administratie	Uiterlijke Verzorging		Intersectoraal
Voertuigentechniek	Handel Verkoop			Sport, dienstverlening en veiligheid
Transport en Logistiek	Administratie			
Grafimedia	Mode en Commercie			
Techniek Breed				

Het invoeren van de nieuwe intrasectorale of intersectorale programma's is mogelijk via de planprocedure of door samenwerking binnen een regionaal arrangement. Hieronder de motivering van het Platform vmbo-intersectoraal voor deze programma-innovatie:

Motivering programma-innovatief vmbo

Anno 2006 zijn bijna alle scholen op zoek naar de beste manier om de uniciteit van de leerling als uitgangspunt te nemen. Het onderwijs wordt meer vraaggestuurd, in plaats van aanbodgericht. Binnen het voortgezet onderwijs is vmbo-intersectoraal hiervan een belangrijke representant.

In het mission statement van het Platform vmbo-intersectoraal staat onder andere dat de deelnemende scholen uit willen gaan van competenties die zijn afgeleid van de examenprogramma's en die aansluiten op de competenties in het mbo. Verder is er een streven naar een integratie van theorie en praktijk, naar integratie van algemene en beroepsvoorbereidende vorming en naar een 'hele-taakbenadering', vanuit het geheel naar de delen. 'Last but not least' willen de scholen de actieve, zelfstandige leerling centraal stellen.

(Bron: Marc van der Put, 2006)

Deze programma-innovaties in het vmbo kunnen bijdragen aan het bieden van meer mogelijkheden voor leerloopbanen in het vmbo, gericht op de KCM-sector. We tonen hierna een aantal inspirerende voorbeelden.

Voorbeeld van programma-innovatie in het vmbo gericht op de KCM-sector

⁵ Deze afdelingen kennen een aantal verschillende examenprogramma's

⁶ Idem

⁷ Idem

In onderstaande schema's uit de voortgangsrapportage 2005-2006 van de experimenten met de kwalificatie mbo Artiest lezen we over drie inspirerende voorbeelden van aansluitingsprojecten vmbo-mbo binnen het KCM-domein met aanbevelingen voor verdere verbeteringen. Problematisch daarbij is echter dat binnen de lopende discussies over domeinen in het mbo en in het hbo er nog niet sprake is van een gemeenschappelijk transparant indelingskader.

Inspirerende voorbeelden van aansluitingsbeleid vmbo-mbo voor de KCM-sector

Thema	Doorlopende leerlijnen vmbo-mbo-hbo Ook dit onderdeel wordt eerst per school belicht, en komt terug in de conclusies. Duidelijk is, dat het ook hier een onderwerp betreft dat de scholen bezighoudt. Dit is logisch, want voor een standaardbepaling is een ijkpunt noodzakelijk, in dit geval de beide schooltypen en de mogelijke doorstroom. Met andere woorden: het ontwikkelen van mbo Artiest kan niet zonder de partners in de beroepskolom.
	Deltion College
Bevindingen	De ontwikkelingen van de opleidingen Artiest in het mbo lijken gelijk op te gaan aan of worden misschien wel voorafgegaan door de ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs. Sinds de invoering van het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) in het voortgezet onderwijs, zijn steeds meer middelbare scholen zich gaan profileren met kunstzinnige en culturele activiteiten. Daarbij hebben in toenemende mate de podiumkunsten een nieuwe plek verworven. Ook binnen het vmbo blijkt een keur van jong talent zich verder te willen bekwamen in een artistieke loopbaan.
Inspirerende praktijkvoorbeelden	De Van der Capellen scholengemeenschap in Zwolle (vmbo) ontwikkelt in samenwerking met het Deltioncollege een doorlopende leerlijn vmbo-mbo. Vanaf het schooljaar 2005-2006 kunnen leerlingen vanaf het eerste leerjaar vmbo (theoretische leerweg) de Basisopleiding Artiest (BoA) volgen. Na vier jaar kunnen deze leerlingen doorstromen naar de mbo-opleiding Artiest van het Deltioncollege. Er is dus al vanaf leerjaar 1 op deze vmbo-school gerichtheid op kunstonderwijs.
Aanbevelingen	De (basis)opleidingen binnen het vmbo zoals hierboven genoemd moeten geen vrijblijvend karakter hebben. Artistieke kwaliteitsbewaking, selectie, ontwikkeling van artistieke en persoonlijke competenties, attitudevorming voor inzet, veiligheid, respect en zelfstandigheid moeten gewaarborgd zijn. De opbouw van een persoonlijk/artistiek portfolio gebeurt al in een vroegtijdig stadium. Regelmatig overleg tussen de vmbo- en mbo-instellingen over inhoudelijke afstemming is zeer gewenst. Samenwerkingsprojecten lijken in de toekomst de kwaliteit van de doorstroom te versterken. Samenwerking kan versterkt worden met stageplekken voor mbo- studenten in het vmbo. Bijvoorbeeld het verzorgen van workshops, het ondersteunen van podiumpresentaties, etc..
	ROC van Amsterdam

Bevindingen	Direct bij de start van de KCM- opleidingen in Amsterdam is contact gezocht met het vmbo en hbo. Doel: afstemming over instroom en doorstroom. In Amsterdam hebben de IVKO (Individueel Vormend en Kunstzinnig Onderwijs, onderdeel Montessori Scholengroep Amsterdam) en de OSB (Open Schoolgemeenschap Bijlmer) een uitstroombdifferentiatie Kunst en Cultuur. Voor de ontwikkeling van deze opleidingen bestond er geen verwante doorstroommogelijkheid.
Inspirerende praktijkvoorbeelden	<p>Samenwerking met vmbo Samenwerking met het vmbo vindt plaats in Regionale Arrangementen Beroepsonderwijs Amsterdam (RABA). Binnen de projecten 'doorlopende leerlijnen in KCM' is in 2004- 2006 samengewerkt met de volgende vmbo- scholen: OSB, IVKO- Montessorigroep, Nova–esprit College, ISA Scholengroep (drie scholen) en het GLA, een substantieel aantal scholen in Amsterdam dus. Doel van de samenwerking was doorgaande leerlijnen en programma's te ontwikkelen voor de volgende richtingen binnen KCM: Organisatie en Publiciteit, Dans, KCA (Kunst, Cultuur en Amusement), Podiumtechniek, Art&Design Het lesmateriaal en bijbehorende dvd met beroepenoriënterend materiaal is gepresenteerd aan vmbo-docenten, gemeente en vooral aan de leerlingen van het vmbo. Door de samenwerking van vmbo- en mbo-docenten binnen een bepaalde doorstroomrichting is het materiaal tot stand gekomen. Deze werkwijze die concreet invulling geeft aan 'warme overdracht', heeft inderdaad geresulteerd in gemengde teams docenten die gericht kunnen doorverwijzen en voorlichten. Het materiaal zelf is competentiegericht opgezet en kan gebruikt worden in lessen CKV en beroepenoriëntatie. Een goed voorbeeld van deze samenwerking binnen de beroepskolom was een dansvoorstelling, waar vmbo-, mbo- en hbo-deelnemers gezamenlijk aan deelnamen. Ook de organisatie van de manifestatie was in handen van deelnemers. Voor garderobe en zaalcontrole waren vmbo- leerlingen ingezet. Een praktische invulling van het werken in en met een zogenoemd Productiehuis.</p> <p>Samenwerking met hbo Samenwerking met de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten op het gebied van doorstroom/vooropleiding: vergelijking van eind-start-competenties van de opleidingen Media (hbo) en Art&design (mbo).</p>
Aanbevelingen	Voor de opleiding Artiest zou de intake-/assessmentprocedure moeten starten bij de eindexamenprojecten op het vmbo. In schooljaar 2006-2007 zullen docenten Artiest (mbo) de voorstellingen op het vmbo bezoeken en deze gebruiken om een deel van de intake in te vullen. Op deze manier kan er goed samengewerkt worden en zaken inhoudelijke afgestemd worden. Dit is tevens een aanbeveling voor de clusteractiviteiten van het volgend cursusjaar.
	Albeda College
Bevindingen	Binnen het Albeda College krijgen op dit moment drie kunstvakopleidingen voor 'Artiest' vorm: theater, dans en muziek. Het Albeda College heeft bij de vormgeving van

	<p>(onderdelen van) het kunstvakonderwijs gekozen voor strategische samenwerking met externe partners. Vanaf de start van het KCM-onderwijs is gewerkt met externe partners en gezocht naar mogelijke uitbreiding van het aantal partners. De opleiding Muzikant/Producer is een samenwerkingsverband tussen het Albeda College en Hogeschool voor de Kunsten CODARTS te Rotterdam en is gestart in augustus 2006.</p> <p>mbo Theaterschool</p> <p>Voor de mbo Theaterschool is het Albeda College een intensieve samenwerking aangegaan met Stichting Jeugdtheater Hofplein. Stichting Jeugdtheater Hofplein werkte op dat moment al met verschillende vmbo's in Rotterdam aan de invulling van een Kunst & Cultuur profiel. Ook met vier middelbare scholen uit Rotterdam (Nova College Riederwaard, Nova College Montfoort, het Thorbecke Lyceum en het Rotterdams Lyceum) heeft het Albeda College al samenwerkingsverbanden. Door kennis over het werken met leerlingen van deze leeftijdsgroep is een coherente leerlijn ontstaan die vanuit het vmbo doorgezet wordt in het mbo. In het huidige schooljaar heeft de samenwerking met onderwijskoepel LMC (Stichting LMC; voortgezet interconfessioneel onderwijs onderwijs in Rotterdam en omstreken) geresulteerd in de oprichting van een Theaterhavo/vwo. In de nabije toekomst zal deze samenwerking worden uitgebreid door de oprichting van een Theatermavo. Daarnaast is in het schooljaar 2007-2008 een kort programma gestart met het Segbroek College (Den Haag), waarbij vmbo-leerlingen meelopen met eerstejaars van de mbo Theaterschool.</p> <p>Mede dankzij het netwerk van Jeugdtheater Hofplein is het leggen van contacten met hbo Theaterscholen vrij soepel verlopen. Er is een uitwisseling op gang gekomen van stagiaires en docenten van diverse hbo Theaterscholen.</p> <p>Dans College</p> <p>De opleiding Dans van het Albeda College is van start gegaan in 2005. Vanaf de ontwikkeling van het concept tot en met de realisatie is contact geweest met de Hogeschool Dansacademie Lucia Marthas en Thorbecke Lyceum over de aansluiting van vmbo-mbo-hbo. Daaruit zijn principeafspraken gemaakt voor de doorstroom van het dansonderwijs. De opleiding Dans heeft contact gelegd met het Nova College Riederwaard en is in gesprek met het LMC over de nadere invulling van het culturele profiel op vmbo-niveau.</p>
Aanbevelingen	<p>Bied het eerste jaar van de opleiding als verlengde intake aan aan deelnemers die twijfelachtig zijn maar wel getalenteerd zijn. Zodoende krijgen deze deelnemers toch de kans te bewijzen dat ze binnen een jaar over voldoende competenties beschikken om succesvol te worden. Na afloop van het eerste jaar kan een bindend advies gegeven worden over de voortzetting van de opleiding.</p> <p>Ontwikkel een specifiek toeleidingstraject om de huidige</p>

	<p>achterstand van competenties van de toegestroomde leerlingen op te vangen. Ontwikkel dit naast de samenwerkingsverbanden met het vmbo-onderwijs, als opstap voor de mbo-dansopleiding. Zorg voor een financieringsgrondslag net als het hbo kunstvakonderwijs, zodat in kleinere klassen met een specifieke methodiek kan worden gewerkt, waardoor de druk die er ligt op presteren binnen de huidige randvoorwaarden, kan worden opgelost.</p>
--	--

Domeinindeling mbo

Voor het ontstaan van een beroepskolom vmbo-mbo-hbo voor de KCM-sector kan een transparante domeinenindeling behulpzaam zijn. We stelden al eerder vast dat daarvan nog geen sprake is. Organisaties als de HBO-raad, MBO raad, CWI, ROA, CBS, Procesmanagement mbo hanteren eigen indelingen of doen voorstellen voor indelingen, die niet gericht zijn op loopbaangericht leren in een beroepskolom. De KCM-sector is daardoor vaak versnipperd over andere domeinen en dus niet echt herkenbaar.

Colo, de vereniging van kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven, geeft aan dat de domeinen niet richtinggevend zijn voor samenwerking bij de ontwikkeling van kwalificatieprofielen. De beroepsuitoefening en ontwikkelingen binnen beroepen zijn dat volgens COLO juist wel. Hoewel een domeinindeling een positieve uitwerking heeft in onder andere het keuzeproces van de onderwijsdeelnemer, mag het "gebruik ervan niet leiden tot het willekeurig combineren van kwalificatieprofielen of onderdelen daarvan." Over het noemen van een domein op een behaald diploma zegt Colo onder meer dat dit "geen toegevoegde waarde heeft voor deelnemer of arbeidsmarkt. De (h)erkenning van het diploma ligt op het niveau van de kwalificatie en de eventuele uitstroombdifferentiatie."

Het advies van Colo wordt ondersteund door het procesmanagement kwalificatiestructuur.

Advies Colo over gebruik van domeinen

1. *Domeinen zijn bruikbaar om het curriculum in te richten (door verder te zoeken naar overlap tussen opleidingen) en het keuzeproces van de deelnemer te faciliteren (door het keuzeproces als trechter in te richten). Daarbij blijven echter wel de vereisten die worden gesteld in het kwalificatieprofiel leidend. De instelling dient rekening te houden met deze vereisten, in het aanbieden van het curriculum en bij het afnemen van examens in de opeenvolgende leerjaren.*
2. *Domeinen kunnen het keuzeproces faciliteren van deelnemers bij het gaandeweg ontdekken op welk beroep zij zich uiteindelijk willen richten. Die deelnemers die al vanaf het moment van instromen weten naar welk beroep zij willen toewerken hoeven en mogen die keuze niet onthouden worden.*
3. *Het gebruik van domeinen mag niet leiden tot het door de instelling willekeurig combineren van onderdelen van (verschillende) kwalificatieprofielen. De nieuwe kwalificatiestructuur biedt voldoende ruimte om tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van deelnemer, instelling en het regionale bedrijfsleven.*
4. *Domeinen zijn niet richtinggevend voor samenwerking bij de ontwikkeling van kwalificatieprofielen. Deze samenwerking vindt plaats op basis van overeenkomsten in de beroepsuitoefening, ondersteund door analyses van de ontwikkelingen in de beroepen.*
5. *Het noemen van de domeinindeling op het te behalen diploma levert geen toegevoegde waarde op voor de gediplomeerde en het afnemende bedrijfsleven. De (h)erkenning door het bedrijfsleven van het diploma ligt op het niveau van de kwalificatie en de eventuele uitstroombdifferentiatie.*

(Bron: Colo, 2005)

Binnen de voorgestelde mbo-domeinindelingen is de KCM-sector nog niet goed herkenbaar. Zo wordt in het Colo-advies de KCM-sector toebedeeld aan de domeinen 11 (Recreatie en Toerisme) en 12 (Communicatie en media). Binnen het advies van het Procesmanagement mbo wordt de KCM-sector eveneens toebedeeld aan twee domeinen, te weten:

5 Gastvrijheidsindustrie en evenementen:

waartoe behoren horeca, toerisme en recreatie, slagerij, bakkerij.

7 Communicatie en Media

waartoe behoren kunst en cultuur, informatica, grafische techniek, DTP, reclame, vormgeving/design, AV-productie, podiumtechniek en mediatechnologie.

Beide mbo-domeinindelingen spreken weinig tot de verbeelding voor de KCM-sector. Het ROC van Amsterdam heeft een eigen domeinenindeling gemaakt die we hier als voorbeeld presenteren.

Domeinen helpen studenten én ROC van Amsterdam

Wat zijn domeinen? Waarom gaat het ROC van Amsterdam hiermee werken? Heeft dat gevolgen voor het dagelijks werk?

Wat is een domein?

Tegenwoordig wordt het begrip domein al snel verbonden met internet (domeinnaam). Maar een domein is ook een gebied dat iemand beheerst, ook wel 'werkveld' of 'branche' genoemd, en in die context werkt het ROC van Amsterdam er ook mee. We hebben de arbeidsmarkt verdeeld in tien mbo-domeinen, met daaronder de opleidingen die we aanbieden en - samen met het werkveld- ontwikkelen.

Hoe ziet zo'n domein eruit?

Het ROC van Amsterdam heeft twaalf domeinen vastgesteld, met daarin tien mbo- en twee vmbo-domeinen: Educatie & Inburgering.

Wat is het nut van een domein?

Door te werken vanuit de domeingedachte, snijdt het mes aan twee kanten. Het werkveld wordt veel meer betrokken bij het onderwijs en de onderwijsontwikkeling, bijvoorbeeld in het competentiegerichte onderwijs en bij nieuwe opleidingen of modernisering van bestaande opleidingen. De mbo-student vaart er wel bij, omdat zijn opleiding beter aansluit op zijn latere beroep en het werkveld krijgt betere werknemers, die up-to-date zijn opgeleid. Overigens is het idee om over te stappen op domeinen landelijk en is de MBO Raad hier ook mee bezig, onder andere met het opstellen van landelijke richtlijnen.

Wat zijn de voordelen voor de mbo-student?

Het grootste voordeel voor de (aanstaande) mbo'er is de begeleiding in zijn beroepskeuze. Het is de bedoeling dat hij als 16-jarige niet meteen een definitieve keuze hoeft te maken voor een beroep, maar iets meer tijd krijgt om zich te oriënteren binnen het domein waar zijn interesse ligt. Het is de bedoeling dat tussentijds switchen van opleidingen straks ook gemakkelijker wordt. Bovendien is de student na zijn studie beter voorbereid op zijn latere beroep, omdat de opleiding nauw samenwerkt met de praktijk, ofwel samen met bedrijven en instellingen, ofwel in leeromgevingen van het ROC van Amsterdam zelf die goed voorbereiden op de praktijk, zoals bijvoorbeeld The College Hotel.

De verschillende domeinen van het ROC van Amsterdam:

1 Zorg & Welzijn

Verpleging en verzorging, Welzijn, Onderwijsassistent, Assistent gezondheidszorg, laboratoriumopleidingen

2 Sport

Sport en bewegen, Sport en management (sportgerelateerde opleidingen) Johan Cruyff College

3 Zakelijke Dienstverlening & ICT

Orde en veiligheid, Bedrijfsadministratie, Commerciële dienstverlening, Juridische dienstverlening, Management Support ICT College

4 Techniek & Technologie

Bouwen en wonen, Techno-industries met kenniscentrum Mechatronica (Gooi en Vechtstreek), Automotive

5 Horeca, Toerisme & Voeding

Horeca met de Hotelschool Amsterdam met The College Hotel, Toerisme en recreatie, Voeding, Facilitaire dienstverlening

6 Handel & Commercie

Detailhandel, Groothandel, Internationale handel

7 Mode & Uiterlijke Verzorging

Fashion and living met de Jan des Bouvrie Lifestyle Studio, Body and beauty met The Amsterdam Beauty College

8 Luchtvaart, Transport & Logistiek

Luchtvaarttechniek met het kenniscentrum Luchtvaartmechatronica, Luchtvaartdienstverlening, Handelslogistiek, Schiphol College

9 Media, Kunst & Cultuur

Media met Studio Cross Over Point (COP Hilversum) en ICT in multimedia, Kunst en cultuur met de Frank Sanders Akademie

10 International Studies

O.a. International Business and Management Studies met Retail en Marketing and Communications, International Business and Language, Aviation Services, Hotel Services, Allround Make-up artist, vmbo Hubertus

(Bron: Website www.rocva.nl, 2008)

Domeinen in het hbo

Hbo-sectoren en domeinen

Het hbo kent de volgende zeven sectoren:

1. techniek
2. kunst
3. pedagogisch
4. landbouw
5. gezondheid
6. sociaal-agogisch
7. economie

Per sector is er een discussie gaande over domeinen. Daarbij is echter sprake van een andere opvatting van een domein dan binnen het mbo.

Bij het mbo omvat een domein meerdere kwalificaties. In het hbo valt een domein samen met een kwalificatie, waarbinnen smallere opleidingen kunnen worden aangeboden.

Binnen de sector Kunst worden de volgende hbo-kwalificaties onderscheiden:

1. Bachelor en Master of Fine Art	B FA M FA
2. Bachelor en Master of Design	B Des M Des
3. Bachelor of Fine Art in Education	B FA Ed
4. Bachelor en Master of Film and Television	B FT M FT
5. Bachelor en Master of Music	B Mus M Mus
6. Bachelor of Music in Education	B Mus Ed
7. Bachelor en Master of Theatre	B Th M Th
8. Bachelor of Theatre in Education	B Th Ed
9. Bachelor en Master of Dance	B Da M Da
10. Bachelor of Dance in Education	B Da Ed
11. Master of Music in Sonology	M Mus Son
12. Master of Music in Opera	M Mus Op
13. Master of Dance in Choreography	M Da Chor
14. Master of Dance Therapy	M Da T

Dans is een zelfstandig domein geworden, naast de domeinen Theater, Muziek, Film/Televisie en Beeldende Kunst. In alle domeinen behalve Film/Televisie is een docentopleiding onderscheiden. De uitstroomprofielen zijn gebaseerd op het onderscheid tussen uitvoerend en scheppend kunstenaar. Uitstroomprofielen worden niet in het CROHO⁸ geregistreerd, maar zijn op grond van bestuurlijke afspraken bindend voor de afzonderlijke hogescholen.

<i>Domein</i>	<i>Opleiding (CROHO-geregistreerd)</i>	<i>Uitstroomprofiel</i>
Beeldende Kunst en Vormgeving	Opleiding Autonome Beeldende Kunst	
	Opleiding Vormgeving	U-profiel Visuele Communicatie
		U-profiel Productontwerp
		U-profiel Ruimtelijk ontwerp

	Opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving	
Film en TV	Opleiding Film en TV	
Muziek	Opleiding Muziek	U-profiel Musicus
		U-profiel Muziektechnologie
		U-profiel Compositie
	Opleiding Docent Muziek	
Theater	Opleiding Theater	U-profiel Acteur
		U-profiel Theatermaker
	Opleiding Docent Drama	
Dans	Opleiding Dans	U-profiel Danser
		U-profiel Choreograaf
	Opleiding Docent Dans	

⁸ CROHO = het wettelijk Centraal register opleidingen hoger onderwijs

Bachelor-kwalificaties (B) moeten voor mbo'ers toegankelijk zijn. Ook in het hbo-Kunstonderwijs zijn veel vernieuwingen gaande om meer in te spelen op de dynamiek van de sector. Zie onderstaand citaat.

Ontwikkelingen in het hbo-Kunstonderwijs binnen de dynamische KCM-sector

Naast de op de traditionele kunstmarkt gerichte opleidingen in de scheppende en uitvoerende kunsten zijn er ook diverse opleidingen gericht op een breder cultuurgebied. Voorbeelden zijn Wereldmuziek en Werelddans (Rotterdam), Show and musical dance (Amsterdam en Tilburg); Design (Eindhoven), Popmuziek (Tilburg, Kunst) en Media en Technologie (Utrecht). Daarnaast zijn er opleidingen als theatertechniek en theaterproductie (bijvoorbeeld Amsterdam), muziek en theatermanagement, entertainment management (Utrecht) en popmanagement (Tilburg). In vervolg op het formuleren van startkwalificaties en beroepsprofielen in de kunstensector (Beroep Kunstenaar, Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, 1999) worden momenteel competentieprofielen ontwikkeld. Cultureel ondernemerschap is steeds onderdeel van deze competenties.

(Bron: HBO-Raad, 2006)

Conclusies

Het multidisciplinaire karakter van de KCM-sector betekent een forse uitdaging wat de samenwerking in de beroepskolom betreft.

Samenwerking bij doorlopende leerlijnen lijkt het meest vruchtbaar tussen vmbo-mbo enerzijds en mbo-hbo anderzijds als deze een sterk regionale insteek heeft. Recent is een convenant doorstroomagenda afgesloten tussen de MBO Raad en de HBO-raad. Hopelijk brengt dat voor de landelijke invoering van de nieuwe mbo-kwalificatiestructuur in 2010 meer transparantie en een betere herkenbaarheid van de KCM-sector in de beroepskolom. Samenwerking vergt ook een gezamenlijke inspanning van het onderwijs om in hun onderwijsvormgeving de loopbaan van de onderwijsdeelnemer meer centraal te stellen. Zie hiervoor onderstaand advies van het Landelijk Informatie- en expertiseCentrum Aansluiting hbo (LICA).

Het advies van LICA over flexibele leerwegen

Flexibele leerwegen

Competentiegericht onderwijs (CGO) vraagt om meer maatwerk dan eindtermenonderwijs. Immers, het groeien in vermogens gebaseerd op geïntegreerde kennis, vaardigheden en attitudes (competenties) vraagt om individuele leerwegen die niet synchroon (behoeven te) verlopen. Het ontwikkelen van competenties en gedragskenmerken, hangt - meer dan bij cognitieve leerdoelen - af van de brede leervermogens, de ontwikkeltempi en de faseringen van leerervaringen; deze zullen van individu tot individu verschillen. Meer maatwerk en coaching zijn daarom conditioneel in CGO. Er kan niet meer worden volstaan met studieplanners en stageboekjes: persoonlijke ontwikkelingsplannen en/of activiteitenplannen ondersteunen de leerweg. Deze persoonlijke routings dienen ook (juist) op doorlopende leerwegen aandacht en zorg. Zoals we in de vorige paragrafen van dit hoofdstuk al aangaven, vraagt de gewenste flexibiliteit van onderwijs om differentiaties, uitstroomprofielen, major en minors en andere keuzewegen voor verdieping of verbreding. Bij de doorstroom van mbo naar hbo kunnen voor de mbo'ers de huidige, hierboven genoemde 'smalle' hbo-opleidingen derhalve een aantrekkelijker alternatief zijn dan de verbredende routes. Er zullen per hogeschool verschillen gaan optreden in de doorstroommogelijkheden en het aanbod van mHbo-routes. Resultaatgeoriënteerde benchmarking kan de verschillen in de mHbo-routes verhelderen en verklaren. Ook roc's zullen hun eigen weg moeten gaan vinden in de flexibilisering van hun onderwijsaanbod en in de snelheid en de mate van invoering van CGO.

De verschillende wijze en fasering van invoering van CGO in het mbo kan de instroom in het hbo meer heterogeen maken. Per augustus 2008 moet de nieuwe kwalificatiestructuur in het mbo zijn ingevoerd.

Vanaf 1 september 2009 is er dus duidelijkheid over de kwalificatiestructuur van waaruit mbo'ers het hbo instromen – afgezien van eventuele bezemklassen op roc's. De mate van invoering van CGO kan echter per roc blijven verschillen, zoals ook de mate van invoering van het studiehuis in de tweede fase VO. Bij de aansluiting mbo-hbo dienen betrokken docenten, coaches en managers daarop bedacht te zijn. Deze omstandigheden vragen om meer persoonlijke leerwegen in het hbo voor mbo'ers. Mede om die redenen dienen loopbaanbegeleiders en opleiders het portfoliogebruik, de inzet van POP's en de afname van intake-assessments op elkaar af te stemmen en goede afspraken te maken over het gebruik binnen het ondersteuningsarsenaal. Op basis daarvan kunnen de persoonlijke leerwegen het gewenste maatwerk leveren. Vanuit de in dit hoofdstuk geschetste dynamiek bezien, lijkt de metafoor van doorlopende leerwegen die lopen over vlotbruggen tussen twee bewegende oevers niet overdreven.

(Bron: LICA, 2006)

Ter verduidelijking enkele kernpunten uit de doorstroomagenda mbo-hbo:

Doostroomagenda mbo-hbo (convenant MBO Raad en HBO-raad)

Kaders en afspraken

Goede doorstroom van mbo naar hbo gebeurt regionaal en in samenwerking met de instellingen zelf. Landelijke kaders en afspraken helpen daarbij. Om de instellingen te ondersteunen bij het realiseren van hun ambities hebben de MBO Raad en de HBO-raad een 'Doorstroomagenda' met elkaar afgesproken. In deze agenda staan de acties die de beide organisaties de komende jaren samen uitvoeren om tot de landelijke kaders en afspraken te komen.

Om de doorstroom succesvol te laten verlopen is goede afstemming tussen mbo en hbo nodig over de competenties die een student nodig heeft voor een succesvolle studie in het hbo. Dit geldt zowel voor algemene competenties zoals Nederlands en rekenen en andere competenties die van elke mbo-4-student, ongeacht de opleiding, verwacht mogen worden, als voor competenties die specifiek van belang zijn voor doorstroom naar een bepaalde sector (sectorspecifieke competenties). De MBO Raad en de HBO-raad willen in 2008 en 2009 afspraken op hoofdlijnen maken over deze competenties. Dit schept aan de ene kant duidelijkheid voor hogescholen wat van een mbo-4-student verwacht mag worden en geeft de instellingen aan de andere kant ruimte voor nadere specificering."

Eind 2007/begin 2008: Afspraken algemene competenties

Algemene competenties zijn de competentie die van elke mbo-4-student verwacht mogen worden. Het gaat dan om Nederlands, een moderne vreemde taal, rekenen/wiskunde en de overige algemene competenties zoals studievoordigheden.

Begin 2008: Afspraken sectorspecifieke doorstroomcompetenties

Bij sectorspecifieke doorstroomcompetenties gaat het om competenties die relevant zijn voor de doorstroom naar een specifieke hbo-sector. Dit kan een verzwaring zijn van het niveau van één van de generieke competenties, zoals een hoger niveau van rekenen/wiskunde voor de sector techniek. Het kan ook gaan om een competentie die specifiek voor een bepaalde sector relevant is, zoals natuurkunde in de technische sector of een tweede moderne vreemde taal in de toeristische sector.

Bovenstaande kadertekst stond in het persbericht waarin het afgesloten convenant werd aangekondigd.

(Bron: Convenant Mbo-raad en Hbo-Raad, 2007)

We sluiten dit hoofdstuk over de beroepskolom voor de KCM-sector met de verwijzing naar een voorbeeld van de positieve rol van de zogenoemde cultuurprofiel scholen: in bijlage 3 is een voorbeeld opgenomen van doorlopende leerlijnen voor de KCM-sector afkomstig uit Den Haag. De Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten (KABK) is met het Haagse voortgezet onderwijs een succesvol samenwerkingsproject gestart.

De regeling cultuurprofiel scholen van het ministerie van OCW heeft een positieve invloed op het ontstaan van een herkenbare beroepskolom voor de KCM-sector, met name voor vmbo-mbo.

Rol Cultuurprofiel scholen bij doorstroming naar mbo kunstonderwijs

Voortgezet Onderwijs - vmbo

Voor scholen in het Voortgezet Onderwijs is door het rijk de regeling 'Cultuurprofiel scholen' ontwikkeld. Een cultuurprofiel school is een school die zich bewust profileert op het gebied van kunst en cultuur en die hiertoe structurele samenwerkingsverbanden aangaat met één of meer partners uit de culturele omgeving. Het beschikbare budget van het rijk van € 400.000,- met een plafond van € 100.000,- per aanvraag, is beschikbaar in de periode 1 augustus 2004 - 31 augustus 2006. De Gemeente Amsterdam ondersteunt enkele vmbo-scholen die een voortrekkersrol vervullen in het kader van de Regionale Arrangementen Beroepsonderwijs Amsterdam (RABA) en die in hun 'windstreek' cultuureducatieve programma's ontwikkelen. In de arrangementen wordt de doorstroom vmbo en mbo gestimuleerd via doorlopende leerwegen. In het vmbo is op enkele Amsterdamse scholen (IVKO en OSB) een ontwikkeling gaande waarbij leerlingen in het kader van de beroepskolom een leerlijn afsluiten met examens in de kunstvakken. Met dit uitstroomprofiel kunnen leerlingen onder meer aansluiting vinden bij de mbo-opleiding 'Kunst, Cultuur en Amusement' van het roc.

De aansluiting tussen vmbo en mbo is van belang om de toestroom van jongeren - onder meer uit kringen van 'nieuwe' Nederlanders - naar het onderwijs (onderwijsassistent) en de cultuureducatie (cultureel werker, artiest) te bevorderen. Regelmatige monitoring van deze doorstroom kan vmbo en mbo helpen om aanpassingen en verbeteringen door te voeren in curricula en de 'marketing' van deze opleidingen.

(Bron: Dienst Maatschappelijke Ondersteuning, 2005)

4. Vormgeven aan mbo-kunstonderwijs; twee praktijkvoorbeelden

In dit hoofdstuk staan we stil bij het vormgeven van mbo-kunstonderwijs. We doen dat vanuit de praktijk het ROC van Amsterdam (ROCvA) dat een kunstcluster vormgeeft. Dit roc is gekozen omdat SLO een aantal jaren ondersteuning aan dit onderwijsteam heeft geboden bij de vormgeving van het kunstonderwijs zodat vanuit die ondersteuningsrelatie er een goed beeld is te geven van de gevolgde aanpak en de bereikte resultaten. Hoewel het ROC van Amsterdam inmiddels meerdere kunstopleidingen aanbiedt, beperken we ons tot twee voorbeelden namelijk mbo Dans en de opleiding Kunst, Cultuur en Amusement (KCA). Mbo Dans is momenteel een afstudeerdifferentiatie binnen de kwalificatie mbo Artiest, KCA is een opleidingsprofilering binnen de opleiding Sociaal-cultureel werk. Beide opleidingen worden loopbaan- en competentiegericht aangeboden.

In dit hoofdstuk gaan we vooral in op de ontwerp aanpak, (ontwerpbenadering of ontwerpmethodiek). We geven daarbij ook aan welke adviezen SLO gaf bij het ontwerpproces en welke resultaten dit opleverde. De ervaringen van de betrokkenen met de feitelijke onderwijspraktijk beschrijven we in de hoofdstukken 5 en 6 waarbij we putten uit een aantal interviews met deelnemers, afgestudeerden, docenten, werkveld en management en projectleiding.

The image is a recruitment advertisement for the first cohort of KCA in 2001. It features the ROC van Amsterdam logo at the top, which consists of the letters 'roc' in a stylized font with a cluster of grapes in the 'o', and 'van amsterdam' underneath. Below the logo is the slogan 'Volg je talent'. The main headline reads 'ROC van Amsterdam start MBO voor Kunst, Cultuur en Amusement'. There are two columns of bullet points. The left column lists three criteria for applicants: interest in theater, drama, music, or movement; willingness to guide cultural activities; and a desire to learn how to make a theater production. The right column provides instructions to apply for selection days, contact via phone or email, and details for an information day on June 14, 2001, from 15:00 to 17:00. At the bottom, the contact information for the College Dienstverlening en Welzijn is provided, including the address Gaasterlandstraat 5, 1079 RH Amsterdam, phone number 020 - 6462236, and email address cdw@roc-ams.nl.

Wervingsadvertentie voor de eerste lichting KCA in 2001: Volg je talent

Kunst, Cultuur & Amusement

Een nieuwe opleiding, gekoppeld aan de 'oude' opleiding Sociaal Cultureel Werker. Eigenlijk twee opleidingen ineen! Door deze combinatie van opleidingen ontstaan er voor jou veel werkmogelijkheden. Je kunt het zoeken bij instellingen die evenementen, festivals en concerten organiseren, maar ook bijvoorbeeld in het jongerenwerk. Vind je het leuk om op een creatieve manier te werken en zie je er niet tegenop om jezelf voor anderen te presenteren, dan is dit een goede mogelijkheid om jezelf verder te ontwikkelen. Talent hoef je niet per se te hebben, maar enthousiasme en inzet des te meer!

"IK? GEEN LAST VAN PLANKENKOORTS!"

Omgaan met je eigen talent? Je eigen mogelijkheden verder ontwikkelen op het gebied van drama, muziek en dans? Dat begint bij jezelf en daarbij ontdek je je eigen creatieve grenzen. Je eigen kennis en vaardigheden zijn immers de inzet. Inspirerend en uitdagend tegelijk. Er wordt veel van je gevraagd, maar je krijgt er ook veel voor terug!

Meer weten? Bezoek een open dag (zie open dagen kalender in deze krant), vraag de brochure Kunst, Cultuur & Amusement aan bij het Servicepunt (020 - 556 78 00) of kijk op www.rocva.nl.

Zelfverzekerd

"Theater maken en vooral zelf spelen is mijn grote hobby. Ik zit in de theatergroep Constructie en doe de opleiding Kunst, Cultuur & Amusement. Zo'n nieuwe opleiding voelt af en toe als een ontdekkingsreis. Samen met de docenten geven we inhoud en vorm aan de opleiding. Het is een brede en interessante opleiding die me een stuk zelfverzekerder heeft gemaakt. De toekomst? Die zie ik met vertrouwen tegemoet. Ik ben in ieder geval bezig met wat ik leuk vind en ondertussen haal ik ook nog een mbo-diploma!"

Laura de Wolff, 18 jaar, tweedejaars Kunst, Cultuur & Amusement

In de voorlichtingstekst van 2003 zien we al een scherper profiel voor KCA.

4.1 Op weg naar een kunstcluster bij het ROC van Amsterdam: de opleiding KCA

Het management van het ROC van Amsterdam besloot in 2000 dat er redenen genoeg waren om het onderwijsaanbod binnen het mbo uit te breiden met een kunstcluster. Zowel de behoeften en mogelijkheden op de regionale arbeidsmarkt als de talenten en ambities van leerlingen waren daarvoor de aanleiding. Omdat er geen mbo-kunstkwalificaties waren met een CREBO-nummer zocht men naar alternatieven om dit aanbod toch te realiseren. De Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) kende geen experimentele opleidingen. Het management besloot om in de vrije ruimte van bestaande opleidingen het beoogde kunstonderwijs vorm te geven. Omdat de vrije ruimte echter qua omvang beperkt is, maximaal 20% van de nominale studielast, is ook gezocht naar manieren om binnen een bestaande beroepsopleiding, een profilering op het gebied van kunst, cultuur en amusement vorm te geven. Een profilering die jonge mensen met talent en ambitie wil helpen bij een loopbaan in de arbeidsmarktsector KCA.

Die kunstopleiding werd ontwikkeld en uitgevoerd door een klein enthousiast docententeam met ambitieuze ondersteuning van de werkmaatschappij RAI, een onderwijslocatie van het ROCvA directie en het college van bestuur. Er werd een kernteam gevormd dat voortvarend aan de slag ging met de ontwikkeling van de nieuwe KCA-opleiding.

De opleiding werd gestart in een BOL-leerweg, gesitueerd op niveau 4 en aangehaakt bij het team Welzijn. Dit team voert tot dan toe de opleidingen onderwijsassistent, sociaal-pedagogisch werker en sociaal-cultureel werker uit voor diverse doelgroepen en in meerdere leerwegen.

De nieuwe KCA-opleiding wordt aangeboden als een variant op de bestaande opleiding sociaal-cultureel werk (SCW). De vrije ruimte wordt maximaal gebruikt en daarnaast wordt ook geprobeerd de deelcertificaten van de opleiding SCW vanuit een KCA-perspectief in te kleuren. Vanaf 2001 biedt het ROCvA de opleiding aan. In dat jaar kan de opleiding direct al rekenen op een grote belangstelling.

In juni 2001 vraagt het ROC van Amsterdam ondersteuning aan bij SLO om de Onderwijs- en examenregeling (OER) voor de nieuwe kunstopleiding te verbeteren. De ondersteuning van SLO start in 2002. Over het vormgeven van competentiegericht onderwijs werd toen nog nauwelijks gesproken! Op landelijk niveau werkt het ROCvA actief mee aan het streven naar erkende kwalificaties voor mbo-Kunstonderwijs, aanvankelijk binnen het project 'Culture Clinics' (zie hoofdstuk 1) en later binnen het Platform mbo Kunstonderwijs.

4.2 Het ontwikkelproces binnen de opleiding Kunst, Cultuur en Amusement

4.2.1 Probleemverkenning; kernvragen voor innovatie en verbeteracties

Bij de start van de ondersteuning door SLO in 2002 zijn de uitgangspunten voor het ontwerp en de ontwikkeling van een verantwoorde Onderwijs- en examenregeling verkend. Daarbij werden een aantal kernvragen gesteld die we hier samenvatten in vijf hoofdthema's. Per hoofdthema wordt aangegeven wat gedaan moet worden om het betreffende hoofdthema volledig in beeld te brengen:

A Verantwoording

- Een beschrijving binnen een format OER dat alle wettelijke verplichte informatie bevat.
- Een verantwoording van de totale studiebelasting van 4800 uur met minimaal 20% bpv.
- Een verantwoording van de studiebelasting met minimaal 850 uur per leerjaar (WSF-norm BOL)
- Een verantwoording van de toetsing van de eindtermen per deelkwalificatie van de gekozen CREBO-opleiding waarvan KCA een profilering vormt.
- Een verantwoording van de programma-inhouden van de typische KCA-inhouden binnen de SCW-deelkwalificaties.

B Arbeidsmarktperspectief

- competentieprofielen onderzoeken voor functies binnen de leerbedrijven van KCA.
- leerinhouden screenen van KCA op arbeidsmarktrelevantie.
- traditionele SCW-contexten inkleuren door KCA-contexten, leidend tot dezelfde competenties, omschreven in deelkwalificaties SCW maar verworven binnen een KCA leer- en werkcontext.
- in de vrije ruimte zo mogelijk SCW overstijgende inhouden programmeren
- bpv-leren vormgeven, begeleiden en beoordelen. Erkenning door leerbedrijven verwerven
- relatie opbouwen en onderhouden met bpv-leerbedrijven.

C Loopbaanperspectief van deelnemers

- een goede vorm van loopbaanbegeleiding opzetten vanaf de voorlichting en intake tot aan de aansluiting op de arbeidsmarkt en vervolgonderwijs.
- instrumenten, procedures en flexibel onderwijsaanbod inzetten om in te spelen op specifieke loopbaanwensen en talenten van deelnemers en om vrijstellingen eenvoudig te kunnen verlenen dan wel extra ondersteuning te kunnen geven
- relaties onderhouden met vmbo en hbo bij voorlichting, intake en Loopbaan Oriëntatie en begeleiding (LOB) .

D Innovatieperspectief

- een teamvisie op opleiden ontwikkelen voor de KCA-arbeidsmarktsector via passende leerconcepten.
- teamgericht werken aan verbeterplannen en innovatieplannen en inhoudelijk programmeren van de opleiding vanuit een gemeenschappelijk onderwijsconcept voor loopbaan- en competentiegericht opleiden.

Hierna beschrijven we per hoofdthema het ontwikkelproces in de periode 2002 –2006 aan de hand van een selectie van ervaringen, activiteiten, knelpunten, deeloplossingen, tussenresultaten en effecten. We gaan er daarbij vanuit dat in elk roc waar een team een nieuwe profilering binnen een brede beroepsopleiding wil programmeren, binnen dezelfde hoofdthema's voor overeenkomstige uitdagingen staat.

4.2.2 Ontwikkelproces per hoofdthema

Per hoofdthema stellen we de volgende vragen:

- 1 Welke vragen stonden centraal?
- 2 Welke aanpak werd gekozen?
- 3 Wat waren de resultaten (procesmatig en inhoudelijk)?
- 4 Welke valkuilen en knelpunten deden zich voor?

Hoofdthema A Verantwoording

A1 Welke kernvragen stonden centraal?

Kernvraag was: hoe maken we een Onderwijs- en examenregeling waarin de KCA-profilering wordt verantwoord binnen de vigerende onderwijswetgeving en binnen de vigerende vormen van interne en externe kwaliteitszorg. In 2002 stond het vormgeven van een verantwoorde wijze van programmeren centraal binnen een voor de betrokken deelnemers realistisch loopbaan- en arbeidsmarktperspectief en werd gekozen voor verantwoording van de opleiding binnen een bestaand CREBO-nummer. Dit alles moest worden beschreven in een deugdelijk OER.

A2 Welke aanpak werd gekozen?

Een teamlid van het opleidingsteam KCA kreeg faciliteiten voor een ontwikkeltaak OER-KCA. Deze medewerker kon als projectleider innovatie KCA rekenen op ondersteuning van SLO en kon daarnaast een beroep doen op de beleidsmedewerker innovatie binnen de werkmaatschappij RAI.

A3 Wat waren de resultaten procesmatig en inhoudelijk?

Procesmatig:

- De projectleider KCA kreeg ondersteuning van SLO bij
- het samenstellen van de onderwijs- en examenregeling (OER);
- de verbeteringen in het toetsenplan;
- de positionering van ingeschreven deelnemers KCA in een opleiding binnen het CREBO;
- de verbetering van het OER-format.

Inhoudelijk:

- verantwoording van de geprogrammeerde onderwijsactiviteiten in de opleiding KCA binnen de 850- urennorm en gespecificeerd naar deelkwalificaties mbo-SCW;
- verbetering van het toetsenplan per deelkwalificatie SCW, in relatie tot de inhouden van het KCA-programma en de verplichte SCW-eindtermen;
- discussie binnen ROC van Amsterdam over het te hanteren OER-format;
- voorlopig OER in een voorlopig OER-format.

A4 Welke valkuilen en knelpunten deden zich voor?

Een knelpunt was de vraag op welk CREBO-nummer deelnemers moesten worden ingeschreven om in aanmerking te komen voor studiefinanciering. Voor het roc was die vraag van belang om de deelnemers in de integrale deelnemerstelling mee te kunnen tellen. De besprekingen met het ministerie over het verkrijgen van toestemming voor het starten van een experimentele mbo-kunstopleiding boden niet direct uitzicht op een positief resultaat en ondertussen was de opleiding al gestart. Op grond van een aantal inhoudelijke overeenkomsten van beroepsmatige activiteiten tussen KCA en SCW werd gekozen voor de opleiding sociaal-cultureel werk als formele drager van de

profilering. Die keuze was niet zonder gevolgen. Alle onderwijsactiviteiten buiten de vrije ruimte moesten immers passen binnen de deelkwalificaties van deze SCW-opleiding en de examentoetsen moesten aantoonbaar gericht zijn op de eindtermen van die deelkwalificaties.

Dilemma's daarbij waren:

- Wordt KCA alleen aangeboden in de vrije ruimte en is de rest een SCW-opleiding, terwijl arbeidsmarkt en deelnemers duidelijk iets anders verwachten?
- Kunnen we naast bestaande SCW-modulen en moduultoetsen ook KCA-modulen en KCA-toetsen programmeren of moeten we die beide typen modulen en toetsen integreren? Hoe verhoudt zich dat tot elkaar?
- Krijgen de gediplomeerden een SCW-diploma en een KCA-certificaat of een SCW-profiel diploma Kunst, Cultuur en Amusement?

De oplossing werd gezocht (én gevonden!) via een onderzoek⁹ naar de relevantie van de stagewerkzaamheden van KCA-deelnemers (in de op dat moment nog niet erkende KCA-leerbedrijven) voor het behalen van de deelkwalificaties en eindtermen SCW. Met ondersteuning van SLO is een enquête opgesteld die de stagiaires van de opleiding KCA in nauw overleg met hun stagebegeleider op hun KCA-stageplaats invulden. Dit onderzoek leverde zo veel gegevens op over overeenkomsten tussen SCW-beroepsactiviteiten en de KCA-beroepspraktijk dat het niet veel moeite kostte om aan te tonen dat de eindtermen SCW ook in een KCA-context prima aan te leren en te toetsen zijn.

Dat inzicht en die overtuiging gaven een krachtige impuls aan programma- en toetsontwikkeling binnen de KCA-context, omdat daarmee de verantwoording niet beperkt hoefde te worden tot de vrije ruimte. Dit inzicht was in 2003 zodanig duidelijk dat al voor het eerste van het driejarige cohort KCA (2001-2004) een aantal examentoetsen KCA samenvielen met deelkwalificatietoetsen SCW. In de daaropvolgende jaren werden de typisch traditionele SCW-modulen en moduultoetsen dan ook meer en meer vervangen door KCA-modulen en KCA-toetsen. In het volgende thema, arbeidsmarktperspectief, komen we hier nog op terug

Hoofdthema B Arbeidsmarktperspectief

B1 Welke kernvragen stonden centraal?

Belangrijkste vraag was: is er perspectief voor mbo-afgestudeerden van de opleiding KCA op de KCA-arbeidsmarkt? Een tweede daarmee verbonden kernvraag was: zijn werkzaamheden van stagiaires KCA in leerbedrijven KCA relevant en representatief voor de opleiding SCW?

B2 Welke aanpak werd gekozen?

Het opleidingsteam had de KCA-arbeidsmarkt in de regio Amsterdam al behoorlijk verkend en beschikte over een netwerk van relaties voor het werven van potentiële stage- /leerbedrijven of bpv-plaatsen. Om deze als bpv-plaatsen erkend te krijgen, diende eveneens het bij A genoemde onderzoek. Met dat onderzoek werd het leerpotentioneel van deze KCA-leerbedrijven aangetoond voor de SCW-deelkwalificaties en eindtermen. Dat was vervolgens voor Calibris, het kenniscentrum voor dit domein van de arbeidsmarkt, voldoende basis om de KCA-leerbedrijven te erkennen.

⁹ Dit onderzoek is gepubliceerd in de SLO-publicatie 'Kwalificeren voor de praktijk. Een onderzoek ter concretisering van het opleidingsprofiel Kunst, Cultuur en Amusement.' (2003)

In het onderzoek werd expliciet gevraagd naar de mogelijkheden voor KCA-ge diplomaerden om aangenomen te worden in functies binnen het leerbedrijf en werd specifiek gevraagd naar de concrete beroepsactiviteiten voor mbo'ers in 'KCA-functies'. Uit de antwoorden bleek dat de werkzaamheden binnen deze leerbedrijven in de KCM-sector, heel goed aansloten op de eindtermen binnen de deelkwalificaties van SCW en dat er ook sprake was van een reëel loopbaanperspectief. In 2000-2003 was er nog geen sprake van directe bemoeienis van vertegenwoordigers uit de KCA-arbeidsmarkt bij het ontwikkelen van leertaken en toetsen. Wel werd een werkveldresponsgroep opgezet rond het vormgeven van de stages. Daarnaast was er op beleidsniveau een netwerk van bedrijven dat betrokken was bij het streven naar een volwaardig kunstcluster in het mbo. Ook in het Platform mbo Kunstonderwijs werd met grote voortvarendheid gewerkt aan de verkenning van de arbeidsmarkt. De betrokken KBB's werkten aan de ontwikkeling van beroepscompetentieprofielen voor dit nieuwe mbo-domein dat daar met de naam Kunst, Cultuur en Media (KCM) werd aangeduid.

B3 Wat waren de resultaten procesmatig en inhoudelijk?

Procesmatig:

De enquête resulteerde in de ook bij A genoemde SLO-publicatie, '*Kwalificeren voor de praktijk*'. Deze publicatie legde een stevige basis voor de onderwijsprogrammering en examinering vanaf cohort 2003-2004. De beroepspraktijk en de mogelijke profileringen waren helder in beeld gebracht en ook de mogelijkheden om dat verantwoord binnen de wettelijke kaders van de SCW-opleiding te doen waren helder.

Inhoudelijk:

Het ontwikkelproces startte met het verbinden van de aanvankelijk vrij losse KCA-leeractiviteiten op het terrein van muziek, theater, dans en kunst- en cultuuriëntatie met de beroepsprofielen in het KCM-domein. Dit had als resultaat dat in de concrete leertaken en toetsen rond kenmerkende beroepssituaties, accenten werden gekozen die aansloten op de beroepsmatige activiteiten van de sociaal-cultureel werker terwijl de context van die beroepssituaties een KCM-context was.

B4 Welke valkuilen en knelpunten deden zich voor?

In 2002-2003 was er nog nauwelijks sprake van een duidelijk KCA-opleidingsprofiel dat een op een aansloot op een van de beroepsprofielen die inmiddels in het landelijke Platform mbo Kunstonderwijs werden onderscheiden.

Het KCA-team was gericht op een brede KCM-arbeidsmarkt met tal van mogelijke loopbanen en profielen en richtte zich veel meer op dit 'wereldje' als totaal domein dan dat men specifiek wilde gaan opleiden voor één profiel. Officieel was er echter maar één beroepscompetentieprofiel dat paste binnen de KCA-arbeidsmarkt en dat tevens duidelijk te koppelen was aan een SCW-opleiding, namelijk Docent-assistent Cultuureducatie. Omdat er op dat moment (2003) nog geen enkel uitzicht was op de komst van een erkende mbo-kunstopleiding en de arbeids- en stagemarkt voor KCA veel gedifferentieerder was dan 'Docent-assistent Cultuureducatie' bleef het opleidingsteam KCA worstelen met haar profiel. Daardoor was het moeilijk om af te bakenen hoe ver en hoe diep deelnemers konden en mochten gaan in hun eigen passie voor bijvoorbeeld muziek of theater of hoe breed ze moesten worden opgeleid vanuit een of meer KCM-profielen.

Nog steeds is die afbakening en profilering niet duidelijk te maken. Wel is duidelijk dat het profiel Docent-assistent Cultuureducatie/Cultureel-agogisch medewerker tot op heden niet het exclusieve KCA-profiel is waar het team zich op richt.

Het sluit ook nog onvoldoende aan op de arbeidsmarktkansen in het primair en voortgezet onderwijs en bij instellingen voor cultuureducatie (muziekscholen, centra voor kunstzinnige vorming etc.). Dit ondanks de belangrijke beleidsimpulsen van de overheid op het terrein van onderwijs en cultuur. Deze impulsen hebben onder meer geresulteerd in het leergebied CKV en in cultuurprofiel scholen, waarbij nauwe samenwerking met de culturele markt wordt nagestreefd. In musea rond cultureel erfgoed zien we wel duidelijke voorbeelden van edutainment waar KCA'ers uitstekend op hun plaats zijn. Ook worden momenteel KCA'ers ingeschakeld voor het geven van voorlichting op vmbo-scholen over het kunstonderwijs en voor korte voorstellingen. Voor afgestudeerden van KCA zijn er momenteel nog onvoldoende duidelijke arbeidsmarktperspectieven binnen onderwijs en cultuureducatie om dit profiel tot het exclusieve domein van KCA te maken. Het typisch multidisciplinaire karakter van de KCM-arbeidsmarkt is ook een belangrijk motief voor het opleidingsteam om niet te smal op te leiden voor één profiel. De op eindtermen gerichte kwalificatiestructuur en bijbehorende wet- en regelgeving dwong het opleidingsteam in haar verantwoording lange tijd wel tot een smalle keuze. De spanning tussen het actuele KCA-onderwijs gericht op de veelkleurige praktijk en de verantwoording daarvan binnen formele kaders, blijft dan ook nog steeds voelbaar. Gelukkig biedt de nieuwe, op competenties gerichte kwalificatiestructuur, meer mogelijkheden voor loopbaanprofilering en maatwerk.

Hoofdthema C Loopbaanperspectief van deelnemers

C1 Welke kernvragen stonden centraal?

Kernvraag was: Hoe kan individuele loopbaanprofilering vorm krijgen? Bij de start van de SLO-ondersteuning in 2002 werd deze vraag nog niet gesteld. Het team had alle aandacht nodig voor het samenstellen van het lesprogramma voor de eerste lichting deelnemers. Daarin was gekozen voor een mix van bestaande SCW-modulen en nieuwe KCA-vakken. Loopbaanprofilering werd uitgesteld tot de eerste stageperiode, waarbij deelnemers hun eigen voorkeur konden opgeven. De stagewerving was erg succesvol geweest zodat er een ruime keuze aan stageplaatsen was in de sectoren:

- theater;
- dans;
- muziek;
- beeldende kunst/musea;
- onderwijs/welzijn;
- festivals/evenementen.

Qua type werkzaamheden konden de deelnemers kiezen uit:

- organiserend;
- uitvoerend;
- begeleidend.

Bovenstaande keuzemogelijkheden laten zien hoe breed het KCA-profiel in 2002 was. Ook de wervingsteksten voor de opleiding KCA illustreren die brede benadering (zie pg. 43).

Binnen de programma-activiteiten was wel veel ruimte om in groepsverband of individueel leertaken vanuit eigen passie en talent in te vullen, maar dit werd nog niet methodisch begeleid naar een eigen individuele leerroute en loopbaanprofiel.

Pas in 2003, toen de deelnemers werden ingeschakeld bij het onderzoek op hun stageplaats naar het opleidingsprofiel voor de KCA, kwam duidelijk naar voren hoe belangrijk het ontwikkelen van loopbaancompetenties voor deze deelnemers is. Toen drong ook het besef door dat dit ook zou moeten worden ondersteund door de wijze van programmering van leertaken in het lesprogramma, door de wijze van begeleiding en door de wijze van beoordeling.

C2 Welke aanpak werd gekozen?

SLO adviseerde om te gaan werken met een portfolio en een persoonlijk ontwikkelingsplan als eerste fase van een omslag naar loopbaan- en competentiegericht leren. Dit advies resulteerde in een studiedag met het totale team in januari 2004 waarin het werken met een portfolio en een POP centraal stond. Op basis van deze studiedag en de resultaten en aanbevelingen uit het profielonderzoek werden vier acties uitgevoerd:

1. verbetering intake;
2. uitbreiden van studieloopbaanbegeleiding in stamgroepverband;
3. proef met portfoliotoetsing;
4. invoeren van ontwikkelingsportfolio en POP.

C3 Wat waren de resultaten procesmatig en inhoudelijk?

Procesmatig:

Om de individuele loopbaanprofilering mogelijk te maken moest het begeleidingssysteem geïntensiveerd worden. De taak van de mentoren werd daartoe uitgebreid met portfoliobegeleiding en POP-begeleiding samengebracht onder studieloopbaanbegeleiding (slb). De faciliteiten van mentoren/slb'ers moesten daarvoor noodzakelijk worden uitgebreid. Er werden stamgroepen gevormd van acht deelnemers per mentor/studieloopbaanbegeleider.

Dat kostte veel moeite gelet op de beschikbare fte's en het bestaande lesprogramma met een vrij hoge docent-deelnemer ratio als gevolg van de vele leergebieden.

Inhoudelijk:

- Verbetering intake: De opzet van de intake werd verbeterd door aanscherping van het intake-assessment. Daarin werd een groepsopdracht opgenomen waarin een kenmerkende beroepssituatie centraal stond uit een van de rollen van een KCA'er. De observanten waren docenten en tweede en derdejaars deelnemers die een scoringsformulier hanteerden dat duidelijk was gericht op voor een KCA'er belangrijke persoonlijke kwaliteiten of gedragscompetenties.
- Invoeren van ontwikkelingsportfolio en POP: Vanaf cursusjaar 2004-2005 wordt in het kader van de studieloopbaanbegeleiding in het eerste semester een startportfolio gemaakt, waarin de ervaringen en verworven competenties een duidelijke plaats kregen, als basis voor de aanzet van een eerste persoonlijk leerplan.
- Proef met portfoliotoetsing: Bij een van de deelkwalificaties van de sociaal-cultureel werker namelijk *Methodisch werken*, werd een proef uitgevoerd met portfoliotoetsing. De deelnemers moesten daarbij zelf bewijzen opbouwen en vervolgens selecteren en presenteren in hun portfolio. Deze proef gaf inzicht in allerlei aspecten die samenhangen met de kwaliteit van portfoliotoetsing en de uitvoerbaarheid ervan. Het meest positieve effect was wel dat deelnemers in een grote diversiteit van beroepsmatige en niet-beroepsmatige situaties konden aantonen methodisch te kunnen handelen. Leerpunt was om tot goede beoordelingscriteria te komen die representatief zijn voor het beroepenveld en het functiebereik van KCA'ers.

- Uitbreiden van studieloopbaanbegeleiding in stamgroepverband.

C4 Welke valkuilen en knelpunten deden zich voor?

Loopbaanprofilering vraagt om vormen van flexibilisering en individualisering of differentiatie binnen groepsverband. Een van de knelpunten was: wat moet elke deelnemer minimaal als bagage hebben om een KCA-diploma te kunnen halen en in welke mate mogen deelnemers onderling verschillen in leerprestaties en toch een diploma verdienen.

Andere knelpunten waren:

- Moet de individuele profilering lopen via honorering van één van de landelijk erkende beroepsprofielen als basis voor een diploma?
- Moet het oordeel van de begeleiders/beoordelaars in de beroepspraktijk/stage zwaarder tellen?
- Moet de individuele profilering beperkt blijven tot het muzisch-creatieve domein (muziek, dans, drama/theater, beeldend)?
- Welk portfoliomodel is bruikbaar? Moet dat een digitaal portfolio zijn of juist niet? Kan het voorbeeldmodel mbo-portfolio van SLO worden toegepast (de Talentenmap-mbo) of kiezen we voor een andere methode voor studieloopbaanbegeleiding en portfoliogebruik?

Een belangrijk organisatorisch knelpunt vormde de facilitering van de studieloopbaanbegeleiders. Verder werd steeds duidelijker dat het bestaande lesprogramma nog te weinig samenhang vertoonde en op verschillende gedachten hinkte. Enerzijds leergebieden die de bagage aandragen voor werk op de culturele arbeidsmarkt en anderzijds kennis en vaardigheden verwerven gericht op deeltkwalificaties en eindtermen SCW.

De tijd was rijp voor een grondige programmaherziening, waarin vooraf duidelijker keuzes waren gemaakt over het profiel van de KCA-opleiding in relatie tot de landelijk erkende KCM-profielen en waarin een onderwijsvisie werd gekozen die zou leiden naar loopbaan- en competentiegericht onderwijs. Dat werd het nieuwe innovatiedoel voor 2005.

D Het innovatieperspectief

D1 Welke kernvragen stonden centraal?

Vanaf de voorbereiding in 2000 en de start met de eerste lichter deelnemers in 2001, werd keihard gewerkt aan het vormgeven van het opleidingsprogramma, het organiseren van de benodigde randvoorwaarden en faciliteiten (lokaalvoorzieningen, apparatuur, stageplaatsen etc.). In 2003 was via het arbeidsmarktonderzoek duidelijk dat de SCW-deeltkwalificaties (met bijbehorende eindtermen) in de beroepscontext van het sterk gedifferentieerde KCA-stagebestand heel goed te realiseren waren.

Ook was er vanuit het landelijk platform meer duidelijkheid over de onderscheiden beroepscompetentieprofielen. Beide ontwikkelingen, gevoegd bij de onvrede over de tweeslachtige opzet van het aanvankelijke lesprogramma, leidde tot de beslissing om een vernieuwingsproject te starten voor een nieuw, competentiegericht opleidingsprogramma. Belangrijkste kernvragen waren:

1. Welke methodiek voor ontwerp van competentiegericht beroepsonderwijs sluit het meest aan op de teamsituatie en het opleidingsprofiel KCA?
2. Welke keuzes maakt het team voor de breedte van de KCA-opleiding in relatie tot de landelijke beroepscompetentieprofielen?

D2 Welke aanpak werd gekozen?

Op basis van een aantal besprekingen met de KCA-projectleider, verantwoordelijk voor de verbeter- en vernieuwingsprojecten en de interne beleidsmedewerker, werden een beperkt aantal teambijeenkomsten gepland, gericht op training en uitvoering van competentiegericht programma-ontwerp. De training bestond uit een verkenning van het competentie-concept en het leren werken met een van de ontwerpmethodieken. De uitvoering bestond uit het ontwerpen van schetsen voor geïntegreerde leertaken, passend bij kenmerkende beroepsrollen en contexten uit het voorlopig vastgelegde KCA-opleidingsprofiel. Deze ontwerpen voor leertaken moesten vervolgens in een meerjarig fasenmodel van opleidingsprogrammering worden geplaatst, met meer samenhang tussen de programmaonderdelen en een duidelijke opklimming in complexiteit. Bovendien moest de formele relatie met de toen nog geldende deelkwalificaties SCW worden bewaakt en verantwoord.

D3 Wat waren de resultaten procesmatig en inhoudelijk?

Procesmatig

Het eerste resultaat was een gemotiveerde keuze van het opleidingsteam voor de zogenoemde hele-taakbenadering. Deze is gebaseerd op het door SLO voor het mbo aangepaste viercomponenten-ontwerpmodel (het 4 C-ID model), ontwikkeld door prof. Jeroen van Merriënboer. Voor een nadere toelichting op het 4C-ID model en het door SLO verrijkte model vanuit het perspectief van loopbaangericht opleiden, verwijzen we naar de bijlagen 5 en 6. De hele taken werden ontleend aan een analyse van de kenmerkende beroepsituaties binnen de beroepsrollen en contexten van het KCA-werkveld. Het vaststellen van de rollen van de KCA'er gaf een goed beeld van de te programmeren leerlijnen en van de keuzeopties voor individuele profilering in een beroepsrol en werkcontext. Het maakte ook de discussie gemakkelijker om de gemeenschappelijke basis vast te stellen die elke gediplomeerde minimaal moet bezitten. Rode draad in de opleiding moesten de hele taken worden, ondersteund met een flinke bagage aan kennis en vaardigheden om competent te kunnen handelen. Hieronder de eerste ontwerpresultaten namelijk het stramien van rollen en contexten en een ingevuld stramien voor kenmerkende beroepssituaties.

Inhoudelijk

Contexten en beroepsrollen

Een beroepsbeoefenaar heeft competenties nodig in een context en in een zogenoemde 'beroepsrol'. Onder 'context' verstaan we de werkomgeving (onderwijs, buurtwerk, professionele podia, etc.); onder 'beroepsrol' verstaan we de rol die iemand bij de uitoefening van zijn beroep vooral vervult (assisterend, begeleidend, organiserend, etc.).

De ontwerpactiviteiten voor het bepalen van de rollen en contexten leverden onderstaande schema's op die het kader vormden voor de opleidingsprogrammering. Voor de ontwerpopdracht die hierbij hoort, verwijzen we naar bijlage 4.

KCA-contexten:

Context	Sector	Instelling (bijvoorbeeld)
Onderwijs/educatie	Basisonderwijs	Basisscholen (bij specifieke KCA-activiteiten)
	Voortgezet onderwijs	Middelbare scholen bij CKV en extra KCA-activiteiten)
	BVE	Opleidingen in roc's met KCA-activiteiten

Context	Sector	Instelling (bijvoorbeeld)
	Centra voor kunstzinnige vorming	Muziekscholen
	Kunstvakonderwijs	HkA (Amsterdamse Hogeschool v. d Kunsten)
	Educatieve diensten	een theatergezelschap met educatieve functie
Welzijn	A. Kinderopvang	Peuterspeelzalen
	B. Cultureel werk	Buurthuizen, wijkcentra
	C. Sociaal-medisch werk	Gehandicaptenzorg, Seniorenwerk
Vrije tijd	A. Recreatie-industrie, Pretparken	Dagjes uit, uitstapjes
	B. Vakantieparken, Campings	Vakantiemogelijkheden
	C. Amateurkunst	Verenigingen
	D. Musea	Musea
Professionele Cultuur	A. Podium en accommodaties	Theaters, zalen, studio's, werkplaatsen
	B. Uitvoerende gezelschappen	Gezelschappen van mensen met optreden als beroep
	C. Productie en organisatie	Productie- en organisatiebureaus
	C. Productie en organisatie	Impresariaten, studio's licht en geluid
	E. Popmuziek	Bands, opnames
	F. Media	Multimedia, kranten, video
	G. Kunstuitleen	kunstuitleen

KCA-Beroepsrollen:

Begeleider	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het assisteren van een professional bij het begeleiden en coachen van (leer)activiteiten van anderen;</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het hanteren van creatieve groepsprocessen;</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het ontwikkelen van positieve houding t.a.v. kunst en cultuur;</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>accent op assisterende rol bij KCA-activiteiten.</i>
Instructeur	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het zelfstandig geven van instructie aan anderen en het zelfstandig coachen van anderen;</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het oefenen en trainen van vaardigheden op het gebied van muziek, dans, drama, beeldende kunst;</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het aanbieden en laten toepassen van kennis;</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het zelfstandig geven van trainingen, routines en deelvaardigheden; het geven van 'how-to-do' kennis, individueel/groepsgewijs in opdracht van een professional.</i>
Organisator	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het verzorgen van de organisatorische voorwaarden;</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>het vergroten van de efficiëncy;</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • subsidies en fondsen verwerven; • regelen van personele, logistieke, facilitaire, financiële en publicitaire randvoorwaarden.
Uitvoerder/animator	<ul style="list-style-type: none"> • het zelf verzorgen van een voorstelling; het meewerken aan een voorstelling;
	<ul style="list-style-type: none"> • het zelfstandig spelen met groepen en samen uitvoeren van een activiteit;
	<ul style="list-style-type: none"> • het vermaken van anderen in het kader van KCA;
	<ul style="list-style-type: none"> • accent leggen op performing.
Ondernemer	<ul style="list-style-type: none"> • zelfstandig ondernemerschap; • freelancer.

Contexten en beroepsrollen kunnen vervolgens gezamenlijk in een matrix gezet worden, waarbij op de kruispunten verschillende beroepssituaties en taken beschreven kunnen worden waarin een afgestudeerde KCA'er aan het werk kan zijn. Dat levert vervolgens een 'kijkwijzer' van de totale opleiding op. Hieronder tonen we een eerste aanzet voor zo'n kijkwijzer, gemaakt in voorjaar 2004.

Ontwerpstramien hele taken binnen rollen en contexten KCA

Kijkwijzer KCA

	Opleidings-competenties	Hele taken in de context: specifieke casussen als exemplarische beroepssituaties met kenmerkende dilemma's en kritische situaties (kernopgaven)			
Contexten Beroepsrollen 	KCA-competenties na de stap van decontextualisering (op basis van de concrete taken uit de contexten en rollen per domein van de arbeidsmarkt KCA)	Onderwijs	Welzijn	Vrije tijd	Professionele cultuur
Begeleider De rol van begeleider wordt in KCA-contexten uitgevoerd op twee manieren: A: als zelfstandig begeleider die verantwoordelijk is voor de hele trits van voorbereiden, uitvoeren en evalueren;	A1. Zelfstandig begeleiden van groepen bij KCA-activiteiten in verschillende settings en voor verschillende doelgroepen.	Begeleiden van kinderen van groep acht bij de musical met als doel hen, vanwege het afscheid van de basis-school, zich als groep te laten presenteren.	Begeleiden van hangjongeren bij zinvolle vrijetijdsbesteding d.m.v. creatieve activiteiten zoals ...	Begeleiden van een groep kinderen van....(groepskenmerken) in ....(setting) met... musical? etc. (KCA-activiteit) d.m.v....(werkvorm)	Geeft workshops aan (doelgroep) op het gebied van .... d.m.v. .... met als doel ...

	B2. Assisterend begeleiden van groepen bij KCA-activiteiten in verschillende settings en voor verschillende doelgroepen.		- Begeleiden van gehandicapten in .....(setting) bij ..... (dag-activiteit van doelgroep) d.m.v..... (KCA-activiteit) met als doel bij te dragen aan.....	Begeleiden van vrijwilligers van.... in.... bij.. d.m.v.	
	B3. Assisteren bij regiewerkzaamheden van KCA-activiteiten				- Assisteert de regisseur bij .. met .... d.m.v. ....

	Opleidings-competenties	Hele taken in de context: specifieke casussen als exemplarische beroepssituaties met kenmerkende dilemma's en kritische situaties (kernopgaven)			
Contexten → Beroepsrollen ↓	KCA-competenties na de stap van decontextualisering (op basis van de concrete taken uit de contexten en rollen per domein van de arbeidsmarkt KCA)	Onderwijs	Welzijn	Vrije tijd	Professionele cultuur
Begeleider De rol van begeleider wordt in KCA-contexten uitgevoerd op twee manieren: A: als zelfstandig begeleider die verantwoordelijk is voor de hele trits van voorbereiden, uitvoeren en evalueren:	A1. Zelfstandig begeleiden van groepen bij KCA-activiteiten in verschillende settings en voor verschillende doelgroepen.	- Begeleiden van kinderen van groep acht bij de musical met als doel hen, vanwege het afscheid van de basisschool, zich als groep te laten presenteren.	- Begeleiden van hangjongeren bij zinvolle vrijetijdsbesteding d.m.v. creatieve activiteiten zoals ...	- Begeleiden van een groep kinderen van ....(groepskenmerken) in .....(setting) metmusical? etc. (KCA-activiteit) d.m.v. ...(werkvorm)	- Geeft workshops aan (doelgroep) op het gebied van .... d.m.v. .... met als doel ...

	B2. Assisterend begeleiden van groepen bij KCA-activiteiten in verschillende settings en voor verschillende doelgroepen.		- Begeleiden van gehandicapten in .....(setting) bij ..... (dagactiviteit van doelgroep) d.m.v (KCA-activiteit) met als doel bij te dragen aan...	Begeleiden van vrijwilligers van.... in.... bij.. d.m.v.	
	B3. Assisteren bij regiewerkzaamheden van KCA-activiteiten				- Assisteert de regisseur bij .. met .... d.m.v. ....

Contexten: →	KCA-competenties na de stap van decontextualisering	Onderwijs	Welzijn	Vrije tijd	Professionele cultuur
Beroeps- rollen: ↓					
Instructeur	1. Zelfstandig geven van instructies en trainingen van routinematige vaardigheden als onderdeel van complete KCA-prestaties. 2. In opdracht van een professional zelfstandig geven van trainingen, routines.	- Instuderen van dansjes, liedjes, toneelstukjes voor de maandsluiting.	- Kortdurende cursussen muziek, dans en drama geven.	- Dans-, muziek-, dramales geven.	Lijkt niet reëel i.v.m. het vereiste niveau van eigen vaardigheden en didactiek.

<p style="text-align: center;">→</p> <p>Contexten:</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Beroepsrollen:</p>	KCA-competenties na de stap van decontextualisering	Onderwijs	Welzijn	Vrije tijd	Professionele cultuur
Organisator	1. Verzorgen van taken voor PR (publiciteit, voorlichting, werving, externe contacten).	Cursistenkrant verzorgen; recensies schrijven voor website; interviews houden.			Bezoekers/klanten informeren; publiciteit verzorgen; promotie film- en theaterhuis verzorgen; website bijhouden; publiciteit verzorgen; biografieën maken.
	2. Administreren (registratie, boekhouding).	Bijhouden van een deelnemers-administratie; verwerken van schriftelijke informatie; boekhouding; archief aanleggen en bijhouden.			Deelnemers controleren; archief aanleggen; enquêtes opstellen; contracten invoeren; Prijslijsten en adressen invoeren. foto's inscannen en bewerken; foto's en bestanden archiveren.
	3. Zorg voor middelen en materialen (aanschaf, beheer, gebruik).				
	4. Programmeren en plannen van activiteiten. Producersrol??	Een musical maken; assisteren bij de productie van een voorstelling; assisteren bij het regisseren	Activiteiten organiseren; huiskamerproject voor jongeren opzetten; festival organiseren;		Rekwisieten en kostuums aanschaffen; spullen voor een voorstelling aanschaffen; aankleden van de opnameset.

		van een voorstelling; werkplanning maken; assisteren van vakdocenten; ontvangen van deelnemers workshops; voorstellingen beoordelen op geschiktheid.	assisteren bij activiteiten.		een festival organiseren; coördineren van kindervoorstellingen; activiteiten registreren met videocamera; assisteren bij open podium; voorstellingen bezoeken; kinder(film) festival organiseren; assisteren bij de productie van een voorstelling; dagplanning maken; reguliere activiteiten voorbereiden; workshop voorbereiden.
	5. Verzorgen van sponsoring/ subsidie,				
	6. Assisteren bij technisch facilitaire werkzaamheden i.v.m. producties/ voorstellingen.				Assisteren setopbouw portretfotografie; assisteren bij opbouw exposities; assisteren bij voorstellingen; assisteren bij de productie van een voorstelling;
	7. Organiseren en verzorgen van interne contacten en overleg.				Communicatie; activiteiten evalueren; notulen maken.

<p style="text-align: center;">→</p> Contexten: Beroepsrollen: <p style="text-align: center;">↓</p>	KCA-competenties na de stap van decontextualisering	Onderwijs	Welzijn	Vrije tijd	Professionele cultuur
Uitvoerder/ animator	1. In de rol van ceremoniemeester/presentator/animator/entertainer van een gezelschap; boeien en vermaken en optreden als verbindend element of speels intermezzo.	- Een rol of scène voor- spelen voor ... die bezig zijn met	- Meespelen als ondersteuner van de gehandicapte speler bij ..... in..... met als doel.....		
	2. Als rollenspeler doelgericht interacties en gedrag uitlokken van individuen en groepen (door middel van 'teacher in role'-technieken)	- Een rol meespelen in een musical/ dans-/muziek-/zang- /toneel- of theater- voorstelling van .... in..... met als doel ..... - Verhalen vertellen aan... in.... d.m.v. .... met als doel ..... - <i>Als poppen- speler een voorstelling geven aan... d.m.v. met als doel ....</i>	- Uitvoerend speler in een productie bijvoorbeeld een bakfiets- productie waarbij voor .... wordt opgetreden in ..... met als doel.....		
	3. Als performer individueel of in groepsverband een KCA- activiteit verzorgen.				Meespelen/ dans- en in producties van..... voor.... met als onderdeel....

Bovenstaande eerste versie van de kijkwijzer KCA vormde de aanzet voor een complete herziening van het les-en stageprogramma.

De volgende stap in de gevolgd ontwerpaanpak is het analyseren van deze kenmerkende beroepsituaties en beroepsactiviteiten ten behoeve van het ontwerp van een krachtige leeromgeving. Die stap wordt ook wel de competentiegerichte

taakanalyse genoemd bij de hele-taakbenadering. Een voorbeeld van die processtap is opgenomen als bijlage 5.

Het programmeren vanuit hele taken, gekoppeld aan beroepsrollen en beroepscontexten maakte het mogelijk om de loopbaanprofilering direct mee te nemen en te integreren in het programma. Op die manier werd de opleiding flexibeler en kon maatwerk worden bereikt voor deelnemer en leerbedrijf.

Hele taken als ruggengraat kiezen voor opleidingsprogrammering betekent ook dat de basale vaardigheden in de ondersteunende vakken ten dienste moeten staan aan de handelingsbekwaamheid van de deelnemer. Die uitdaging leidde tot aanscherping van bestaande integrale leertaken en projecten en tot ontwerp van nieuwe leertaken, waar de ondersteunende kennis en vaardigheden 'just in time' op konden aansluiten. Er werd ook gekozen voor een programmeringstramien waarin die integrale benadering zichtbaar was en waarin niet langer de aanbodgerichte vakkenstructuur dominant was. Hieronder het gebruikte programmeringstramien. Het gaat om een universeel ontwerpschema voor loopbaan- en competentiegericht en flexibel beroepsonderwijs.

Programmeringstramien loopbaan- en competentiegericht opleiden

In onderstaand programmeringstramien staan in een notendop de relaties aangegeven tussen de verschillende programmacomponenten van competentiegericht programmeren en de rollen, werkvormen en leeromgevingen per component. Daarin wordt het door SLO verrijkte 4C-ID model duidelijk, via een synthese van de ontwerpbenaderingen van De Bie (Leer- en ontwikkelingslijnen) en Van Merriënboer (4C ID-model)

1	2	3	4	5	6
Leerlijn De Bie	SLO-4C benadering	Populaire SLO-benaming van de component	Onderwijsrollen/ opleidersrollen	Leeractiviteit deelnemers	Werkvorm/ Groeperingsvorm/ Leeromgeving
Integrale lijn	1A Reële taken in de bpv	Werksituaties/klussen	<i>school:onderwijsrol</i> pop/bpv-begeleider	werken aan een levensechte beroepstaak of kenmerkende situatie: handelen binnen rol en context	individueel, samenwerkend met collega's op de werkplek in het leerbedrijf
			<i>leerbedrijf:opleidersrol</i> coach, trainer-instructeur leermeester		
	1B Realistische taken binnen simulaties/ projecten	Werksituaties/Klussen	expert, coach, rol-speler/acteur onderwijsassistent	werken aan een levensechte beroepstaak of kenmerkende situatie: handelen binnen rol en context	individueel of in kleine leergroep binnen de simulatie-omgeving
Vaardighedenlijn	2 Training van routinematige vaardigheden	Trainingen	trainer, coach onderwijsassistent	werken aan realisering vereiste beheersingsniveau van routinematige vaardigheid, per fase van competentie-ontwikkeling	individuele training of samen met anderen met dezelfde trainings-opgave in een skills-lab, een vaklokaal, open-leercentrum of op de werkplek, elo/internet
Conceptuele lijn	3 Just-in-time informatie bij routinematige vaardigheden	Bronnen gebruiken	instructeur, coach, onderwijsassistent	werken aan verwerving van vereiste procedurekennis behorende tot routinematige vaardigheden, per fase van competentie-ontwikkeling	individueel samen met anderen met dezelfde leervragen construeren van kennis van routines in open leer-centrum, instructieruimte, mediatheek, vaklokaal, elo/internet
Reflectielijn/ Conceptuele lijn	4 Ondersteunende informatie bij niet-routinematige vaardigheden	Aanpakken bespreken	expert, coach	oriënteren op te kiezen aanpak en reflecteren op eigen uitgevoerde integratieve taken of door de leergroep of in een casus	individueel en in leergroep beoordelen van de gevolgde aanpak en geven en ontvangen van feedback van elkaar en van de expert
	5 Leren leren	Zelfsturing	coach, studiebegeleider	reflecteren op gevolgde aanpak van leerproces	individueel en in leergroep beoordelen van de gevolgde aanpak en geven en ontvangen van feedback op elkaar en door de coach

Loopbaanlijn	6 Loopbaanbegeleiding	Loopbaanperspectief	loopbaancoach, pop-/ portfoliobegeleider	werken aan eigen beroeps- identiteitsontwikkeling en loopbaanprofiel	individueel en in leergroep werken aan zelfbeeld en loopbaanvragen en bepalen en monitoren van bijpassende ontwikkeldoelen
	7 Trajectbegeleiding	Diplomaperspectief	intaker, evc-assessor trajectbegeleider, portfoliobegeleider	sluiten en onderhouden van onderwijscontract en bewaken van uitvoering en bijstellen van planning	individueel werken aan trajectbepaling, studieplanning, monitoring en bijsturing

Hierna een eerste invulling van dit stramien van de opleiding KCA .

Programmering van de Opleiding KCA 2004-2006 Eerste concept

Type leerlijn	Leercomponent per Onderwijsactiviteit	Inhoud 1 ^e semester	Lesuren p. wk. 24	Inhoud 2 ^e semester	22
Integrale lijn	1. A Reële taken in de bpv	bpv	?	bpv – oriëntatie Productie – Team	??
	1. B Realistische taken binnen simulaties/projecten	Productiegericht werken o.l.v.3 ^e jaars	4	Animatieteam training	0
Vaardighedenlijn	2. Training van routinematige vaardigheden	Drama/ Dans/ Muziek/ Verbeelding Nederlands Informatica	4 2 2	Ondersteun productie, Voorstelling maken Engels 2, Communicatie	4 22
Conceptuele lijn	3. Just-in-time informatie bij routinematige vaardigheden	Cultuuroriëntatie Drama/Dans/Muziek/Verbeelding	2 4 2	Doelgroepen/ ontwikkeling Cultuuroriëntatie	2 2 2
Reflectielijn/ Conceptuele lijn	4. Ondersteunende informatie bij niet-routinematige vaardigheden			Communicatie, Procesanalyse,	21
	5. Leren leren			Methodisch werken met activiteiten	1

Loopbaanlijn	6. Loopbaanbegeleiding	Beroepsoriëntatie/ Loopbaanbegeleiding/bpv Trajectbegeleiding	2	bpv-oriëntatie/Methodische Werk Begeleiding	2
	7. Trajectbegeleiding				
Ontwikkelingslijn	8. Persoonlijke begeleiding, gericht op coaching van gedragscompetentie	Mentoraat	2	Mentoraat Procesanalyse	2

4.2.3 Inhoud 3e semester	15	Inhoud 4e semester	13	4.2.4 Inhoud 5e semester	16	Inhoud 6e semester	17
Bpv Rollenspel	?2	bpv Bakfietsproductie	?4	1. A bpv		bpv	?
Activiteitenplan 1 Drama/Dans/Muziek/ Verbeelding/	4			1. B Drama/Dans/Muziek/ Verbeelding/ Theatertechniek Begeleiden van 1 ^e jaars	2 2	Portfolio o.a. cultuur orr. Afstudeerproject Programmeren	14 2
Gesprekstechnieken	1	Leiding geven Conflict hantering, Omgaan met bijzonder gedrag	1	Engels 3	1	Engels 3	2
Leefwereld Sociale kaart Financiën	4	Organisatieleer Ondernemerschap Personeelsplanning	4	Ondernemerschap	2	Programmeren	2
Gesprekstechnieken	1	Leiding geven Conflict hantering Omgaan met bijzonder gedrag	1	Ondernemerschap Plan afstudeerproject Professionalisering en kwaliteitszorg	2 22		
Loopbaanbegeleiding		Loopbaanbegeleiding		Loopbaanbegeleiding		Loopbaanbegeleiding	
Trajectbegeleiding MWB	2	Trajectbegeleiding MWB	2	Trajectbegeleiding MWB	2	Trajectbegeleiding	5
Mentoraat	1	Mentoraat	1	Mentoraat	1	Mentoraat	1

Het team maakte vervolgens een aantal ontwerpen van hele taken, die in de praktijk met deelnemers werden uitgetest en verbeterd. Het programmeren van het opleidingsprogramma vanuit rollen en contexten en het onderscheiden van vier leercomponenten rond integrale leertaken werd in de daaropvolgende jaren steeds duidelijker toegepast.

Voorbeeld hele taakbenadering: Bakfietsproductie

De zogenoemde 'Bakfietsproductie' vormt een goed voorbeeld van de hele taakbenadering van de opleiding KCA.

Een groep deelnemers maakt een bakfietsproductie die op locatie voor en ook met publiek, wordt uitgevoerd. Een hele taak is complex van aard en competent leren handelen in de hele-taaksituatie vraagt om het geïntegreerd en gecoördineerd inzetten van kennis, vaardigheden en persoonlijke kwaliteiten. Het opleidingsteam moet het competent leren handelen faciliteren met leerprocessen. Om in beeld te krijgen welke leerprocessen dat zijn wordt in de ontwerpbenadering van het viercomponentenmodel gebruikgemaakt van de methodiek van competentieanalyse. Daarbij wordt het werkproces van de hele taak in stappen uiteengelegd, waarbij van elke stap wordt vastgelegd, welk gedrag bij die stap getuigt van competent handelen en welke kennis, vaardigheden en kwaliteiten daarbij moeten worden ingezet. Vervolgens kan een leerproces worden ontworpen, waarbij rekening kan worden gehouden met al verworven (onderdelen van) competenties. Hieronder een eerste poging van de competentieanalyse bij de bakfietsproductie.

Competentieanalyse van een hele taak

Inleiding:

Doel van deze analyse is om aanknopingspunten te vinden voor het programmeren van de inhoud van de KCA-opleiding.

Kader:

*Hele taak : Een kindertheatervoorstelling maken en op locatie
Rol : Uitvoerder
Context : Welzijn
Instelling: : Naschoolse opvang
Opdrachtgever : Stichting 'Kinderrijk' Amstelveen*

Niveau/complexiteit

*Niveau en complexiteit is afhankelijk van materiaalgebruik (bestaand materiaal gebruiken of eigen materiaal maken/samenstellen);
mate van begeleiding en verantwoordelijkheid.*

De complexiteit en daarmee het niveau van de taak, kan op deze manier toenemen:

1^e jaar: werken onder begeleiding met bestaand materiaal

2^e jaar: werken onder begeleiding met eigen materiaal

3^e jaar: werken zonder begeleiding (jezelf kunnen regisseren) met eigen materiaal

Taakanalyse

In ieder werkproces zijn drie fases te onderscheiden:

- voorbereiden;*
- uitvoeren;*
- terugkijken (evalueren).*

Per fase zijn een aantal stappen te onderscheiden, in totaal zes voor het hele werkproces. Van iedere stap is een analyse te maken van de daaraan verbonden kennis en vaardigheden.

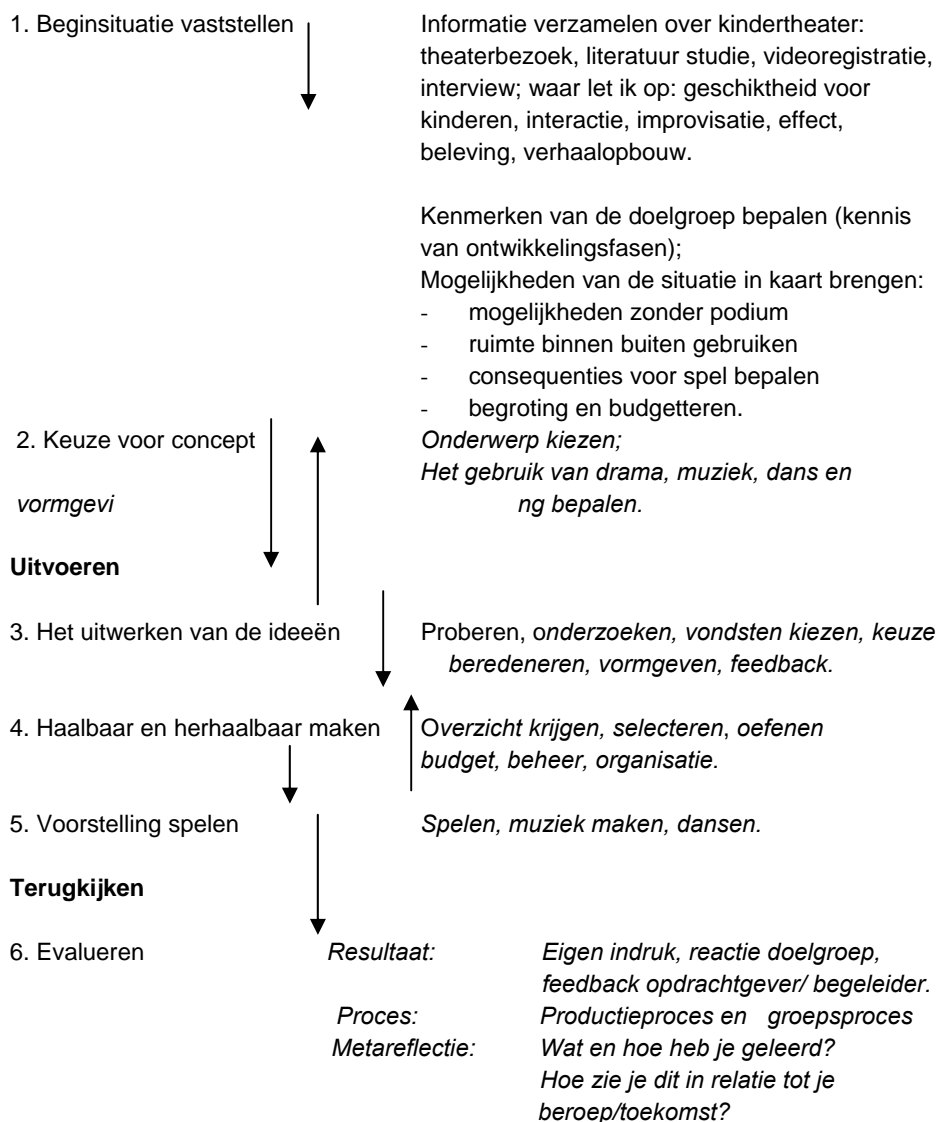
Je kunt daarbij aangeven welke kennis en vaardigheden als routinematig kunnen worden beschouwd (vaak op dezelfde manier in te zetten) en welke kennis en vaardigheden als niet-routinematig kunnen worden beschouwd (omdat dit specifiek voor deze taak is.)
Hieronder is dit uitgewerkt.

Hele taak : "Bakfietsproductie": op locatie een zelfgemaakte kindertheatervoorstelling spelen
 Rol : Uitvoerder
 Context : Welzijn
 Instelling: : Naschoolse opvang
 Opdrachtgever : Stichting 'Kinderrijk' Amstelveen

Werkproces in 6 stappen: Concrete werkzaamheden:

**(recht = routinematige vaardigheden
 cursief = niet-routinematige vaardigheden)**

Vorbereiden

Het onderwijs richten op hele taken in zo realistisch mogelijke beroepssituaties betekent ook dat het opleidingsteam dat moet faciliteren. Een van de middelen daarvoor is het impresariaat 'Kunstcontact' dat werd gestart.

Het Impresariaat KunstcontAct

KunstcontAct is het impresariaat van de mbo-Artiestenopleidingen van het ROC van Amsterdam ... je eigen bemiddelingsbureau!

Het impresariaat is de verbinding naar het werk waar je voor wordt opgeleid.

Een artiest moet in de praktijk laten zien en horen wat hij kan. Bij het impresariaat komen aanvragen binnen voor optredens of andere activiteiten.

Het impresariaat bekijkt bij welke studenten deze aanvraag past, stelt een contract op, en maakt afspraken over de begeleiding vanuit de opleiding.

Werken via het impresariaat is een vorm van stagelopen en telt dus officieel mee voor jouw uren.

(Bron: Roc van Amsterdam, 2006)

Een ander middel is het 'productiehuis' dat nog in oprichting is. Knelpunt daarbij is dat het ROC van Amsterdam niet de opleiding voor facilitair-technische functies aanbiedt, zoals theatertechnicus, die worden aangeboden door de vakschool het Grafisch Lyceum op andere locaties. Dat betekent dat de facilitaire omgeving voor volledige producties nog ontbreekt. Desalniettemin wordt er veel productiegericht gewerkt binnen de mogelijkheden van de actuele situatie. Ook hier helpt de start van mbo Artiest en mbo Art&Design met het volwassen worden van het kunstcluster.

D4 Welke valkuilen en knelpunten deden zich voor?

Vanaf de start in 2001 is de opleiding KCA voortdurend in ontwikkeling. Het ontwikkelingsproces van het team om het onderwijsaanbod steeds beter af te stemmen op de leerbehoeften van deelnemers en de doorstroomkansen naar de culturele arbeidsmarkt en relevant vervolgonderwijs, voltrekt zich in een omgeving die bol staat van veranderingen. Daarin speelden twee knelpunten een hoofdrol namelijk:

1. De vraag hoe in de nieuwe mbo-kwalificatiestructuur er ruimte zou zijn om te blijven opleiden voor het KCA-profiel en hoe dat opleidingsprofiel in de opeenvolgende officiële kwalificatiedossiers/eindtermendocumenten moest worden verantwoord.
2. De vraag hoe de paradigmaswitch naar loopbaan- en competentiegericht opleiden het beste kon worden gemaakt.

Verantwoording

Om het eerste knelpunt op te lossen moest veel werk verzet worden om een verantwoorde onderwijs- en examenregeling te maken, waarvoor veel conversietabellen nodig waren. In deze tabellen werden de onderwijseenheden/leertaken van de opleiding geconverteerd naar de examenvereisten in de opeenvolgende kwalificatiedossiers. Daarbij ging het bij de start om het op deelkwalificaties gebaseerde SCW eindtermendocument, vervolgens om het kwalificatieprofiel sociaal-cultureel werk, gebaseerd op het eerste format voor competentiegerichte beroepskwalificaties - samengesteld uit kerntaken, kernopgaven en competenties. Momenteel vindt verantwoording plaats in het tweede kwalificatiedossier, gemaakt met een nieuw format, gebaseerd op kerntaken, werkprocessen en de zogenoemde SHL-competenties.

Toetsen

Het bleek onmogelijk om in dit ontwikkelproces direct een goede balans te vinden tussen formatief en summatief toetsen. Daardoor kreeg het summatief toetsen via proeven van bekwaamheid, de eerste prioriteit. Daarnaast werden de eerste stappen gezet met formatief en summatief gebruik van portfoliobeoordeling.

Paradigmaswitch

Het tweede knelpunt vloeide voort uit het gegeven dat binnen de werkmaatschappij besloten werd om 'natuurlijk leren' als onderwijsconcept in te voeren, terwijl het team al enthousiast geworden was en ook al vertrouwd was met de paradigmaswitch waarin de hele taakbenadering en het concept van rollen en contexten in de plaats kwamen van een aanbodgerichte benadering met vakken, modulen of leergebieden. Gelukkig kreeg het team de ruimte om hiermee door te gaan. Zowel deelnemers- als medewerkers-tevredenheidsonderzoek wijst uit dat het team zich daardoor in positieve zin onderscheidt van andere teams!

Kwalificatiestructuur

In 2005 werd duidelijk dat er een volledig nieuwe kwalificatie kwam voor mbo-kunstonderwijs. Dit betekende dat het opleidingsprofiel KCA opnieuw moest worden aangescherpt. Een deel van de brede opleiding KCA werd ondergebracht in twee nieuwe opleidingen: mbo Artiest met afstudeerrichtingen dans, muziek, musical en theater en mbo-Art&design voor het beeldend kunstonderwijs.

Zou dit een leegloop betekenen voor KCA, of zou een brede multidisciplinaire culturele opleiding met als kernprofiel Begeleider kunst, cultuur en media levensvatbaar zijn en perspectieven kunnen bieden op de arbeidsmarkt? Het betekende in elk geval een aanscherping van het voorlichtingsbeleid en het toelatingsbeleid. Het betekende ook herschikking en herijking van de stageplaatsen voor de onderscheiden opleidingen in het kunstcluster. Ook de noodzaak voor het vinden van vormen van horizontale doorstroom binnen het kunstcluster vloeide voort uit deze ontwikkeling.

Momenteel vindt dat proces nog volop plaats en tekent zich er een kunstcluster af dat steeds meer in balans komt.

De opleiding KCA is nog steeds een brede beroepsopleiding voor de wereld van kunst, cultuur en media. Maar de beroepsrollen die in deze opleiding meer centraal zijn komen te staan liggen nu dicht bij die van de cultureel werker – wel binnen het bcp begeleider KCM - en minder op de rol van 'performer'. Deze rol is nu het dominante profiel voor de opleiding mbo Artiest.

Deze ontwikkelingen binnen het kunstcluster van het ROC van Amsterdam kunnen overigens niet los worden gezien van de landelijke ontwikkelingen. Die spelen zich vooral af binnen het herontwerpproces mbo, waar experimenteerscholen met vergelijkbare clusters bezig zijn en hun ervaringen uitwisselen met het invoeren van competentiegericht beroepsonderwijs op basis van de nieuwe kwalificatiedossiers.

4.3 Mbo Dans van het ROC van Amsterdam

Inleiding

De opleiding mbo Dans was de tweede kunstopleiding die het ROC van Amsterdam ontwikkelde in haar streven een volwaardig kunstcluster te realiseren

De officiële start van de opleiding Dans was in augustus 2004. De aanpak was dezelfde als bij de opleiding Kunst, Cultuur en Amusement, namelijk een profilering binnen een bestaande daarvoor passende mbo-kwalificatie, in dit geval Sport en Bewegen. Voor deze nieuw 'dans' -route binnen Sport en Bewegen (SB) werd SLO gevraagd ondersteuning te bieden bij de ontwerpfase van de opleiding.

Het project- annex ontwerpteam startte in april 2004 met haar taken. Dit team bestond uit twee personen namelijk de opleidingscoördinator, tevens dansdocent met een grote dosis leservaring en een freelance dansdocent met onderwijskundige ervaring in hbo-Dans. De vakmatige expertise was daardoor in het ontwerpteam in ruime mate aanwezig, de onderwijskundige expertise werd door SLO geleverd.

In juli was de ontwerpfase klaar. Het resultaat was een opleidingsontwerp op hoofdlijnen, dat als basis diende voor een onderwijs- en examenregeling en voor een concreet lesrooster. De fase van concrete uitvoering en organisatie was inmiddels begonnen: intake van deelnemers, vorming docententeam, vaststellen van de leslocatie en regelen van de inventaris

Uitgangspunt tijdens de ontwerpfase was de keuze voor een competentiegericht opleidingsontwerp. Een belangrijke basis voor het ontwerp van de opleiding vormden de ervaringen van Jocelyn Bergland, lid van het ontwerpteam en toentertijd ook opleidingsleider van mbo Dans, met de 'Five o'clock Class'. Dit uitermate succesvolle initiatief van de Hogeschool voor de Kunsten Amsterdam (HKA), richtte zich op het scouten en toeleiden van met name allochtone leerlingen met danstalent naar het hbo-Dansonderwijs. Deze leerlingen hadden meestal niet de kans gehad om via jarenlange balletlessen of jazzdans hun weg naar het hbo te vinden. De wijze van trainen, coachen en beoordelen in de 'Five o'clock Class' was al sterk loopbaan- en competentiegericht. Wel moest deze aanpak nu binnen de wettelijke kaders van het mbo worden georganiseerd en verantwoord.

De naam 'Five o'clock Class' is afgeleid van het feit dat dit voorschakeltraject van '17.00 uur tot 21.00 uur plaatsvindt.

Het eerste concept van het kwalificatiedossier mbo Artiest verscheen, toen het ontwerp van mbo Dans binnen de kaders van mbo-Sport en Bewegen, net klaar was. Daarom kon er direct een verantwoordingsdocument bij het ontwerp gemaakt worden dat gebaseerd was op het kwalificatiedossier mbo Artiest. Vanaf augustus 2005 was mbo Dans een proeftuin/experiment voor de kwalificatie mbo Artiest, differentiatie Dans en werden deelnemers niet meer ingeschreven onder het CREBO-nummer van Sport en Bewegen. Niettemin blijft op de arbeidsmarkt de relatie met de markt van sport en bewegen duidelijk aanwezig. Het accent ligt echter in de nieuwe opleiding volop op de danskunst; de beperkende relatie met sportspecifieke competenties, die noodzakelijk was voor de eerste lichting, kon worden losgelaten.

Van meet af aan was het de ambitie om gediplomeerden door te laten stromen naar hbo-Dansonderwijs. Dit betekende een intensieve voorbereiding op de audities hiervoor. Inmiddels is bewezen dat die ambitie succesvol gerealiseerd is. . Aanvankelijk was de opleiding drie jaar, maar vooral vanwege de hoge eisen van de professionele cultuur en van het hbo is besloten de normduur van de volle vier jaar te gebruiken die voor een niveau-4 kwalificatie bekostigd kan worden.

De beschrijving van de opleiding mbo Dans is anders dan bij de opleiding KCA. We beschrijven hier eerst het opleidingsontwerp en het uitvoeringsontwerp en daarna enkele actuele ervaringen en knelpunten.

Het ontwerpproces verliep in twee fasen:

fase 1: opleidingsontwerp april-mei 2004

- contouren van een competentiegericht opleidingsontwerp mbo Dans;
- een eerste schets van de opleidingsprogrammering;
- adviezen rond strategie en beleid.

fase 2: uitvoeringsontwerp juni-juli 2004

- programma leerjaar 1;
- studiegids;
- onderwijs- en examenregeling.

In paragraaf 4.3.1 beschrijven we de fase van het opleidingsontwerp, in paragraaf 4.3.2 de fase van het uitvoeringsontwerp.

4.3.1 Contouren van een competentiegericht opleidingsontwerp mbo Dans (als profilering van Sport en Beweging)

De eerste ontwerpaanpak vergde een grondige verkenning van de danswereld vanuit een mbo-perspectief, via de methodiek van rollen en contexten. Zoveel mogelijk voorbeelden werden verzameld waarin mbo'ers beroepsmatig met dans en beweging bezig zijn.

Het onderstaande schema 'Rollen en contexten mbo Dans' was het resultaat.

Kijkwijzer mbo Dans; rollen en contexten

	Werkomgeving/ contexten:	A Professio- nele cultuur met een hoofdletter 'C'	B Professio- nele cultuur voor het grote publiek	C hbo- Dans	D Vrijtijds- industrie	E Cultuur- eductie	F Buurt-, welzijns- werk, cultuur en sport	G Onder- wijs	H Amateur- kunst en sport	I Vorming en ont- wikke- ling in instellin- gen	J Onder- nemer/ freelance danser
1	Performer										
2	Uitvoerder / animator										
3	Choreograaf/ Dansmaker										
4	Begeleider/ docentassistent										
5	Instructeur/ trainer/coach										
6	Zelfstandig ondernemer/ freelance danser										
7	Medewerker kunst, cultuur en sport (ondersteuning en stimulering)										
8	Marketingassistent (promotie en publiciteit)										
9	Regieassistent (coacht op inhoud)										
10	Productieassistent										
11	hbo-student										
12	Medewerker in een organisatie										
13	Lid van een beroepsgroep										

Op basis van deze contexten en deze rollen werden vervolgens de kenmerkende beroepsactiviteiten geïnventariseerd die als basis konden dienen voor de heeltaakbenadering binnen het competentiegericht opleiden.

Deze inventarisatie leverde een lijst op van kenmerkende beroeps activiteiten per rol; dit zijn de danscompetenties.

Rollen en beroepsactiviteiten; competenties mbo Dans

	Rollen	Beroepsactiviteit
1	Performer/danser <i>Drukt creativiteit uit in dans, muziek, of door acteren</i>	Bestudeert en oefent dansbewegingen die bij rollen horen. Harmoniseert lichaamsbewegingen met het ritme van de bij de voorstelling horende muziek. Traint, oefent en volgt danslessen, om een hoog niveau te handhaven van technische vaardigheid, fysieke mogelijkheden en fysieke conditie.
2	Acteur/entertainer/animator <i>Speelt rol in podium-, televisie-, radio-, video- of filmproducties met het oog op amusement, informatie of instructie.</i> <i>Kan daarbij als danser, zonedig ook acteren en zingen.</i>	Neemt deel aan passessies van kostuums en kleding, aan foto- en opnamesessies en grimeer- schmink- en/of make-up sessies behorend bij de dansvoorstellingen. Zingt en acteert als dat in producties vereist is, als toevoeging op dans. Voert klassieke, moderne of acrobatische dansen uit in producties door met het lichaam verhalen, ritmes en geluiden uit te beelden en uit te drukken. Zingt en danst tijdens een komische of dramatische voorstelling. Vertelt grappen, voert komische dansen uit, songs en sketches, imiteert manieren en stemmen van anderen, trekt gezichten en gebruikt andere middelen om een publiek te amuseren.
3	Choreograaf/dansmaker <i>Regieassistent van de artistiek leider en choreograaf/regisseur eigen producties.</i>	Werkt samen met choreografen om dansbewegingen te verfijnen en aan te passen. Past een choreografie aan en/of bedenkt een choreografie voor zichzelf en anderen, passende bij een verhaallijn, emotie, ritme, muziek of show. Coördineert het dansen met partners in dansgezelschappen.
4	Productieassistent <i>van de producer en eigen producties.</i>	Houdt audities voor performers/dansers, voor een of meer dansonderdelen. Creëert originele dansbewegingen om een verhaal te suggereren, een gevoel te interpreteren of een show te verlevendigen. Regisseert en voert danspresentaties uit voor verschillende vormen van entertainment. Bestudeert verhaallijnen en muziek om dansbewegingen te visualiseren en te bedenken. Instrueert dansbewegingen voor leden van dansproducties tijdens repetities om het gewenste effect te bereiken (cast).
5	Docent-assistent/dansbegeleider <i>van (dans)docent</i>	Traint (dans)leerlingen bij (dans)expressie, beweging en sport via dansvormen.
6	Trainer/coach/ instructeur/ dansleider	Traint (dans)leerlingen bij (dans)expressie, beweging en sport via dansvormen
7	Bewegingsagoog/danstherapeut/ (Activiteitenbegeleider dans)	Instrueert cliënten bij activiteiten, zoals sport, dans, muziek, kunst en ontspanningstechnieken, ontworpen met het oog op hun specifieke fysieke en mentale behoeften.
8	Medewerker kunst, cultuur en sport-stimulering	Verzorgt acquisitie en promotie.
9	hbo-student	Doet succesvolle auditie voor hbo-Dansopleiding.

	Rollen	Beroepsactiviteit
10	Zelfstandig ondernemer/ freelance danser commerciële taken	Doet auditie voor dansrollen in producties en voor lidmaatschap van dansgezelschappen.
		Stelt show-case portfolio samen.
		Volgt ontwikkelingen in kunst, cultuur en media en de rol van dans daarin, om op de hoogte te blijven van de huidige trends en vernieuwingen.
		Creëert eigen voorstellingen.
11	Medewerker in een organisatie Organisatiegebonden taken	Werkt mee aan het ontwikkelen en uitvoeren van organisatiebeleid.
		Werkt collegiaal samen binnen de organisatie.
		Draagt bij aan administratieve, organisatorische en beheersmatige taken van de organisatie.
		Voert taken uit op gebied van kwaliteitszorg & arbozorg.
12	Lid van een beroepsgroep Beroepsgebonden taken	Stuurt de eigen loopbaan.
		Houdt eigen vaardigheidsniveau en fysieke conditie op peil.
		Levert bijdragen aan het professionaliseren van het beroep.
		Ontwikkelt bewustzijn van fysieke mogelijkheden en beperkingen en kiest daarbij horende persoonlijke dansstijl en eigen profiel.

Beide ontwerpresultaten – rollen en contexten en kenmerkende beroepsactiviteiten per beroepsrol - vormden de basis voor een competentiegericht opleidingsontwerp mbo Dans.

Omdat Sport en Bewegen het formele kader was van de opleiding Dans moest het ontwerp in relatie worden gebracht met deze opleiding. Daartoe werden de deelkwalificaties van SB geanalyseerd in relatie tot het ontwerp van danscompetenties. Dat leverde een duidelijk overzicht op van de ruime mogelijkheden voor een profilering Dans binnen SB.

Ruimte voor danscompetenties in de Deelkwalificaties van mbo Sport en Bewegen

code	code	naam van de deelkwalificatie	Kerninhoud van de deelkwalificatie, gelinkt aan danscompetenties
55094	301	Basisvaardigheden in sport- en Bewegingsactiviteiten 2	Tonen dat je je eigen lichaam kent, conditie kunt opbouwen en onderhouden, blessures weet te voorkomen bij jezelf en anderen, eerste hulp kunt verlenen en bij blessures effectief kunt handelen.
55095	302	Sociale Vaardigheden / Sport en Gedrag	Tonen dat je gedrag, je instelling en je sociale vaardigheden, in de samenwerking met anderen bijdragen tot het succes van leeractiviteiten, loopbaanactiviteiten en beroepsmatige activiteiten.
55096	303	Werken in een SB-Organisatie 2	Tonen dat je kunt samenwerken met leidinggevend en collega's binnen een werkorganisatie en dat je daarbij de dienstverlening aan klanten/publiek op effectieve wijze ondersteunt.

code	code	naam van de deelkwalificatie	Kerninhoud van de deelkwalificatie, gelinkt aan danscompetenties
55097	304	Sport en Maatschappij	Tonen dat je betekenis kunt geven aan je eigen rol en positie in deze samenleving en daarbij een gezonde leefstijl ontwikkelt. Je bent je bewust van de rol die dans (sport) en beweging daarbij kan spelen.
55098	305	Les- en Leidinggeven in Sport- en Bewegingsactiviteiten	Tonen dat je beschikt over pedagogische en didactische kwaliteiten om anderen te coachen, te trainen of te instrueren.
55099	306	Sportstimulering en Sportieve Recreatie	Tonen dat je mensen kunt stimuleren en activeren bij recreatieve sport en beweging.
55100	307	Training en Coaching	Tonen dat je als trainer/coach kunt functioneren bij een dans-, sport- en bewegingsactiviteit.

In onderstaand schema, de Kijkwijzer mbo Sport- en bewegingsleider, profilering Dans, zijn per deelkwalificatie van mbo Sport en Bewegen, de rollen en contexten zowel vanuit sport- als vanuit dansperspectief aangegeven. Daarmee werd duidelijk gemaakt dat binnen SB een profilering Dans heel goed mogelijk was.

Kijkwijzer Sport - en bewegingsleider Profilering Dans

Werkvelden, rollen en contexten vanuit sportperspectief

Werkvelden, rollen en contexten vanuit dansperspectief in de branches Kunst, Cultuur en media, Onderwijs en de Recreatie-industrie

1 Sportontwikkeling: (306)

Rol: **Uitvoerend medewerker sportstimulering:**

Context: Sportstimulering en ondersteuning binnen:
- verenigingen, sportbuurtwerk
- gemeenten,
- bonden

We zien dat gemeenten, provincies en landelijke organisaties activiteiten uitvoeren om mensen te activeren, deel te nemen aan kunst- en cultuuruitingen. Naast stimulering van deelname aan sport- en bewegingsactiviteiten komt hier dus ook nog een kunstdimensie en cultuurdimensie bij! Je zult dus niet snel gaan werken bij een gemeentelijke sportstichting maar je zou wel kunnen kiezen voor werk bij gemeentelijke of provinciale organisaties of projecten die buurtwerk ondersteunen met culturele activiteiten op het gebied van pop- en jeugdcultuur. Daarin kan dans immers een heel belangrijke rol spelen. Denk maar eens aan projecten als de Kunstbende of Racisme beat it!

2 Sport en recreatie: (306)

Rol:	Entertainer/ Sportleider/Animator	Je kunt je goed voorstellen dat dans een uitstekend middel is om mensen te entertainen en ze tot actieve deelname te verleiden in een ontspannen sfeer die de feestvreugde verhoogt of een vakantie geslaagd maakt. Dans kan daarbij een uitstekend middel zijn. Van body-pump tot mbo Dans!
Context:	Het werkveld Sportieve recreatie, toerisme en vrije tijd: - campings	-vakantie- parken, - hotels, - attractie- parken, - cruise- schepen enz.

3 Vorming: (306)

Rol:	Sportleider	Je kunt je voorstellen dat dans mensen dichter bij hun gevoel en identiteit kan brengen en zo een grote vormende waarde heeft.
Context:	Vorming, recreatie en ontwikkeling - in gevangenissen (detentie) - in asielzoekerscentra - club- en buurthuiswerk - in jeugdzorginstellingen	- in instellingen voor mensen met psychische handicaps en verslavingszorg - in zorgcentra voor ouderen en gehandicapten Allerlei doelgroepen kunnen door middel van dans plezier beleven bij hun gedwongen of noodzakelijk verblijf in instellingen. Daarnaast kan dans en beweging ook een belangrijke rol spelen in een therapie. Van motorische training, tai-chi, volksdans of bewegen op muziek, om maar eens wat te noemen!

4 Trainer/Coach: (307)

Rol:	Trainer/coach/instructeur	Je staat er misschien niet bij stil, maar veel dansvormen hebben ook een sportkarakter. Die danssporten/bewegingssporten moeten dus ook getraind en gecoacht worden. Ook dat kan jouw toekomstige rol worden, naast je rol als danser/performer. Denk maar eens aan turnen en jazzgymnastiek of de vele wedstrijddansers en dansscholen die Nederland rijk is, van ballroom en latin tot tango enz.
Context:	zwembaden: - fitnesscentra - buitensportcentra/ outdoor-sport - sportscholen	- defensie - voetbal, volley, hockey, basketbal e.d. - turnen en gymnastiek - tennis - e.d. Maar je kunt ook denken aan de breakdance wedstrijden, Of fitnessinstructeur, die aerobics moeiteloos met streetdance en jazzdance combineert.

5 Onderwijs in sport, spel en bewegen (lichamelijke opvoeding en oefening) (307)

Rol:	Onderwijsassistent/instructeur (leraarondersteuner bewegingsonderwijs) (lobos)	Je ziet tegenwoordig in heel veel scholen dat de traditionele gymdocent niet enkel gymles geeft voor conditietraining, maar dat hij samenwerkt met het buurthuiswerk en met sportverenigingen. Hij probeert bij te dragen aan een actieve sport- en
	in basis-, voortgezet- en middelbaar beroepsonderwijs	

Context: assisteren bij organisatie en uitvoering van: - sportdagen, - evenementen en toernooien - sport en spel activiteiten

- programma's voor sportstimulering Bewegings-programma's Sportkeuze-programma's

recreatiebeoefening die de saamhorigheid in de buurt versterkt, die bijdraagt aan de sociale veiligheid en het plezierig samenleven van mensen uit verschillende culturen. Binnen school en buurt worden activiteiten opgezet die op elkaar aansluiten. Als onderwijsassistent sport, dans en bewegen help je mee aan de organisatie van die activiteiten en geef je zelfstandig workshops of ondersteun je in die rol de gymdocent bij allerlei dansvormen en sport en spelactiviteiten.

6 Podiumkunsten (mbo Dans) (Podiumkunstenaar)

Rol: Performer/danser/musicalacteur/entertainer. zie de 'Kijkwijzer mbo Dans' hiervoor

Deze rol behoort niet tot de kerndoelen van de opleiding sport- en bewegingsleider, maar wel tot de kerndoelen van mbo Dans

Context: zie de 'Kijkwijzer mbo Dans' hiervoor,

4.3.2 Uitvoeringsontwerp

De kern van het ontwerpwerk bestond echter niet uit verantwoording maar uit de concrete onderwijsprogrammering. Daarin moest een vorm worden gevonden voor een gefaseerde competentieontwikkeling, passend bij het typische karakter van een dansopleiding: een opleiding die uiterst fysiek van karakter is en enorm veel training vergt. De competentieontwikkeling moest vertaald worden naar een concreet opleidingsprogramma, inclusief stagemodel en roosteruitgangspunten. Als ontwerpmethodiek werd het door SLO aangepaste viercomponentenmodel (4C-ID) gebruikt (zie ook bijlage 5). Op basis van de bekende programmacomponenten van de 'Five o'clock Class' en aangevuld met de mbo-SB-componenten kwam een programmeringstramien tot stand met leergebieden voor elke component.

Roosterstramien, leerlijnen en leeractiviteiten in mbo Dans

Leerlijnen/type leeractiviteit	Programma-activiteit	Concept rooster invulling periode 1 Introductieweken project 1: 'Into dance? What moves you?'
A1 Integrale lijn (bpv) <u>Praktijkwerk</u>	<i>A.1 Praktijkwerkzaamheden</i>	n.v.t. 0 uur
A2 Integrale lijn (school) <u>Open podium</u>	<i>A.2.1 Producties met groep intrainen</i>	2x 90 min.= 3 uur
	<i>A.2.2 Groepspresentaties/voorstelling geven</i>	
	<i>A.2.3 Eigen werk/dansmaken/repertoire intrainen</i>	
	<i>A.2.4 Individuele presentaties/voorstelling tonen</i>	
	<i>A.2.5 Productie organiseren en regelen</i>	

	A.2.6 Voorstellingen bezoeken	
	A.2.7 Workshops volgen/gastdocenten	
	A.2.8 Workshop of trainingssimulatie	
B Vaardighedenlijn Repertoireopbouw en skills	B1 Dansrepertoire	
	B.1.1 Klassieke dans	4x 90 min. = 6 uur
	B.1.2 Jazzdans	2x 90 min = 3 uur
	B.1.3 Moderne dans	4x 90 min. = 6 uur
	B.1.4 Streetjazz	2x 90 min. = 3 uur
	B.1.5 Wedstrijddansvormen/martial arts	
	B.1.6 Werelddans/ballroom/latin/folk/social dance	
	B2 Lichaamsbewustzijn en conditie	
	B.2.1 Basisvormen van bewegen/gezond gedrag (SB)	1x 90 min = 1,5 uur
	B.2.2 Pilates	3 x 45 min. = 2,25
	B.2.3 Power yoga	2x 45 min. = 1,5
	B3 Dansaanvullende vaardigheden	
	B.3.1 Zang	1x 90 min. = 1,5
	B.3.2 Physical theatre/drama/spel/soc. vaard.	2x 120 min. = 4 uur
	B.3.3 Dansmaken/improvisatie/compositie (improcompo)	
	B4 Ondersteunende vaardigheden	
B.4.1 Talenatelier	1x 45 min. = 0,75 uur	
B5 Persoonlijke en maatschappelijke vaardigheden		
B.5.1 Leefstijl Dans en maatschappij	1x 90 min.= 1,5 uur	
C Kennis- en informatielijn Kennis als gereedschap/ 'How to do'-informatie Voorwaardelijke kennis en bronnenonderzoek Just-in-time informatie	(Elementen uit deelkwalificaties SB 301/302/303/304/305/306/307)	
	C.1 Danscultuur/danstrends	
	C.2 Muziekanalyse	1x 90 min. = 1,5 uur
	C.3. Physical theatre	*
	C.4 Talenatelier	1x 45 min. 0,75 uur
	C.5. Computerskills	
D Reflectielijn Probleemoplossend handelen	D.1 Improvisatie-compositie/ dansmakende danser	
	D.2 Persoonlijk profiel/persoonlijk repertoire	*
	D.3 Physical theatre/expressie en samenspel	*
E Begeleidingslijn Begeleidingsactiviteiten	E.1 Loopbaangericht	loopbaan- en portfolio-begeleiding 1x 45 min.= 0,75
	E.2 Ontwikkelingsgericht (Gedragscompetenties en Pers.Ontw.Plan)	
	E.3 Gericht op leren leren (zelfsturing en Pers.Act.Plan (mijn agenda)	mentor 1x 45 min.= 0,75

In de programmering moest een balans worden gevonden tussen de heeltaakbenadering en de noodzaak van cursorisch opgebouwde dansvaardigheidstrainingen voor een grote diversiteit van dansvormen. Die balans werd gevonden door wekelijks van elke dansvorm kleine performances als hele taak te tonen en per periode een performance te presenteren die gericht was op toepassing van het tot dan toe opgebouwde repertoire.

Ook werd een stagemodel gekozen dat een combinatie van intensieve cursorische danstraining en praktijkleren mogelijk maakte. Onderstaand basisschema werd voor de eerste, toen nog driejarige lichte gekozen.

Bpv-model en docenteninzet per blok

	leerjaar 1				leerjaar 2				leerjaar 3			
blok	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ma												
di												
woe												
do												
vrij												
Inzet*	36	26	26	26	32	20	20	20	30	10	10	10

*Ureninzet van docenten/instructeurs per periode. Grijs is bpv.

Op basis van dit voorwerk werd een studiegids voor deelnemers gemaakt, werden de concrete roostervoorbereidingen getroffen en werden instructeurs en docenten benoemd.

Van Dans-profilering in mbo Sport en Bewegingsleider, via mbo Podiumkunstenaar naar differentiatie Dans in mbo Artiest.

Lopende het ontwerpproces werd bekend dat vanuit het landelijk Platform mbo Kunstonderwijs de betrokken KBB's zich inspanden om concept-kwalificatieprofielen op te stellen ten behoeve van een domein Kunst, Cultuur en Media in de nieuwe kwalificatiestructuur. Het eerste concept van het kwalificatieprofiel Podiumkunstenaar werd dan ook onmiddellijk betrokken bij het opleidingsontwerp. De daarin gekozen kerntaken, kernopgaven en werkprocessen boden voldoende overeenkomsten en aanknopingspunten om op de ingeslagen weg door te gaan. Onderstaand schema toont de relaties tussen het opleidingsontwerp en het concept-kwalificatieprofiel Podiumkunstenaar-differentiatie Dans.

Schema beroepsactiviteiten per rol en bij die rol en activiteiten behorende competenties

In onderstaand schema is de relatie af te lezen tussen het gemaakte ontwerp en het daarna verschenen kwalificatiedossier Artiest (toen nog aangeduid met Podiumkunstenaar).

	Rollen	Beroepsactiviteit	Competenties mbo Artiest differentiatie dans																		
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	36	37	38	39	40	41		
1	Performer/Danser <i>Drukt creativiteit uit in dans, muziek of door acteren.</i>	Bestudeert en oefent dansbewegingen die bij rollen horen	x				x			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
		Harmoniseert lichaamsbewegingen met het ritme van de voorstelling horende muziek	x				x	x			x		x	x	x	x	x	x	x		
		Traint, oefent en volgt danslessen, om een hoog niveau te handhaven van technische vaardigheid, fysieke mogelijkheden, en fysieke conditie.	x				x			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
2	Acteur/Entertainer/Animator <i>Speelt rol in podium-, televisie radio-, video-, of filmproducties met het oog op amusement, informatie of instructie.</i> <i>Kan daarbij als danser, zonodig ook acteren en zingen.</i>	Neemt deel aan kostuums- en kleding passen, foto- en opnamesessies en grimeer- schmink- en/of make-up sessies verbonden met de dansvoorstellingen.	x	x				x		x	x	x	x			x			x		
		Zingt en acteert als dat in producties vereist is, als toevoeging op dans.	x								x		x	x	x	x	x	x		x	
		Voert klassieke, moderne of acrobatische dansen uit in producties door met het lichaam verhalen, ritmes en geluiden uit te beelden en uit te drukken.	x				x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		Zingt en danst tijdens een komische of dramatische voorstelling.	x								x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Vertelt grappen, voert komische dansen uit, songs en sketches, imiteert manieren en stemmen van anderen, trekt gezichten en gebruikt andere middelen om een publiek te amuseren.	x									x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
3	Choreograaf/Dansmaker Regieassistent van de artistiek leider en choreograaf/regisseur eigen producties.	Werkt samen met choreografen om dansbewegingen te verfijnen en aan te passen.	x				x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Past een choreografie aan en bedenkt een choreografie voor zichzelf en anderen passende bij een verhaallijn, emotie, ritme, muziek of show.	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		Coördineert het dansen met partners in dansgezelschappen.	x				x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
4	Productieassistent van de Producer en eigen producties.	Houdt audities voor performers/dansers, voor een of meer dansonderdelen.	x	x	x			x		x	x	x				x					
		Creëert originele dansbewegingen ontworpen om een verhaal te suggereren, een gevoel te interpreteren of een show te verlevendigen.	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

	Rollen	Beroepsactiviteit	Competenties mbo Artiest differentiatie dans																
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	36	37	38	39	40	41
		Regisseert en voert danspresentaties uit voor verscheidene vormen van entertainment .	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Bestudeert verhaallijnen en muziek om dansbewegingen te visualiseren en te bedenken.	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
		Instrueert dansbewegingen voor leden dansproducties tijdens repetities om het gewenste effect te bereiken(cast).	x				x	x	x							x		x	x
5	Docent-assistent/ Dansbegeleider van (Dans)docent	Traint (dans)leerlingen bij (dans)expressie, beweging en sport via dansvormen.	x				x	x	x	x	x	x				x			x
6	Trainer/coach/ Instructeur/ Dansleider	Traint (dans)leerlingen bij (dans)expressie, beweging en sport via dansvormen.	x				x	x	x	x	x	x				x			x
7	Bewegingsagoog/Danstherapeut/ (Activiteiten-begeleider Dans)	Instrueert cliënten bij activiteiten, zoals sport, dans, muziek, kunst en ontspanningstechnieken, ontworpen met het oog op hun specifieke fysieke en mentale behoeften.	x						x	x	x	x		x	x				
8	Medewerker kunst, cultuur en sport-stimulering	Verzorgt acquisitie en promotie.	x	x	x	x			x	x	x								x
9	HBO-student	Doet succesvolle auditie voor HBO-Dansopleiding.	x	x			x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Rollen	Beroepsactiviteit	Competenties Artiest differentiatie dans																
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	36	37	38	39	40	41
10	Zelfstandig ondernemer/ Freelance danser Commerciële taken	Doet auditie voor dansrollen in producties en lidmaatschap van dansgezelschappen .	x	x	x	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		Stelt show-case portfolio samen.	x			x				x	x	x	x						
		Volgt kunst, cultuur en media en de rol van dans daarin, om bewust te blijven van de huidige trends en vernieuwingenven.	x		x					x		x							
		Creëert eigen voorstellingen.	x	x	x	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
11	Medewerker in een organisatie Organisatie-gebonden taken	Werkt mee aan het ontwikkelen en uitvoeren van organisatiebeleid.	x	x	x	x				x	x	x	x			x			
		Werkt collegiaal samen binnen de organisatie.	x							x	x	x	x						
		Draagt bij aan administratieve, organisatorische en beheersmatige taken van de organisatie.	x	x	x	x		x		x	x	x	x						
		Voert taken uit op gebied van kwaliteitszorg & arbozorg.	x							x	x					x		x	x
12	Lid van een beroepsgroep	Stuurt de eigen loopbaan.	x	x	x	x				x	x	x	x					x	x

	Rollen	Beroepsactiviteit	Competenties mbo Artiest differentiatie dans																	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	36	37	38	39	40	41	
	Beroepsgebonden taken	Houdt eigen vaardigheidsniveau en fysieke conditie op peil.	x							x	x	x	x	x	x			x	x	
		Levert bijdragen aan het professionaliseren van het beroep.	x						x		x	x	x	x	x					
		Ontwikkelt bewustzijn van fysieke mogelijkheden en beperkingen en kiest daarbij horende persoonlijke dansstijl en eigen profiel.	x								x	x	x	x	x			x	x	

Fragment uit de studiegids van de eerste liding mbo Dans

Hieronder zie je welke taken een danser op mbo-niveau heeft en welke uitdagingen of opgaven daarbij horen.

Kerntaken van het beroep van Podiumkunstenaar; profiel Danser
Organiseert en onderhoudt zijn eigen werkterrein
Bereidt de dansvoorstelling voor
Repeteert de voorstelling
Voert de voorstelling uit

Kernopgaven in het beroep Podiumkunstenaar
Taken simultaan verrichten
Werken op contractbasis
Grote mate van herhaling

Van kerntaken en kernopgaven naar de beroepseisen: competenties!

De podiumkunstenaar/dansleider dient over een groot aantal uiteenlopende competenties te beschikken op het gebied van:

- danstechniek;
- dansrepertoire;
- dansontwikkeling;
- samenwerking en leidinggeven;
- training en coaching;
- productieondersteuning;
- publiciteit en promotie;
- ondernemerschap;
- zelfmanagement en zelfcoaching.

Daarnaast moet hij kennis hebben van ontwikkelingen en trends in de markt van kunst, cultuur en media. Zoals ziet, staat in het beroepsprofiel niet alleen wat je doet, maar ook aan welke eisen je moet voldoen om dat te kunnen, welk gedrag je moet kunnen vertonen in situaties die niet altijd voorspelbaar zijn en waarin je probleemoplossend en sociaal vaardig moet handelen.

Om die bekwaamheden (of competenties) te ontwikkelen hebben we vanuit de opleiding die beroepsmatige activiteiten en de situaties die je in dit beroep tegenkomt, goed onderzocht. Die praktijksituaties vormen daarom ook de basis voor de studieopdrachten per periode.

In de nieuwe opleiding mbo Dans zul je dus kwaliteiten en (dans)bekwaamheden ontwikkelen die voor uitvoering van deze kerntaken en kernopgaven nodig zijn. We noemen die bekwaamheden en kwaliteiten 'competenties'. In het voorlopig examenontwerp worden 15 beroepscompetenties genoemd. (Tegelijkertijd werk je ook nog aan de zogenoemde leer- en loopbaancompetenties en burgerschapscompetenties, daarover later meer)

Hieronder zijn deze 15 beroepscompetenties in een overzichtelijk schema weergegeven.

Beroepscompetenties		Kerntaken				Kern-opgaven		
		1	2	3	4	1	2	3
Vakmatig-methodische competenties (VM)								
1	Contacten maken en onderhouden				x			x
2	Opdrachten verwerven				x			x
3	Regelingen treffen, fondsen en subsidies aanvragen				x			x
4	Publiciteit en promotieactiviteiten				x			
5	Maken van een podiumpresentatie				x			
5	Organiseren van een podiumpresentatie				x			
7	Verzamelen van marktinformatie				x			
8	Geven van workshops				x			
9	Inspelen op onverwachte situaties			x				
Bestuurlijk-organisatorisch en strategische competenties (BOS)								
10	Overzicht bewaren, eigen werkzaamheden plannen en handelen in onvoorziene situaties	x	x	x	x	x	x	x
11	Verantwoording afleggen aan en ondersteunen van regisseur, project- en/of marketingmanager, muzikaal of artistiek leider		x	x	x	x	x	x
Sociaal-communicatieve competenties (SC)								
12	Beheersen van Nederlands, M.V.T. en het vakjargon in woord en geschrift.	x	x	x	x	x	x	x
Ontwikkelingscompetenties (ON)								
13	Eigen handelen afstemmen en evalueren	x	x	x	x	x	x	x
14	Omgaan met een grote mate van herhaling	x	x	x	x	x		
15	Vakkennis en ontwikkeling bijhouden	x	x	x	x	x	x	x

(Bron: Studiegids mbo Dans ROCvA, 2004)

Vanaf cursusjaar 2005-2006 werd door het ROC van Amsterdam gestart met de proeftuin/het experiment mbo Podiumkunstenaar, een naam die later werd veranderd in mbo Artiest, en werden deelnemers niet meer ingeschreven op het CREBO-nummer van de opleiding Sport en Bewegingsleider. In 2007 werd gestart met de lichte deelnemers die valt onder het nieuwe kwalificatieprofiel mbo Artiest, waarbinnen niet langer kerntaken, kernopgaven en vier typen competenties de structurelementen vormen, maar kerntaken, werkprocessen en een lijst van generieke competenties. Hieronder een beknopt overzicht van deze nieuwe kwalificatie mbo Artiest.

Differentiaties, kerntaken en werkprocessen mbo Artiest

Mbo Artiest kent de volgende vijf uitstroomdifferentiaties:

- 1 Drama
- 2 Musical
- 3 Muziek uitvoerend
- 4 Muziek sounddesign
- 5 Dans

Mbo Artiest kent de volgende vier kerntaken

Kerntaak 1 Onderhoudt en organiseert zijn eigen werkteerrein

Kerntaak 2 Bereidt de performance voor

Kerntaak 3 Zet de performance/het product neer

Kerntaak 4 Creëert muziek en geluidseffecten

Per uitstroombdifferentiatie is in het kwalificatiedossier aangegeven welke kerntaak (en daarbinnen welk werkproces) tot de verplichte examenvereisten behoort. Kerntaak 4 is bijvoorbeeld alleen verplicht voor sounddesign en kerntaak 3 geldt niet voor sounddesign m.u.v. één werkproces.

Per kerntaak moeten de volgende werkprocessen worden beheerst:

Kerntaak 1 Onderhoudt en organiseert zijn eigen werkterrein

Werkprocessen:

- 1.1 Legt en onderhoudt contacten
- 1.2 Verwerft opdrachten
- 1.3 Voert (financieel) administratieve werkzaamheden uit
- 1.4 Informeert naar overheidsregels en vraagt fondsen en subsidies aan
- 1.5 Werkt mee aan publiciteit en aan promotionele activiteiten
- 1.6 Maakt en organiseert kleine podiumpresentaties
- 1.7 Verzorgt workshops
- 1.8 Onderhoudt vakkennis en vakvaardigheden

Kerntaak 2 Bereidt de performance voor

Werkprocessen:

- 2.1 Zet ideeën, concepten en scripts om
- 2.2 Bestudeert en memoreert schriftelijk materiaal
- 2.3 Oefent de performance

Kerntaak 3 Zet de performance/het product neer

Werkprocessen:

- 3.1 Bereidt zich op de uitvoeringlocatie voor op de performance
- 3.2 Voert de performance uit
- 3.3 Evalueert de performance/het product
- 3.4 Mixt en regelt geluid basaal af

Kerntaak 4 Creëert muziek en geluidseffecten .

Werkprocessen:

- 4.1 Bereidt de opname voor
- 4.2 Neemt muziek en geluidseffecten op en maakt een muziekproductie
- 4.3 Mixt en mastert geluid

(Bron: Calabris,2007)

Per kerntaak is in een zogenoemde proces-competentiematrix aangegeven welke competenties¹⁰ bij dat werkproces adequaat moeten worden ingezet.

Hierna een voorbeeld van een proces-competentiematrix van de acht werkprocessen van kerntaak

¹⁰ Het begrip competenties in het kwalificatiedossier refereert aan de generieke lijst van competenties die voor de totale mbo-kwalificatiestructuur in dit kwalificatieformat wordt gehanteerd, gebaseerd op de zogenoemde SHL-competenties. Deze generieke competenties, ook wel aangeduid met gedragscompetenties of persoonlijke kwaliteiten, moeten altijd in een specifieke context binnen een rol met bijbehorende taken en verantwoordelijkheden in kenmerkende situaties worden geïntegreerd in het handelen. Binnen de ontwerpbenadering van hele taken in rollen en contexten verwijst het begrip competentie dan ook naar de hele taak waarin men demonstreert competent te kunnen handelen. Daarbij toont men de kennis, vaardigheden en de relevante generieke SHL-competenties op geïntegreerde en gecoördineerde wijze te kunnen inzetten.

6.1 Proces-competentie-matrix kerntaak 1 Onderhoudt en organiseert zijn eigen werkterrein

Kerntaak 1 Onderhoudt en organiseert zijn eigen werkterrein	Competenties																									
	A Beslissen en activiteiten initiëren	B Aansturen	C Begeleiden	D Aandacht en begrip tonen	E Samenwerken en overleggen	F Ethisch en integer handelen	G Relaties bouwen en netwerken	H Overtuigen en beïnvloeden	I Presenteren	J Formuleren en rapporteren	K Vakdeskundigheid toepassen	L Materialen en middelen inzetten	M Analyseren	N Onderzoeken	O Creëren en innoveren	P Leren	Q Plannen en organiseren	R Op de behoeften en verwachtingen van de 'klant' richten	S Kwaliteit leveren	T Instructies en procedures opvolgen	U Omgaan met verandering en aanpassen	V Met druk en tegenslag omgaan	W Gedrevenheid en ambitie tonen	X Ondernemend en commercieel handelen	Y Bedrijfsmatig handelen	
Werkprocessen																										
1.1 Legt en onderhoudt contacten							X	X																		
1.2 Verwerft opdrachten								X		X														X	X	
1.3 Voert (financieel) administratieve werkzaamheden uit									X																	X
1.4 Informeert naar overheidsregels en vraagt fondsen en subsidies aan													X						X							
1.5 Werkt mee aan publiciteit en aan promotionele activiteiten					X							X														
1.6 Maakt en organiseert kleine podiumpresentaties														X		X	X									
1.7 Verzorgt workshops			X						X		X						X									
1.8 Onderhoudt vakkennis en vakvaardigheden																X										

Artiest 2007-2008

37

Dat het vormgeven van het opleidings- en examenprogramma binnen deze snel opeenvolgende en sterk verschillende wettelijke kaders veel tijd en energie kost, zal niemand verbazen.

De benadering van beroepsrollen en contexten met daarin hele taken als kenmerkende beroepssituaties, blijft daarbij echter een stabiele basis. Met name de werkprocessen in het nieuwe kwalificatieprofiel sluiten goed aan op de kenmerkende beroepssituaties uit de Kijkwijzer Dans.

Uit de ervaringen van docenten en deelnemers blijkt hoe tijdsintensief een dansopleiding feitelijk is, zowel voor deelnemers als voor docenten. Het zoeken van een goede balans tussen danstraining, gericht op uitbreiding van het dansrepertoire en verhoging van het dansniveau enerzijds en de meer loopbaangerichte begeleiding en doorstroomgerichte activiteiten via stage en werk en via samenwerking met hbo anderzijds, is nog volop gaande. Het eigen ondernemerschap wordt daarbij gestimuleerd, waarbij het eerder genoemde eigen impresariaat stimulerend werkt om actief te werken aan het eigen loopbaanperspectief.

In het volgende hoofdstuk laten we de direct betrokkenen aan het woord over hun ervaringen.

5. In gesprek met direct betrokkenen

In dit hoofdstuk doen we verslag van een serie interviews die we hadden met direct betrokkenen van het kunstcluster van het ROC van Amsterdam¹¹:

- 5.1 Deelnemers van KCA
- 5.2 Deelnemers van mbo Dans
- 5.3 Docenten
- 5.4 Afdelingsmanager en projectleider innovatie
- 5.5 Ex-deelnemers Afgestudeerden KCAKCA
- 5.6 Opleidingsadviseur KBB Calibris (OVDB)

5.1 In gesprek met deelnemers van KCA

Interviewer: Hans Hoogeveen, SLO.

Geïnterviewden: deelnemers van de opleiding Kunst, Cultuur en Amusement van het ROC van Amsterdam.

Toehoorder: Frans-Bart Visser, projectleider onderwijsinnovatie van het kunstcluster, ROC van Amsterdam.

Hans Hoogeveen heeft een groepje van negen deelnemers om zich heen verzameld. Zij volgen de opleiding KCA in verschillende stadia:

- Ringo, Ben en Calista zijn eerstejaars;
- Debby, Dieuwertje en Thirza, tweedejaars;
- Bas, Jessica en Kelly zijn derdejaars.

Het gesprek gaat over de instroom, uitstroom, hun verwachtingen van de opleiding, wat ze ervan vinden, wat ze van de begeleiding vinden en van het feit dat ze ingebed zitten in het SCW-profiel.

Instroom

Hoe zijn de deelnemers bij KCA terechtgekomen? Thirza: "Ik kwam er eigenlijk per ongeluk op. Ik zat op het vmbo in Hoorn, in de Bouw-afdeling. We moesten een opleiding gaan bezoeken in het mbo die je nog niet had gedaan. Ik zag kunst, cultuur en amusement in Amsterdam staan en ik dacht, doe maar, dat is nog niet zover dan. En toen was ik hier geweest en ik zei tegen m'n moeder dit is wat ik wil! Hier moet ik naar toe!"

Hans: "Waarom had je die opleiding Bouw gekozen?" Thirza: "Ik moest een richting kiezen en kon kiezen uit Handel en administratie, Verzorging of Techniek en ik koos voor de technische kant, want daar kon ik mijn creativiteit in kwijt." "Daar zat dus ergens de sleutel, creativiteit? Dat raakte je?" Thirza: "Ja, maar ik had ook wel veel ervaring met dingen organiseren op school en ik deed veel vrijwilligerswerk."

Ben: "Ik kwam van vmbo-t, ik wilde eigenlijk eerst de politieopleiding gaan doen, maar al snel bleek dat dat écht niks voor mij was." Hans: "Hoe kwam je dan op dat spoor van politie?" Ben: "M'n ouders zeiden: 'Kunst, daar is geen werk in te vinden'."

¹¹ De weergave is gebaseerd op de transcripties van de interviews en verzorgd door A. Breemhaar.

En ik gaf ze wel een beetje gelijk. Maar het was echt niks op de politieopleiding, het ging helemaal niet. Ik wilde toen echt naar de kunstrichting. Het liefst wilde ik Theater doen, maar daar ben ik niet voor toegelaten, maar ik doe nu toch een kunstopleiding. Ik ben nu heel blij met KCA, ik heb het hartstikke naar mijn zin, ik acteer nog steeds en zo.”

Bas: “Ik kom van het speciaal onderwijs en ging vandaar naar het derde jaar vmbo-t. Ik heb heel veel moeite gehad dat jaar door te komen met al die verschillende vakken. Toen hebben ze me met een taak over laten gaan naar vmbo-4. Ik mocht niet blijven zitten door de vijfjaarsmaatregel en een volwassenenopleiding zagen ze me niet halen. En een kaderopleiding in het vmbo zag ik ook niet zitten, dan zou ik misschien voor kok kiezen, maar dan zou ik alleen maar afglijden. En in de instroommogelijkheden in BOL3 van het mbo zag ik ook niets, trouwens die zaten ook vol. In het vierde jaar vmbo raakte ik al die vakken kwijt en toen kon ik naar KCA doorstromen. En dat was helemaal mijn ding, omdat ik al heel veel theaterproducties had gedaan, heel veel musical, heel veel muziek.”

Wat volgt na de KCA?

Bas wil door naar het hbo, richting cultureel werk. “Als je weet dat je kwaliteiten liggen op het creatieve vlak, dan is het moeilijk je door een havo of vmbo-t te boksen. Toen ik hier kwam, werd alles anders, dat was gewoon mijn wereld, dat ging allemaal zó lekker, ik kreeg zó veel positieve berichten, dat is gewoon perfect!”

Thirza wil dramadocente worden en gaat misschien later nog hbo-Theater doen.

Hans: “Het zou toch ook best kunnen dat je met je KCA-diploma direct gaat werken? Bijvoorbeeld assistent van een CKV-coördinator op een school voor voortgezet onderwijs? Dat is een reële baan voor mensen met een KCA-diploma. Als een school daarvoor open staat, als ze dat beleid hebben dan zou je heel wat in je koffertje hebben.”

Calista: “Ik heb vorig jaar veel gedaan voor mijn CKV-docent. Ja, het was maar een uurtje in de week, maar het was gewoon het enige vak waarvoor ik me honderd procent inzette, ook al waren die lessen eigenlijk bar slecht. Maar ik organiseerde dan wel uitstapjes, waar ik onder schooltijd heen kon gaan en zo. Het lijkt me wel heel gaaf om dat later te doen.” Bas: “Ja, je zou daarin zo door kunnen gaan.”

Hans: “Maar jullie denken niet dat je gelijk met je KCA-diploma gaat werken?”

Ringo: “Ik denk van niet. Zeker weten van niet, je moet tegenwoordig een hbo-diploma hebben. Je kunt heel veel dingen doen met je mbo-diploma, maar altijd als een soort assistentje. Pas als je een hbo-diploma hebt kun je hogerop komen.”

Hans: “Vind je dat in zijn algemeenheid of specifiek voor KCA? Ik ken toch wel mbo'ers die toch tot het kader horen van een bedrijf.” Ringo: “Ja, maar dan moet je daar wel in doorgroeien.”

Dieuwertje gaat wel het liefst meteen werken na haar opleiding: “Ik heb de mazzel gehad dat ik buiten school ook heel veel ervaring heb opgedaan. Dat ik bij een productiehuis kwam waar ik zoveel geleerd heb in de praktijk. Het liefst zou ik na deze opleiding ergens gaan werken. Die eigenaar van dat productiehuis werkt zelf voor Joop van den Ende en nu mag ik met hem over twee maanden meelopen met Hair. Dat is gewoon zo super. Zoals ik het nu zie, dan zou ik daarna meteen beginnen met werken. Als je daar gelijk kunt beginnen, gaaf! Dan kijken we wel waar het schip strandt.”

Enthousiast..., en uitdagend?

Hoe vinden ze het nu op de KCA-opleiding? Ze zijn allemaal enthousiast, hebben er 'hun ding' gevonden. Maar er is ook nog een zeker wantrouwen of scepsis, met name van de eerstejaars. Ben: “In het begin had ik niet veel vertrouwen in de lessen hier. Ik vond gewoon dat ik te weinig deed. Ik had het gevoel dat ik veel meer kon. Ik verwachtte dat ik in het begin meer kreeg te doen over creatieve dingen. Je kreeg alleen maar een beetje informatie. Je kreeg bijvoorbeeld dingen over hoe je een opstel moest maken. Dat heb ik allang gehad.”

Hans: "Dat was voor jou niet uitdagend?" Ben: "Nee, ik kwam echt meer voor de creatieve dingen en voor het organiseren van feesten en evenementen."

Jessica had in haar eerste jaar een vergelijkbare ervaring: "In het begin had ik ook wel heel erg dat je in het diepe werd gegooid. Ik dacht wat is dit hier, wat moet ik hier wel niet allemaal doen. In het eerste jaar krijg je heel veel informatie. Je moet het gewoon over je heen laten komen. Dan komen er vanzelf bepaalde lijnen in. In een groep kun je elkaar feedback geven. Individueel, maar ook in de groep en daardoor kun je groeien."

Kelly, die vooral aangesproken is door de organisatiekant van de opleiding: "Wat ik ervaren heb in het eerste jaar, was dat het wel heel gericht was op uitvoeren. Veel gericht op het opzetten van een productie en spelen voor publiek. Maar wat doe ik nou aan organisatie? Mensen die in het eerste jaar komen voor organisatie, moeten dan toch dingen doen zoals dansen etc. Dan denk je ook wel, wat heeft dit met organiseren te maken."

Ben: "Maar het is niet alleen voor organiseren. Ik hou heel veel van muziek en theater, maar ik maak ook kunst. In het begin dacht ik, dit deed ik toen ik zelf net was begonnen."

Hans: "Zou je wat dit betreft een advies hebben aan de mensen van het team? Zouden ze meer rekening moeten houden met verschillen?" Ben: "Ik vind van wel. Mensen die ergens al ervaring in hebben, zet die bij elkaar, zodat ze méér kunnen leren, in plaats van weer opnieuw te gaan beginnen met die standaard dingen, met handjes klappen en zo, de dingen die iedereen wel kan."

Debby: "Voor een deel ben ik het wel met je eens. Dat had ik bij bepaalde vakken ook wel dat je denkt, dat hebben we al gehad, waar zijn we mee bezig. Maar ik werd ook overdonderd door alle informatie. En dat stomme handjeklap, daar heb je toch wel veel aan als je werkt met kinderen."

In het eerste jaar is het vooral oriënteren, ook via je vrijwilligerswerk. Het tweede jaar is met kinderen, maar als je het met kinderen kunt, kun je het met andere doelgroepen ook leren en dan leer je ook veel over jezelf. Je gaat dan anders kijken naar dingen. Je gaat je eigen richting op, je ding ontdekken."

Thirza: "Eerst wilde ik echt alleen op het toneel staan. Maar door al die activiteiten heb ik uiteindelijk ontdekt dat ik wil gaan regisseren. Juist door met verschillende mensen te werken."

Kelly: "Je moet je eigen uitdaging maken. Dat is juist zo duidelijk voor mij. Ik hoor anderen vaak zeggen 'we krijgen alles van die docenten, we krijgen dit en we krijgen dat' maar de uitdaging is juist om zelf die uitdaging zoeken. Wat Bas allemaal krijgt, daar heeft hij zelf voor gezorgd. Hij krijgt het niet allemaal aangeboden van school. Je moet het zelf opzoeken."

Begeleiding

Dan de begeleiding, hoe is die georganiseerd? Is er verschil in begeleiding op het persoonlijke vlak en op leerzaken? Debby: "Ik weet dat niet zo, ik kies mijn eigen personen uit met wie ik meer persoonlijke dingen wil bespreken. En als het over leerzaken gaat, vind ik dat eigenlijk elke leraar wel een begeleider is, ze begeleiden je in hun vak als je daar meer moeite mee hebt." Jessica: "Je krijgt heel veel feedback, en dat geeft sturing. Bas: "Ze laten merken hoe je dingen doet, waardoor je tegen jezelf aan kunt lopen."

Calista: "Bouwen aan je CV loopt via de klas of via de stamgroeplessen, dan krijg je wel wat meer aandacht. We hebben nog geen individuele begeleiding. We zijn nog maar net begonnen."

Debby: "Als je niet tegen stress kan word je stap voor stap geholpen om er beter tegen te kunnen. Je wordt dan niet direct in het diepe gegooid. Dat zie ik ook bij een vriendin van mij. Nu blijft ze gewoon heel rustig en kalm."

Hans: "Denk je dat het een goed idee zou zijn als derdejaars de eerstejaars zouden coachen. Zouden ze daar meer gebruik van kunnen maken?"

Ben: "Absoluut, absoluut. Ik zou het wel relaxt vinden dat de derdejaars of tweedejaars ons een soort les zouden geven. Zij kunnen ons hun ervaringen vertellen, want van de leraren geloof je er geen snars van. Ik heb vaak met de tweede en de derdejaars gepraat en dan denk je: ah ja, te gek, ah ja!"

KCA in SCW

Hans probeert de koppeling tussen het KCA- en het SCW-profiel te laten zien: "Jullie opleiding staat midden in de tijd. Het geeft het profiel aan van een cultureel werker die vooral met kunst en cultuur bezig is, die dat in heel veel verschillende settings kan doen. En je kunt bij wijze van spreken ook nog doorgroeien in het hbo, richting kunst en cultuur en niet in het traditionele cultureel werk." De deelnemers tonen echter een geringe mate van betrokkenheid bij het SCW-profiel. Bas: "Je kunt ook naar de kleinkunstacademie. Oké. Maar ze denken bij SCW te veel op een traditionele manier, ze hangen daar zo aan." En Ben: "Ik kom hier echt voor kunst. Het is echt een duidelijk verschil met SCW." Debby: "Ik denk dat het wel belangrijk is dat er een diploma KCA komt. We zitten officieel in SCW maar we hebben weinig van SCW en zoveel meer van KCA. Maar als je dat uit moet gaan leggen... Dan verwachten ze bij een stagegesprek dat er een SCW'er komt en dat ze zeggen, we hebben niets met SCW en dan wordt de verwarring nog groter als je zegt, we krijgen een diploma SCW maar we doen KCA. En als je geen stageplek krijgt omdat de mensen dan niet precies weten waarvoor je bent opgeleid en ze je daarom niet aannemen, dan is dat balen."

5.2 In gesprek met deelnemers van mbo Dans

Interviewer: Hans Hoogeveen.

Geïnterviewden: deelnemers van de opleiding mbo Artiest, differentiatie Dans van het ROC van Amsterdam.

Toehoorder: Frans-Bart Visser, projectleider onderwijsinnovatie van het kunstcluster, ROC van Amsterdam.

De deelnemers die Hans om zich heen verzameld heeft, zijn:

- Volkan en Lucinda: eerstejaars;
- Jody en Sharifa: tweedejaars;
- Chaggy, Laquelle en Yonina : derdejaars.

Ze zijn bij mbo Dans gekomen vanuit de theoretische en beroepsgerichte leerweg in het vmbo -, het mbo en zelfs het hbo, dat laatste geldt voor één deelnemer, die nog enige tijd hbo Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV) gedaan heeft. De tweede- en derdejaars volgen de opleiding Dans nog binnen de formele kaders van mbo- Sport en Bewegen, voor de eerstejaars geldt dat niet meer, die volgen de opleiding mbo Artiest, afstudeerrichting Dans (Frans-Bart: "We zijn nu klaar met de lichteningen mbo Dans in Sport en Beweging.")

Het gesprek gaat over hun (dans)achtergrond, toekomstperspectief, begeleiding en beoordeling tijdens de opleiding en werken aan persoonlijke ontwikkeling dan wel aan beroepsvorming.

Veel dansen, ook al voor de opleiding

Hans: "Lucinda, ik hoorde van jou dat je al heel veel aan dans deed voordat je hier bij het KCA kwam en dat je hier in heel veel verschillende dansstijlen les krijgt. Wat vind je daarvan?"

Lucinda: "Ik zou niks liever willen. Mijn ouders hebben een dansschool dus ik was elke dag al aan het dansen en nu kan ik ook elke dag op school dansen."

Hans: "Was het voor jou ook een verbreding van je eigen repertoire Sharifa? En voor jou Laquelle?"

Sharifa: “Ja, want ik heb hiervoor ook zelf al lessen gevolgd, ik zat bij de weekendklas van Lucia Marthas. Het was al best wel breed, maar het werd hier nog breder door de vakken die ik hier kreeg, zoals yoga, physical theatre.” Laquelle: “Ik dans nu al negen jaar maar niet met een technische kant. Ik was meer bezig met, zeg maar moderne hiphop, maar ik wist toen niet dat het moderne hiphop was. Hier op school heb ik die term geleerd. Je leert hier dansdiscipline, de docenten zijn zo goed.” Volkan was meer een voetballer. “Ik dans pas sinds december 2006, vooral Hiphop en housen. Mijn eigen neefje Chaggy heeft me heel veel over deze opleiding verteld en dat sprak me aan.

Na mbo Dans

Laquelle wil naar het buitenland, daar wil ze gaan wonen om te dansen en een eigen dansschool beginnen. Ze is net terug uit Amerika, Los Angeles, waar ze een maand bij onder andere een dansstudio gedanst heeft.

Hans: “Viel het mee dat je daarvoor de ruimte kreeg?”

Laquelle: “Ja, het is flexibel maar tegelijkertijd toch wel heel streng op school. Je kunt gaan, maar je moet wel aan bepaalde eisen voldoen. Je mag niet spijbelen, als je spijbelt, moet je alles inhalen. Maar ik mocht dus naar Amerika gaan. Had ik zelf uitgezocht.

Ik merkte dat de lessen die ik hier kreeg, precies hetzelfde waren als daar. Ik dacht: oh, dit is Amerika, ze lopen voor, maar dat was niet zo. Ik sprong er toch wel uit. Ik ben heel blij dat ik hier op school zit. Ik ben echt blij, ik heb heel veel meegekregen.”

Hans: “Een hbo-opleiding zit er bij jou helemaal niet in?”

Laquelle: “Nou, ik ben al 23 en ja ik ben best wel al oud, het is moeilijk om aangenomen te worden. Twee jaar geleden heb ik auditie gedaan voor moderne dans in Rotterdam. Op drie punten was ik niet aangenomen, ze vonden me te jazziger en vanwege mijn leeftijd.”

Hans: “Sharifa, jij zit in het tweede jaar. Heb je al een beeld van jouw profiel?”

Sharifa: “Ik wel. Ik ben ook 23. Ik ben later ingestroomd. Ik heb door omstandigheden vijf jaar weggegooid. Ik zat in de vooropleiding voor Lucia Marthas. Ik had de opleiding al afgerond kunnen hebben, maar het liep anders. Ik zit nu in het tweede jaar maar ik wil in maart audities gaan doen voor HkA. Ik wil heel graag de opleiding tot dansdocent doen.”

Hans: “Kun je dan via je portfolio iets opbouwen om te laten zien wat je in huis hebt, zodat je kans hebt om aangenomen te worden? Of ligt dat niet zo moeilijk?”

Sharifa: “Ik hoorde dat het voor het docent minder moeilijk is, wat ik nu heb gekozen. Dan ga ik er vanuit dat ik aangenomen word.”

Hans: “Jody, weet jij ook al wat je wilt?”

Jody: “Ik zit nog te denken of ik deze opleiding zal afmaken. Ik heb ook audities gedaan voor het hbo. Ik ben 21, volgens mij is het tot 22. Ik wil jazzmusical gaan doen, dat is mijn ding. Maar ik heb drie jaar geleden ook al audities gedaan. Toen had ik te weinig techniek. Ik ben nu wel vooruit gegaan, lijkt me wel.”

Hans: “Kun je je ook binnen je eigen specifieke spoor verdiepen, dat je daar meer tijd en aandacht aan besteedt?”

Jody: “Als ik het wil zou ik het wel kunnen. Ik zou met de eerstejaars wel extra dingen kunnen doen of buitenschools.”

Hans: “Hoe kijken de derdejaars daar tegenaan? Word je uitgedaagd, om je eigen leerwerkplan te maken, zodat je met je eigen persoonlijke werkplan aan de gang kunt?”

Chaggy: “Er wordt gevraagd om wat op papier te zetten, wat jouw idee is. Dat wordt begeleid door verschillende docenten. Het lekkerste is, alle docenten komen zelf uit het werkveld, kunnen jou begeleiden en zo..... Maar het is wel belangrijk dat je het zelf stuurt en initiatief toont.”

Laquelle: “Ze willen echt dat je eruit komt. Ze willen niet dat je de tijd verspilt, ook niet die van de docenten.”

Yonina: “Ze vragen dus constant, wat is je doelstelling, hoe we het hier vinden, drie jaar lang, dat is gewoon heel goed.”

Hans: “Weet jij al wat je wilt, Chaggy?”

“Chaggy: “Ik wil persoonlijk heel erg graag choreograferen. Zoveel en zo gek mogelijk. Ik wil daar in komen.

Hier in deze opleiding ligt het accent wel op uitvoerend danser met veel technieken, maar wanneer ik mijn tijd ga besteden aan choreograferen, dan ben ik lekker bezig. En ik merk ook aan Marga en David (twee dansdocenten) me daarbij steunen.”

De weg naar werk: via hbo of direct na mbo

Hans: “Wat vinden jullie, is mbo Dans vooral een doorstroomopleiding naar het hbo of is het een opleiding waarmee je ook direct prima je weg naar werk kunt vinden, als je bijvoorbeeld ook kijkt naar jullie stageplekken?”

Jody: “Voor mij geldt dat laatste.”

Lucinda: “Voor mij ook. Mbo is goed genoeg. Je moet wel je eigen inzet tonen en weten wat je wilt. Ik wil allround zijn en zoveel mogelijk opdrachten krijgen, ik heb nog een lange tijd om daarover na te denken.

Sharifa: “Ik denk ook dat je ook na mbo Dans goed aan het werk kunt gaan. Ik loop nu bijvoorbeeld stage in de junior-company. Dat is een modern jong dansgezelschap, daar zitten mbo-leerlingen bij, mensen van de Five o'clock class en hbo-studenten. En wij hebben dan ook de mogelijkheid om naar de senior-company te gaan, dat is richting een professioneel dansgezelschap. We hebben ook leraren die ook op het hbo lesgeven. Het ligt puur aan je discipline en wat je eruit haalt. Als jij alles uit je lessen haalt, kun je met je mbo Dans prima danser worden.”

Laquelle: “Ik heb wel stage gelopen bij een theatergezelschap. Daar was ik gewoon danseres. Daar werd ik ook in het diepe gegooid.”

Sharifa: “Soms denken ze wel als ze je nog niet hebben zien dansen, oh mbo'er, dat is lager, een beetje kleinerend, maar als je in een dansgezelschap samen met hbo'ers zit, dan zie het verschil niet.”

Hans: “Op vaardigheidsniveau en danstechniek zit het verschil er dus niet altijd.

Waarin zit het verschil dan?”

Chaggy: “Discipline.”

Laquelle: “Ja, en klassieke dans. Op het hbo wordt daar best wel op gehamerd. En hier willen ze ons zoveel mogelijk nieuwe dingen leren.”

Welke rol?

Hans: “Toen we bezig waren de opleiding te ontwerpen, wilden we de deelnemers leren werken in verschillende rollen en contexten: dansmaker, productieassistent, docent, enz. Een opleiding die uitdaagt om in verschillende rollen jezelf en je sterke kanten te ontdekken. Werkt dat voor jullie ook zo?”

Chaggy: “We hebben wel veel mensen die verschillende dingen doen, ook mensen die echt voor dansmaker willen gaan, zoals ik. Maar ook mensen die lesgeven, we hebben nu didactiek en je leert ook om mensen te coachen.”

Yonina: “Drie november bijvoorbeeld, dan gaan we allemaal naar Carré, een voorstelling geven. Wij moeten dan als tweedejaars, de eerstejaars coachen. Dan zit je al wel in die rol van coach, instructeur. Terwijl in het eerste en tweede jaar, dan was het toch echt meer van: dit moet je kunnen, dat moet je leren.”

Hans: “Zou je deze dingen al in het eerste jaar willen hebben? Of moet je eerst een basis hebben?”

Laquelle: “Ja, dat vind ik wel, eerst technieken, dan kom je er wel achter wat je wilt.”

Chaggy: “In het derde jaar krijg je meer vrijheid om je als dansmaker te ontwikkelen. Ik merk ook heel erg dat ze je uitdagen je eigen profiel te kiezen. David zit je constant uit te dagen: dit is het moment, vóór je in stage gaat moet je kiezen!”

Yonina: “Ik denk dat het ook het beste is om de eerste twee jaar toch zoveel bagage te geven. Ja, hoe wil je lesgeven als je zelf nog weinig bagage hebt?”

Hans: “Hoeveel lessen krijgen jullie eigenlijk per week? Zo'n beetje 30 uur per week?”

Laquelle: “Méeééér! Wij zaten gewoon van half negen tot negen op school. Niet dat je echt twaalf uur bezig bent met dansen, maar je bent wel bezig. Al je lessen en opdrachten, het zijn wel een flink aantal uren hoor!

Soms in het weekend, met je stage, ben je ook weer bezig met optreden voor school. En dan hebben we nog de theorievakken.”

Lucinda: “Ja, Nederlands, Dans en maatschappij, Cultuuriëntatie, Ondernemerschap.”

Hans: “Ondernemerschap?”

Yonina: “Ja, je moet iets van een ondernemingsplan maken of zo. We hebben afgelopen week speeddating gehad. We moesten een ondernemingsplan opzetten samen met een leerling uit de klas, we gingen speeddaten met de docenten, ons plan presenteren, we moesten zoveel mogelijk geld binnen krijgen, met je ondernemingsplan en met je praatje. Je wordt gelijk in het diepe gegooid, al na een paar lessen.”

Begeleiding en beoordeling

Voor iedereen geldt de vraag: zit ik hier goed, kan ik m'n ei kwijt? Daarom vraagt Hans naar de begeleiding: “Hoe is die begeleiding, gaat dat via stamgroep, mentor of klas?”

Volcan: “Dat komt van alle kanten. Je krijgt coaching van alle docenten. Ze begeleiden allemaal wel. En bij producties begeleiden ouderejaars ook wel jongerejaars.”

De opleiding beoordeelt de deelnemers op kennis, op dansvaardigheden, beoordeelt de opdrachten en hoe je daarmee omgaat, je inzet daarbij en je persoonlijke ontwikkeling. Hans: “Word je ook als persoon beoordeeld?”

Yonina: “Ja. Bijvoorbeeld als stressbestendigheid een zwak punt voor je is.”

Chaggy: “Dat vind ik heel goed van hier, mbo'ers hebben dat hard nodig, ik zelf ook.”

Jody: “Je moet het uiteindelijk wel zelf doen, ze zeggen het wel, maar als je er niks meedoet, dan geven ze ook geen aandacht aan je.”

Hans: “Vind je dat dat anders zou moeten?”

Sharifa: “Nee, als jij een danser wilt worden moet je het zelf doen. Die verantwoordelijkheid moet je zelf nemen. We hebben een logboek, daarin houden we alles bij. En dat moet je inleveren en dan krijg je het met feedback weer terug. Het gaat nu nog om je groei, je voortgang.”

Yonina: “Als ik heel eerlijk moet zijn, vind ik dat ze bij ons heel makkelijk geweest zijn met het overgaan van leerjaar twee naar drie. Als het aan mij lag, dan had ik het anders gedaan. Ik vond dat er wel enkelen waren, die er nog niet aan toe waren om over te gaan.”

Hans: “Waar kijk je dan naar?”

Yonina: “Aanwezigheid en prestaties en je groei in dat jaar. Dat is een van de belangrijkste dingen, dat je groeit in een jaar.”

Persoonlijke uitdaging

Hans: “Tot slot, een lastige vraag misschien, maar vinden jullie dat je in deze opleiding vooral leert voor je beroep of voor je persoonlijke ontwikkeling?”

Chaggy: “Ik denk voor de persoonlijke ontwikkeling. Je krijgt ook een danspakket, maar wat heel erg leuk is, is dat je een bepaalde houding gaat ontwikkelen. Je leert met mensen omgaan. Op tijd komen was voor mij een groot probleem. Daar hebben ze me echt mee geholpen en je leert jezelf kennen.”

Hans: “Jullie dansopleiding lijkt me hard werken, vooral fysiek. Op een gegeven moment zal er voor iedereen misschien een moment zijn, dat je tegen eigen grenzen oploopt?” Laquelle: “Ja. We hebben ook wel gehuild, dat gebeurt tijdens het dansen gewoon, je stort gewoon in. De docent zei van ‘dit wil ik niet!’ en niet van ‘ha-ha-ha-ha’. Dan coachen ze je.”

Chaggy: “Op een gegeven moment wil je beter worden en dan lukt het niet. Je ziet iemand die zo lenig is. En dan ga je zoveel inzet geven, continu! Op die manier stimuleren we elkaar ook heel erg.”

5.3 In gesprek met docenten

Interviewer: Hans Hoogeveen, SLO.

Geïnterviewden: docenten van de opleiding Kunst, Cultuur en Amusement van het ROC van Amsterdam en van mbo Dans, differentiatie van mbo Artiest.

De volgende docenten nemen deel aan het gesprek:

- Dominique Romeiny, docente Muziek en stagecoördinator in KCA en daarnaast opleidingsleider Artiest, differentiatie Muziek;
- Koen Wijngaard, docent Beeldend, stagedocent KCA en daarnaast opleidingsleider Art&Design;
- Marga Douma, docente Dans en maatschappij en opleidingsleider Artiest, differentiatie Dans.
- Frans-Bart Visser, projectleider onderwijsinnovatie kunstonderwijs ROC van Amsterdam en muziekdocent in KCA.

Het gesprek met de docenten gaat over het ontwerp van de nieuwe kunstopleidingen en de praktijkervaringen.

Profilering KCA

Met de komst van de opleiding mbo Artiest kan de profilering van KCA scherper zijn. Met mbo Artiest wordt de deelnemer opgeleid tot uitvoerend artiest, bij KCA gaat het om de zaken achter de schermen, de ondersteunende taken. Een rol als publieksbegeleider hoort daar overigens ook bij, daar zit het uitvoerende element wel in. Maar niet op dezelfde manier als bij mbo Artiest. Dit verschil wordt direct duidelijk gemaakt bij de voorlichting en de intake van de opleiding KCA. Wil iemand heel duidelijk uitvoerend artiest worden – dus op de planken en in de spotlights wil staan -, dan kan hij audities doen bij mbo Artiest.

Andersom is het zo dat als iemand nog niet zeker weet of hij uitvoerend wil zijn, hij niet geschikt is voor de artiestopleiding. Zo iemand kan dan (nog) geen auditie doen, want je moet al binnenkomen als ‘artiest’.

Dominique: “Bij de Muziekopleiding heb ik een leerling die uit KCA komt, die heeft binnen KCA zijn passie voor muziek ontdekt en heeft na één jaar auditie gedaan en zit nu hij bij de differentiatie Muziek van mbo Artiest helemaal op zijn plek.”

KCA en SCW

Het CREBO-nummer SCW bepaalt het basisprogramma voor het diploma KCA. Daarnaast is er het KCA-certificaat. Dat is geen diploma maar een bewijs van de specialisatie van een deelnemer. Daar staan de meest uitgesproken dingen op die een KCA’er in het eerste, tweede en derde jaar heeft gedaan. Ook de differentiatie en de afstudeeropdracht derde jaar staan erop. Dit certificaat is dus een wat persoonlijker document, het eigen profiel. De differentiaties hebben betrekking op de drie rollen binnen KCA: organisator, programmeur en publieksbegeleider.

Frans-Bart: “We moeten dit nog in de totale proeve van bekwaamheid integreren, dat is heel spannend. Alle drie rollen zullen dan terug komen in de proeve.”

Uitdagingen of hele taken in rollen en contexten

Hans: “Jullie werken met uitdagingen. Zijn die uitdagingen ook nadrukkelijk te zien als een hele taak in een bepaalde rol en context?”

Koen: “Ja absoluut, heel duidelijk.” Dominique: “In het tweede jaar is dat heel duidelijk. Het hele derde en vierde semester zijn leerlingen bezig met het maken en uitvoeren van een activiteitenprogramma voor een doelgroep, namelijk de bakfietsvoorstelling voor 6-10 jarigen in de context Onderwijs. Dat is typisch een voorbeeld van een hele taak. De deelnemers bedenken een thema voor die doelgroep, rond dat thema onderzoeken ze de doelgroep. Voor elke discipline (dans, muziek, theater) ontwerpen

ze een kleine voorstelling en verzinnen ze een korte activiteit en voeren die uit met de doelgroep. Dat geheel gaan ze maken, maar ook verkopen. Ze krijgen ondersteunende lessen over didactiek, over het maken van een voorstelling, over pr, marketing en budgetbeheer.”

Frans-Bart: “Het kenmerk van deze uitdaging – of hele taak - is dat die niet gericht is op één specifieke rol. De uitdagingen zijn zo breed, dat daarbinnen meerdere rollen kunnen worden geoefend en gekozen. Het verkopen van de bakfietsvoorstelling in het tweede jaar, dat maakt het ook heel echt: in de telefoon hangen, de juiste mensen zien te benaderen, er goed mee communiceren, een echt contract afsluiten, etc.”

Koen: “In het derde jaar gaan ze dan verder en kiezen ze voor een van de drie rollen als uiteindelijk afstudeerprofiel of differentiatie. Je hebt het dan bijvoorbeeld over het organiseren van een evenement, feest of festival. Ze hebben zich ook eerst in zes fictieve casussen verdiept in hun rol. Die casussen hebben ze uitgewerkt en die uitwerking is beoordeeld door mensen uit het werkveld. Die informatie bepaalt mede hun keuze voor een profiel.”

Dans

Marga Douma is docente Dans en maatschappij en opleidingsleider Artiest, differentiatie Dans. Zij is danseres in hart en nieren. Heeft “alles gedaan met dans wat er op dansgebied te doen is. Modeshows, showballetten, videoclip, het Lido in Parijs enz.”, aldus Marga. Marga: “Ik heb vroeger met Jocelyn Bergland gedanst. Ik heb van Jocelyn een spoedcursus mbo Dans gekregen: dit is het en zo werken we, ga maar lesgeven. Ik heb me eerst geconcentreerd op het lesgeven in het vak Dans en Maatschappij. Dansers houden niet van woorden. Ze kunnen zichzelf niet verkopen. Ze hebben een manager nodig, die alles voor ze regelt. Zelf willen ze doen waar ze goed in zijn en dat is optreden. En het is de schone taak van mij op ze uit hun creatieve bubbel te trekken en ze in de maatschappij te knallen! Omdat ik zelf zoveel gedaan heb, kan ik met hilarische anekdotes vertellen wat ze wel en niet moeten doen. Ik probeer ze heel duidelijk te maken dat je als danser en als artiest in het algemeen, jezelf echt goed in de markt moet zetten en niet moet wachten totdat je werk aangeboden krijgt. Dus zelf dingen gaan ondernemen en vanaf dag 1 in allerlei lessen laten zien, dat ze gemotiveerd zijn en laten zien wat ze willen.”

Hans: “Je zegt dat je in eerste instantie maar werd ingehuurd voor een klein deel van het lesprogramma. Vervolgens heb je gekeken hoe het totale programma er uitziet. Zou je dat anders willen of vind je de basis goed opgezet?”

Marga: “De basis is goed opgezet, het enige punt is, dans is een kunstvorm én een ambacht. En een ambacht vraagt om training. En ik vond dat er veel te weinig basic technieklessen waren. Dat lag niet zo zeer aan het opleidingsontwerp als wel aan het gebrek aan goede studio's. Die hebben we nu wel, maar er zou eigenlijk nog één bij moeten.”

Ik sta overigens wel enigszins sceptisch tegenover competentiegericht onderwijs, als ik naar de uitwerking in het mbo zie. De goede deelnemers doen er hun voordeel mee, maar de zwakkeren kunnen er niets mee. Zelfwerkzaamheid, zelf je doelen stellen. Dat kunnen ze lang niet allemaal. Vorig jaar hadden de deelnemers een rooster met maar één hooguit twee technieklessen per dag. De rest van de tijd moesten ze maar eigen werk gaan doen of zo en daar liepen ze in vast. Je kunt niet zeggen, ga maar een dans maken, als ze alleen maar kunnen hiphoppen. Ze moeten eerst techniek hebben.

Frans-Bart: “In het programma zoals het nu wordt uitgevoerd, krijgen de eerste- en tweedejaars heel veel trainingslessen en meer begeleiding.”

Arbeidsmarktperspectief, doorstroming naar het hbo

Hans: “Stimuleren jullie de deelnemers om voor een bepaald doorstroomspoor te kiezen?”

Marga: “Dat werkt eigenlijk vanzelf al zo. Dat is een heel groot compliment voor onze opleiding. We raken veel studenten kwijt aan de HkA uit leerjaar 1, 2 en 3. Zowel voor moderne dans, de docentenopleiding en de jazz-musical-richting.”

Dominique: "Even onder ons Marga, wil je dat de echt groeien naar de HkA doorstromen of wil je dat ze aan het werk komen?" Marga: "Het liefst wil ik dat ze aan het werk komen, maar de HkA heeft zo'n naam en ze vinden het zo'n eer om daarheen te kunnen gaan."

Koen: "Frank Sanders vindt het een belediging als leerlingen na de Frank Sanders musicalacademie naar het hbo gaan."

Marga: "Ik houd ze niet tegen, maar voor je danscarrière maakt het niet uit. Je kunt ook via mbo Dans direct het werk in. In je loopbaan maakt het op dat moment niet uit of je mbo of hbo bent. Bij een auditie vragen ze er niet naar. Maar als je andere rollen wilt hebben wel. Ze hitsen elkaar ook wel op om naar het hbo te gaan."

Hans: "Hoe zit het met loopbaanbegeleiding en het ontwikkelen van een eigen profiel. Stel dat een leerling graag dansdocent wil worden?"

Marga: "We leiden de leerlingen op tot dansers, choreografen en zelfstandig ondernemers en niet tot docenten. Een workshop geven is maar een heel klein deeltje van de opleiding. Dat doen andere scholen. Degenen die dat willen, moeten eigenlijk naar Haarlem gaan of naar de Theaterschool in Amsterdam. Bij ons hebben ze nu didactiek in het derde jaar. We leiden ze niet op tot docent. Maar in de praktijk worden ze allemaal docent. Dat is simpel, ze moeten toch ergens hun geld mee verdienen? Maar officieel worden het zelfstandige dansers."

Hans: "Zo beschouw jij het doel van de opleiding?" Marga: "Ja, dat is het officieel vastgelegde profiel. Maar het arbeidsmarktperspectief is lesgeven, voor de meesten althans."

De Proeven van Bekwaamheid zijn daar zeker niet op gericht en ook de stagebedrijven niet. Frans-Bart: "De Proeve van Bekwaamheid werkt heel goed. Die bestaat uit producties, een workshop verzorgen, meedraaien in een bestaande performance, verantwoorden van je persoonsprofiel, die door externe deskundigen beoordeeld wordt."

Tot slot, Bollywood Bijlmer!

Marga: "Mijn team gaat er echt voor! Met alle 120 dansers van de opleiding gaan we de première van de film Bollywood Bijlmer van David Greaves met een spetterende voorstelling opluisteren. Studenten van ons spelen de hoofdrollen in die film, die buiten de opleiding om is geproduceerd. De gemeente heeft er geld in gestopt, Carré stelt het gebouw gratis ter beschikking. Er komen meer dan duizend mensen. En het hele team komt gewoon vrijwillig de hele zaterdag in Carré coachen!"

5.4 In gesprek met het de afdelingsmanager en projectleider innovatie

Interviewer: Hans Hoogeveen.

Geïnterviewden: Erick Siebers, opleidingsmanager van het kunstcluster en Frans-Bart Visser, projectleider onderwijsinnovatie van het kunstcluster.

Het gesprek met de opleidingsmanager en de projectleider gaat meer over het strategische en tactische niveau van de onderwijsinnovatie die heeft geleid tot de opzet van het kunstcluster. Hans opent het gesprek met het schetsen van de positie die het ROCvA inneemt en wil innemen aangaande dit onderwijs.

Leidende rol

Hans: "Het is heel ambitieus om met een kunstcluster te beginnen in het mbo. Maar het ROC van Amsterdam en daarbinnen team 8 van de werkmaatschappij RAI hebben het aangedurfd. Het ROCvA wil zelfs een leidende rol spelen in het verantwoord vormgeven van kunstvakopleidingen in een kunstcluster. Kun je dat inderdaad zo stellen?"

Erick: "Die leidende rol is inderdaad iets wat we heel graag doen, wij zijn ermee begonnen en een van de belangrijkste dingen die ik bij de directie voor elkaar heb kunnen krijgen is dat wij, in tegenstelling tot het algemene beleid van het roc, een absolute limiet hebben gesteld aan het aantal aan te nemen deelnemers. Met als doel een voorhoedegevecht te kunnen leveren, maar geen misbruik in verwachtingspatronen te wekken bij leerlingen. Daarmee zijn we een duur experiment aangegaan, want je weet dat we per leerling worden bekostigd. We hebben bereikt dat we mochten starten met maximaal twee klassen en later, toen we ons iets zekerder voelden, met drie klassen. Daardoor konden we ook naar de stageadressen kritisch zijn en hoefden we niet in paniek te gaan bellen via belrondes om maar zoveel mogelijk adressen te krijgen. Die stagebedrijven hebben ervaren dat onze opleiding iets bijzonders is en ze zijn mee gaan ontwikkelen. Dat betekent dat we nu een voorsprong hebben op andere roc's en dat we expertise hebben ontwikkeld, waardoor we nu met nieuwe initiatieven kunnen komen zoals Art&Design en Muziek, Theater binnen mbo Artiest en voor een gedeelte de valkuilen kunnen voorkomen. Daarmee hebben we meteen een voorportaal gecreëerd voor een multidisciplinaire aanpak, omdat op die stageadressen natuurlijk ook meerdere disciplines aanwezig zijn.

Ook het impresariaat dat we hebben opgericht, is een voorbeeld van de leidende rol. We zijn bijvoorbeeld gevraagd bij de grote Bollywood-film die in Amsterdam is geproduceerd, waar zelfs op AT5 reportages over komen. De Dansopleiding van ROC van Amsterdam is inmiddels een bekend begrip in Amsterdam. Die leidende rol heeft het college van bestuur ook krachtig ondersteund, net zoals met de Johan Cruyff-academie, met de Frank Sanders Musical opleiding, met het College-hotel en nu dus ook met de Artiesten-opleiding. Daarmee wil het CvB laten zien dat je hier iets bijzonders kunt meemaken."

Hans: "Hoe past jullie KCA en mbo Artiest in de nieuwe kwalificatiestructuur, zijn jullie daar gelukkig mee?"

Frans-Bart: "De kerntaken en werkprocessen zijn erg goed getypeerd, dat geeft heel veel houvast en daarin herkennen we ook het werkveld zoals wij dat ervaren, maar de koppeling aan die uiteindelijke 24 algemene competentiegebieden maken het dan zo algemeen dat we onze opleidingen daarin minder goed herkennen. Met name het creatieve en expressieve element van mbo Artiest, dat herken ik niet in alle competenties."

Loopbaanperspectief

Hans: "In hoeverre bieden de nieuwe opleidingen een realistisch loopbaanperspectief?"

Frans-Bart: "Ik denk dat wij een heel realistisch perspectief bieden. We laten heel duidelijk zien, vanaf de eerste voorlichting, dat het heel hard werken is, dat het heel intensief is en je sociale leven plat legt en dat het rooskleurige beeld dat veel vmbo-leerlingen hebben van het leven en werk van een artiest, maar het laatste stukje van het hele werkproces is.

Tijdens de opleiding bieden we heel veel praktijksituaties en onze leer- en ontwikkelingslijnen zijn echt op de beroepspraktijk gericht, geven echt de beroepshouding aan waarmee je als artiest succesvol kan zijn. Daar selecteren leerlingen zichzelf ook op in het eerste half jaar. We zoeken mensen voor dans die het echt willen en het ook kunnen en niet degenen die daaraan in een opwelling beginnen."

Erick: Mijn openingspraatje begint altijd met de woorden: "Wie heeft ooit en heel mooie slanke danseres van 40 gezien?" En dan zie je toch ook de aangenomen leerlingen even opkijken. Alles wat we in de opleiding doen, is ook gericht op wat je na een eventuele carrière als artiest kunt doen. Je krijgt tijdens de opleiding van alles. We willen dat je aerobicsleraar wordt, dat je ondernemer wordt. Als kritiek krijgen we vaak dat we opleiden voor werkloosheid. Maar wat wij onze deelnemers leren is dat er weinig werk is en dat ze toch zeggen, ik wil door. Dan zeggen wij: Oké, dan hebben we

samen een deal, maar jij moet het gaan doen. Wat wij doen is je de tools meegeven om die spanning in te gaan en acties te ondernemen om die spanning op te lossen.”

KCA versus Mbo Artiest

Hans: “Hoe is de ontwikkeling geweest wat het profiel van KCA betreft, na de komst van mbo Artiest?”

Frans-Bart: “De start van mbo Artiest is ook voor KCA een stimulans geweest om de eigen identiteit te blijven ontdekken. Dat betekent dat wij ons op een aantal rollen hebben gefocust: op die van organisator, begeleider en we hebben daar de rol van programmeur aan toegevoegd. Daar gaat om het op de juiste manier opzetten van projecten, evenementen, activiteiten, voor de juiste mensen, pakkend en vernieuwend. De rol van uitvoerend performer is helemaal bij mbo Artiest komen te liggen. Voor de ontwikkeling van KCA wil ik ons management overigens nog alle credits geven; ze hebben hier niet een soort hbo-opleidinkje of toelatingstraject in gedachten gehad, maar het ging hier echt om een aanbod voor vmbo-leerlingen en om het dichten van het gat dat er in de beroepskolom zit. Want ik weet dat andere roc's met soortgelijke initiatieven, een dergelijke opleiding gebruikten om mislukte havo-leerlingen te proberen te schakelen naar hbo-Kunstonderwijs. Nee, wij bieden een volwaardige mbo-opleiding aan, bedoeld voor vmbo-leerlingen en niet voor mislukte havisten.”

Erick: “Ik zie wel dat er binnen het ROCvA meerdere ontwikkelingen zijn die mogelijk overlappend zijn met onze opleidingen. Bijvoorbeeld op het evenementengebied, binnen de sector economie is daarvoor ook een opleiding gestart. Een beetje een rare plek, maar vanuit het management moet ik nu mijn best doen om te voorkomen dat er ongewenste dubbelingen in het aanbod ontstaan.”

Hans: “In wezen is KCA door de komst van mbo Artiest weer dichterbij het SCW-profiel komen te staan, door de focus op de rollen organisator, begeleider en programmeur. Want dat is ook de kern van een SCW-profiel. Alleen richt KCA zich op meer op de commerciële markt en SCW op de subsidiegebonden markt. Hoewel ook daar outsourcing plaatsvindt naar commerciële bedrijven. Hoe kijken jullie hier tegenaan?”

Erick: “Ik zie die ontwikkeling inderdaad. Het stedelijk jongerenwerk in Amsterdam sluit met mij een convenant af om een productiehuis te starten. Daar heb je de verbinding. Dan moet die SCW'er toch iets van kunst, cultuur en amusement weten en hebben ze elkaar nodig, dat stimuleer ik dan ook als manager.”

Doelgroep: vmbo

Hans: “We hadden het net over aansluiting op het vmbo, maar het vmbo heeft geen kunst domein. Hebben jullie het idee dat je de doelgroep wel bereikt? Juist die leerlingen die wel getalenteerd zijn maar niet direct op jullie sector gericht zijn omdat ze niet al via bijvoorbeeld buitenschoolse activiteiten of via speciale kunst-/cultuurklassen, die sommige vmbo-scholen hebben, daarmee bezig zijn. Ik vind KCA bijvoorbeeld nogal 'wit'. Bij mbo Dans is dat weer minder.”

Frans-Bart: “Dat is zo. Ik zie het ook bij Muziek, daar is ook meer diversiteit dan bij KCA. Kennelijk wordt door het imago van de KCA een bepaalde leerling aangetrokken, met een bepaalde culturele bagage. Daar zou wel eens een cultuurkloof tussen kunnen zitten.”

E: Klopt. “De basis hiervoor ligt volgens mij al in het basisonderwijs.” Frans-Bart: “Zou het niet meer te maken hebben met het verschil tussen de waardering voor de persoonsvormende kant van kunst en cultuur, die anders is dan voor de meer beroepsvormende kant ervan?”

Erick: “Je ziet in het vmbo trouwens wel meer ruimte komen voor het talent waar we het hier over hebben. En ook door de stages, waarvoor ze zelf moeten solliciteren.”

Leerbedrijven

Hans: "Hoe is de betrokkenheid van de arbeidsmarkt bij het kunstcluster?"

Frans-Bart: "De examinering van mbo Artiest heeft een ontzettende push gekregen omdat dat landelijk is aangestuurd door de experimenten in het landelijke kunstcluster van het herontwerp mbo. De examinering per differentiatie is via dat cluster ontwikkeld en voorgelegd aan een aantal bedrijven. Door de hele ontwikkeling van de Artiestopleidingen lijkt nu de wet van de remmende voorsprong op te gaan voor KCA. . We zijn nu voor KCA pas actief bezig met leerbedrijven om samen toetsvormen te ontwikkelen. Bij Artiest was er landelijk de noodzaak om de kwaliteit aan te tonen voor deze volledig nieuwe kwalificatie.

Wat de accreditatie van leerbedrijven betreft, is er sinds de komst van het nieuwe kwalificatiedossier SCW voor KCA een kentering waar te nemen. Met het nieuwe dossier kunnen we makkelijker met Calibris (, voorheen OVDB – red.) door de bocht. Ze wisten eigenlijk niet zo goed wat ze met ons aan moesten. Vanuit de oude benadering konden ze de brug niet slaan, terwijl dat nu wel kan. Sinds dat gebeurd is, schiet ons percentage geaccrediteerde leerbedrijven flink omhoog, we hebben nu zo'n 40, 50 KCA-adressen. Ze herkennen, meer dan voorheen, in het KCA-werkveld werkzaamheden uit het kwalificatiedossier. Die geeft meer mogelijkheden om het KCA-gericht in te vullen. Maar de uiteindelijke examinering is nog wel steeds gericht op het SCW-diploma. Deelnemers worden aangenomen op een CREBO-nummer en dat bepaalt de examinering. Het is aan ons om die zodanig in te kleuren dat hun KCA-loopbaanprofilering er duidelijk uit blijkt."

Hans: "In de nieuwe benadering is SCW inclusief KCA; misschien moet je van die oude naam SCW af?"

Frans-Bart: "In de historie van het kunstcluster was het juist nodig om KCA zijn eigen ding te laten doen en zich sterk t.o.v. SCW te profileren. Ook voor de ontwikkeling van het team, de spirit en het enthousiasme was dat nodig. Sterker, nu we in het ROC van Amsterdam met domeinen gaan werken gaan er stemmen op om KCA misschien wel los te weken van het domein Welzijn en in het kunstendomein te plaatsen!"

Expertise intern en extern

Tot slot wordt de ondersteunende rol van externe organisaties aangestipt bij dit soort vernieuwingsoperaties.

Erick: "Wat ik merk in het ROC van Amsterdam is dat we steeds meer mensen die binnen het ROCVA expertise hebben opgedaan, gebruiken om de vernieuwing op andere plekken in het roc vorm te geven. Frans-Bart is bijvoorbeeld ook een expert. De invloed van externe instanties om teamgericht aan de gang te gaan wordt daardoor kleiner, maar voor de overstijgende zaken zijn de externe organisaties wel nodig. De algemene tools aanleveren, weten met welke definities je moet werken.

We zijn destijds als onderwijsmanagers aangesteld om de onderwijskundige processen aan te sturen. Maar in de praktijk ben ik alleen maar met andere zaken bezig.

Onderwijskundige processen worden steeds meer uitgezet naar experts binnen de teams. Ik ben daar zelf een voorloper mee geweest. Naar mijn overtuiging moet dat ook naar experts binnen de teams. Bij team 8 heeft dat goed uitgepakt. Als we afgaan op tevredenheidsonderzoeken, dan gaat het daar beter dan bij de andere teams.

Volgens de uitslagen van het JOB-ODIN onderzoek zaten we van de twaalf teams, in de hoofdmoot van de beste vier als het ging om deelnemerstevredenheid. Hier zit de coach: Frans-Bart coacht de teams van Artiest en KCA. Zonder Frans-Bart zou ik het niet gered hebben."

Frans-Bart: "Mag ik dan even nog iets zeggen over de rol van SLO en jouw rol, Hans in het bijzonder? De sterke kant is, dat jij ons met het fenomeen rollen en contexten geholpen hebt de opleidingen helder te maken. Je kon ons goed prikkelen om ons de zaken te laten doorzien waar we nog niet goed mee bezig waren, welke keuzes we maakten en welke we (nog) niet maakten.

SLO heeft het team ook een aantal keren geïnformeerd en je was in staat aan te sluiten bij wat in de teams gebeurt. Je legde ons niets op, geen paradigmaswitch waarbij ineens alles anders moest. Een van de dingen die je ons heel duidelijk hebt laten zien is het belang van het loopbaanperspectief. Je hebt heel erg ingezet op dat loopbaanperspectief, dat stimuleerde mij om het loopbaandossier met POP en portfolio te maken. Dat we onderwijskundig vernieuwden zonder een overval en een totale verandering, met redelijk veel rust in de teams waarin mensen op hun plek konden vallen en waarin een beroep werd gedaan op hun sterke punten, heb ik als positief ervaren. We hebben de goede dingen van het competentiegericht onderwijs eruit gehaald en die op onze eigen manier met jouw ondersteuning ingezet. Daardoor was er ook een legitimering binnen het management voor dat proces en konden we er vertrouwen in houden."

5.5 In gesprek met oud-deelnemers KCA

Interviewer: Hans Hoogeveen, SLO.

Geïnterviewden: afgestudeerden KCA.

In dit gesprek komen enkele afgestudeerden van KCA aan het woord over hun leer- en loopbaanervaringen. We vroegen hen hoe ze terugkijken op de rol die het volgen van de opleiding KCA heeft gespeeld voor hun eigen loopbaan- en toekomstperspectief en of ze op basis van hun ervaringen adviezen en verbeteringsuggesties hebben voor de huidige opleiding KCA. De oud-deelnemers zijn:

- Carmen Orij;
- Bo Jacobs;
- Malou Holshuijsen;
- Koen Robroek.

5.5.1 Carmen Orij

"Spectaculair hoe KCA is gegroeid in deskundigheid!"

Carmen heeft na de Montessori-Mavo in Aerdenhout het IVKO (Individueel Voortgezet Kunstzinnig Onderwijs) in Amsterdam gevolgd en is daarna naar KCA gegaan.

De IVKO School is een school met een sterk kunstprofiel waar leerlingen een vmbo-t diploma en/of havo diploma kunnen behalen. De school biedt naast de reguliere vakken een groot aantal (verplichte) kunstvakken zoals drama, film, fotografie, mime, moderne dans, klassieke dans, textiele werkvormen, muziek en keramiek. In een aantal van deze vakken kun je ook eindexamen doen. De school werkt met een Montessorididactiek. Carmen heeft er haar havodiploma gehaald. Nu volgt ze de hbo-opleiding Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV).

Waarom koos je voor KCA?

Ik vond begeleiden heel erg leuk. Toen ik in het laatste jaar van de IVKO zat, deed ik mee aan de productie Opera Carmen in de Arena. Ik had daar een eigen rol maar begeleidde ook zo'n honderd mensen dankzij de ervaring die ik al had. Die combinatie vond ik heel erg leuk. Daarnaast hield ik ook erg van schilderen. Ik vond een koppeling van kunstvakken heel erg leuk. Daarom koos ik voor KCA.

Hoe heb je de opleiding ervaren?

Heel positief, m'n verwachtingen zijn helemaal uitgekomen. En het was een heel leuke tijd waarin ik heel erg groeide. Ik heb eigenlijk altijd kunstzinnig onderwijs gehad. Vanaf een Jenaplan lagere school, met veel voorstellingen en de ruimte je creatief te ontwikkelen, ging ik naar een Montessori-Mavo waar ik heel veel aan theater deed en in de IVKO ging dat gewoon door.

Ik ben van de eerste lichting KCA en het onderwijs werd mede gevormd door de leerlingen en hun vragen en ideeën. Men ging daarin mee. Je moest wel aangeven wat

je wilde en het moest ook wel bij KCA passen. Bij mij resulteerde het erin dat ik in het laatste jaar een eigen theaterschool had! Ik had van mezelf nooit verwacht dat ik dat kon, maar ze hielpen me en gaven me er de benodigde ruimte en handvatten voor. Zo werden capaciteiten boven verwachting ontwikkeld, van iedere KCA-student die iets wilde en aangaf hoe en waarom hij of zij iets wilde.

Ik heb die theaterschool opgezet als community-theater voor kinderen en volwassenen van 8 tot 60 jaar. Het liep heel goed, maar na vier jaar heb ik het stop gezet omdat ik toen met m'n huidige stage begon.

Hoe kwam je ertoe om vanuit KCA de stap naar hbo-CMV te maken?

Ik had als afstudeeropdracht bij KCA gekozen voor het initiëren van een Fantasy Festival. Ik vond vooral het organiseren heel erg boeiend. Ik wilde door dat festival allerlei doelgroepen en culturen bij elkaar brengen rond sprookjes en mythen. Ik hoopte dus echt een maatschappelijk cultureel ondernemer te worden, daarom koos ik voor CMV.

Hoe ver ben je nu?

De opleiding hbo-CMV is competentiegericht en werkt met assessments op drie niveaus. Ik zit nu aan het eind van niveau 2 en loop de W-in-O-stage (Werken in Organisaties). Die stage doe ik bij KCA, dat is natuurlijk geweldig leuk. Ik moet tijdens deze stage leren en bewijzen dat ik professioneel kan functioneren in een organisatie.

Je gaat dus richting je afstudeerfase. Heb je nu via KCA en hbo-CMV een loopbaanperspectief ontwikkeld?

Ja, ik heb dat wel ontwikkeld. Maar dat komt ook omdat ik van jongs af aan door het Montessori-onderwijs en het Jenaplan-onderwijs, heb leren plannen en altijd doelgericht bezig ben geweest. Ik zie ook leerlingen die vastlopen in het competentiegericht onderwijs omdat ze geen duidelijk doel voor ogen hebben. Juist in dat competentiegerichte onderwijs is dat belangrijk omdat je daarin allerlei kanten op kunt gaan. Het is makkelijker om je competenties te behalen als je weet wat je wilt en zelf een duidelijk doel hebt.

Hoe ziet je loopbaanspoor er nu uit, waar zit je over drie jaar?

Ik hoop dat ik dan een lesbevoegdheid heb en bij KCA kan lesgeven. Ik wil graag lesgeven in programmeren en organiseren van producties en groepen begeleiden. Dat doe ik nu ook als stagiaire.

Bij het ROCvA komen nu ook andere kunstopleidingen, zoals Muziek, Musical en Dans in de opleiding mbo Artiest. Hoe vind je dat?

Ik heb nu alleen met KCA te maken, maar die ontwikkeling vind ik geweldig. Je hebt heel veel mbo'ers die heel creatief kunnen zijn. Dit soort opleidingen moesten er eigenlijk al veel eerder zijn. Mbo'ers hebben een andere optiek, zijn vaak erg praktisch in het bedenken van oplossingen en hebben daardoor onmiskenbare en sinds kort ook erkende waarde binnen kunst en cultuurvakken en bedrijven.

Werd je toentertijd, toen je de opleiding KCA volgde, niet beperkt door het vakgerichte aanbod dat toch in heel veel lessen zat?

Dat vakgerichte was wel binnen je loopbaanspoor. Dat is nog steeds zo. Dat vind ik juist zo mooi en het blijft in ontwikkeling. Maar ik weet ook wel dat sommige klasgenootjes wel helemaal vast zaten; die wisten hun eigen richting niet. Je hebt als student zelf een belangrijke taak, namelijk je richten op een vaste doelstelling. Een school kan van alles aanbieden, maar als dat niet je ware keuze is, vind je dat altijd onvoldoende. Dat vakgerichte aanbod heeft dus ook zijn beperkingen. Want met het aanbieden van concrete vakken, ontwikkel je geen doel, dat ligt bij jezelf. Aan de andere kant, je moet wel een basis hebben, dat vind ik dan wel weer goed aan dat gestructureerde vakkenaanbod. CMV heeft dat bijvoorbeeld veel minder, dat is veel

meer vraaggestuurd. Daar heb ik dan ook al veel studenten zien afhaken. Ik heb nu zelfs geen klas meer!

Wist je goed waar je op werd beoordeeld? De criteria en de manier van toetsen?

Ja, dat was heel duidelijk, per jaar vooral. Ook je Proeve van Bekwaamheid was als afsluitend examen glashelder. 'Jouw droom als werkelijkheid' bijvoorbeeld. Ik moest dan een Fantasy Festival organiseren.

Je bent nu weer actief op het KCA. Wat valt je op?

KCA is nog steeds groeiende. Ik hoop dat dat zo blijft. Ik vind dat organisaties zich moeten blijven ontwikkelen om een hoog niveau te kunnen leveren. Zoals ik het nu bekijk, is het spectaculair hoe KCA is veranderd, hoeveel ze is gegroeid in deskundigheid.

Dat wil ik zelf ook. Ik blijf nog honderd jaar cursussen volgen, om me te blijven ontwikkelen, zodat ik kwaliteit kan blijven leveren.

Wat zie je dan nu als een duidelijk pluspunt?

Dat nieuwe competentiegerichte. Zelfs voor mij was de overstap best heel groot. Maar er zijn nog voldoende stabiele factoren binnen de lessen; ik vind dat ze bij KCA daarom heel goed bezig zijn met het zoeken naar de gulden middenweg. Daarmee laat je de studenten niet zo aan hun lot over. Je biedt duidelijkheid en vraagt zelfstandigheid. Door die combinatie ontstaat speelruimte, maar vooral de mogelijkheid tot groei.

5.5.2 Bo Jacobs

“Het draaide toch voornamelijk om je stages”

Bo is van kinds af aan al bezig met zingen. Zij is twaalf jaar lid geweest van een kinderkoor, dat optredens verzorgde in heel Europa en dat meedeed aan de producties van de Stopera. Zij heeft het IVKO doorlopen, is doorgestroomd naar het havo maar bleef zitten in havo-4. Zij wilde een stapje terug doen en dacht aan mbo Sociaal Cultureel Werk. Op internet zag zij toen de opleiding Kunst, Cultuur en Amusement van het ROCvA en dat sprak haar meer aan. Zij kon “nog op het nippertje” meedoen aan een auditie.

Bo werkt parttime als productiemanager bij Dirk Scheele en volgt de opleiding hbo-CMV.

Wat wilde je via KCA bereiken?

Eerst wilde ik nog echt op de planken staan met zang, dans en theater. Ik had ook al auditie gedaan bij het conservatorium voor musical, maar ik ontdekte dat ik niet genoeg talent voor dans en theater had. En ik wist vanuit de voorlichting dat KCA niet echt is bedoeld voor op de planken maar voor achter de schermen.

Hoe beviel je het dan bij KCA in het eerste jaar?

In het begin beviel het me niet zo. We moesten een voorstelling maken en er werden groepen gemaakt voor dans, zang, muziek, drama/theater en productie. Ik kwam in de productiegroep en dat beleefde ik echt als een negatieve keuze. Als je uitvoerend niet goed genoeg was dan kwam je in de productiegroep. Op dat moment vond ik dat niet leuk.

Maar gelukkig ontdekte ik dat ik dat productiewerk heel leuk vond en dat ik het ook goed kon.

Ben je toen verder gegaan op dat spoor?

Ja, ik koos heel bewust voor een productiestage bij het Syndicaat, dat theaterproducties voor jongeren maakt. Dat beviel me zo goed, dat ik er ook in het

tweede jaar twee dagen per week stage bleef lopen. Het was een kleine organisatie waar ik veel dingen mocht doen en zo ontzettend veel leerde.

Je regelt vooral heel veel dingen: je overlegt met de boekhouder, met de vormgevers, je regelt van alles rond voorstellingen. Maar ik deed dat toen nog in opdracht van, ik was productieassistent.

En sloot je lesstof op KCA daar wel op aan?

Je leerde wel wat van wat je op school kreeg, maar ik moest het toch vooral van mijn stages hebben.

Heb je productie ook als profiel in je afstudeerfase gekozen?

Ja, in het derde jaar ging ik stage lopen bij Bureau 'Vanaf twee'. Dat verkoopt kindervoorstellingen voor kinderen van twee tot acht jaar aan theaters. Die hebben me direct als stageopdracht een project laten organiseren en dat ging me goed af. Via een collega daar vernam ik dat er een vacature kwam bij Dirk Scheele. Daar heb ik op gesolliciteerd en ben aangenomen.

Dus je had al een baan voor je bij KCA afstudeerde?

Ja. Ik werk daar nu drie dagen per week en doe daarnaast hbo-CMV. Ik heb bijna het tweede competentieniveau gehaald en ga richting afstuderen. Mijn werk kan gelukkig als stage gelden bij CMV, anders was het niet te doen. CMV is er niet in deeltijdvorm, dus je moet alles zelf wel uitzoeken, hoe je colleges volgt en zo. De combinatie is best pittig.

Waar sta je dan over een jaar of drie?

Ik hoop dan natuurlijk mijn hbo-diploma te hebben en productiewerk te doen. Misschien ga ik dan ook wel iets meer maatschappelijks doen, bijvoorbeeld voor en met jongeren. Ik ben nu toch wel erg veel achter het bureau bezig met managementtaken. Ik kan dan misschien wat meer contact met doelgroepen hebben, dat lijkt me ook heel leuk.

Hoe kijk je terug op KCA?

KCA geeft je heel veel handvatten, maar je moet zelf wel je richting bepalen en discipline en doorzettingsvermogen hebben. Ik zat natuurlijk in de tweede lichte en het was allemaal nog heel erg in ontwikkeling.

Het was voor mij goed om in het eerste jaar weer al die vakken te krijgen als Nederlands, Individu en Samenleving, Dans, Muziek, Drama. Maar wat ik minder vond is de korte stage van één dag in de week in het eerste jaar. En ook in het tweede jaar waren er geen blokstages. Voor ons als leerlingen was die combinatie van stage en school het hele tweede jaar niet goed. Op die twee schooldagen hoefde je niet te werken maar je was wel uit het ritme van je werk en je kwam ook niet echt aan studeren toe. Ik geloof dat ze nu een ander stagemodel hebben.

Gebruikten jullie toen al een portfolio?

In het derde jaar zijn we daarmee begonnen, maar dat was nog niet zo uitgebreid. Ik begeleid nu ook een derdejaars stagiaire KCA en dan zie ik heel veel ontwikkeling. Ze zijn nu echt bezig met het ontwikkelen van competenties, dat vind ik erg goed omdat je daarmee ook verder kunt, vooral als je naar het hbo doorgaat.

Hoe kijk je terug op je begeleiding?

Je mocht altijd dingen vragen, maar het moest wel uit jezelf komen. Ik heb het niet zo nodig gehad, maar ik zag wel om me heen dat sommigen dat wel erg nodig hadden en dan ook stevige begeleiding kregen.

Hoe vond je de overgang vanuit KCA naar hbo?

Die was toch heel erg groot voor mij. Ik kwam van de havo en dat was net te moeilijk. Bij KCA haalde ik op de theorie gemakkelijk hoge cijfers, dat was te gemakkelijk. Maar

bij CMV moet ik weer heel stevig blokken om net een zesje te halen. Het mbo-niveau was in de tweede lichting denk ik wat te laag. Het draaide toch voornamelijk om je stages.

Zou in die theorie meer diepgang moeten zitten denk je, om de overgang naar hbo te versoepelen? Bijvoorbeeld bij Cultuuroriëntatie?

Ja, ik denk het wel. Ik denk ook dat ze je meer zouden kunnen testen op geschiktheid voor een hbo-studie. Als je havo hebt dan weet je dat je dat studieniveau aankunt. Maar als je geen havo-diploma hebt of net niet hebt, zoals ik, dan is het een gok of je het aankunt.

Maar door KCA heb je wel meer inzicht in je persoonlijke kwaliteiten dan via de Havo. Is dat ook niet erg belangrijk voor succes in het hbo?

Ja, dat is zeker waar. Ik heb door de KCA-stages ook ervaring opgedaan met managementtaken en een hbo-studie is toch meer op managementtaken gericht. Daarop zouden ze je in het mbo meer moeten testen, want anders kun je beter op mbo-niveau aan het werk gaan, daar liggen ook genoeg kansen.

Wil je nog een slotopmerking maken?

Ik zat in de tweede lichting en het was allemaal nog heel erg in ontwikkeling. Er gingen ook dingen niet goed, waar we ontevreden over waren. Maar we werden wel serieus genomen en als je doorzettingsvermogen had en wist wat je wilde werd je heel erg ondersteund. Ja, ik kijk met heel veel plezier terug op mijn tijd bij KCA.

Nieuwsgierig waar Bo werkt? Neem een kijkje bij Bureau Vanaf twee en Dirk Scheele: <http://www.dirkscheele.nl/>

5.5.3 Malou Holshuijsen

“Het waardevolle van KCA is, dat het zo breed is”

Malou heeft haar KCA-opleiding afgerond in 2005. Voordat ze naar het KCA ging, heeft ze vmbo-t gedaan op het Bonhoeffercollege in Castricum. Ze was de enige in haar klas die iets kunstzinnigs wilde doen, ze deed zelf al aan theater, zong veel en bezocht geregeld culturele activiteiten en musea en zo.

Met haar docent maatschappijleer heeft ze op internet KCA gevonden. De opleiding sprak haar aan, ook nadat ze de open dag bezocht had en ze schreef zich in. Ze heeft gewerkt bij poppodia en werkt nu als creatief begeleider in de buitenschoolse opvang.

Hoe verliep de intake na je inschrijving?

Ik was vrij laat met inschrijven en was in eerste instantie afgewezen omdat ze maar 50 leerlingen konden plaatsen, maar toen vielen leerlingen af met basisberoepsgerichte leerweg vmbo en werd ik alsnog opgeroepen voor een auditiesdag en mocht ik toch komen.

Hoe was de overgang naar KCA voor jou, vanuit je vorige school?

Dat was best wel heftig. Ik kwam in een groep waar de mensen nogal verschillend waren en waar ieder zich graag wilde uitspreken. Daardoor hadden we vaak heftige discussies, vooral bij het vak *Individu en samenleving*, soms escaleerde dat zo, dat mensen wegliepen.

Maar door al die discussies en activiteiten werden we als klas wel een hechte groep met een heel goede sfeer.

Wat ben je na KCA gaan doen?

Ik heb een jaar gewerkt als manager bij een poppodium in Heemskerk. Ik had al veel ervaring opgedaan bij KCA met programmeren en organiseren en ik heb me er in de sollicitatie gewoon doorheen gebluft. Het poppodium kreeg nog één jaar subsidie van

de gemeente en zou dan stoppen. Ik werd aangenomen en ging de muziekoptredens programmeren en de vrijwilligers aansturen en dat ging prima. Ik ben wat eerder opgestapt, want ik kreeg een aanbod om iets soortgelijks te gaan doen in een Cultureel centrum in Zaandam, voor een half jaar, dat heb ik toen aangenomen. Daarna had ik toch zin om verder te studeren en koos ik voor hbo-Museologie aan de Hogeschool voor de Kunsten in Amsterdam.

Dat is best een opmerkelijke keuze, je wilde je meer verdiepen in het cultureel erfgoed?

Ja, maar ik ben na een jaar weer gestopt. Volgens de voorlichting zou de opleiding praktijkgericht zijn, maar ik zat alleen maar in de collegebanken en dat beviel me niet meer. Bij KCA was ik heel erg praktijkgericht bezig en daarna in mijn baantjes ook, maar dit was alleen theorie.

Ik ben toen weer gaan werken, nu eerst in de bar van mijn vriend waar ik de activiteiten en muziekoptredens programmeer en de werkroosters maak en af en toe bijspring in de bar. Maar in januari ga ik werken als creatief begeleider in de naschoolse opvang.

Dus dan kom je weer wat terug bij je creatieve kern? Had je bij KCA ook een bepaald profiel ontwikkeld en was dat in je afstudeeropdracht duidelijk?

Ja, ik heb een hele theaterproductie gedaan als afstudeeropdracht. Ik had zelf het script geschreven en heb er mensen bijgevraagd uit KCA. We hebben er muziek bijgemaakt en de productie een aantal keer met veel succes uitgevoerd.

Hoe heb je het leren, begeleiden en beoordelen bij KCA ervaren?

Ik was echt de enige in mijn klas in Castricum die iets kunstzinnigs wilde, iedereen ging bijna richting horeca en toerisme. Bij KCA waren de mensen heel verschillend en werd je heel erg vrij gelaten. Sommigen zeiden wat leren we hier nou? Maar ik had daar geen last van. Als ik iets wilde leren en ik gaf het aan, dan leerden ze me het gewoon.

Was het dan wel duidelijk waarop je werd beoordeeld?

Ja, je moest de opdrachten gewoon uitvoeren. Die opdrachten waren soms heel erg ruim en vaag en dan kwamen er ook heel verschillende dingen uit, maar dat vind ik juist het waardevolle van KCA, dat het zo breed is en iedereen er zijn eigen ding in kan doen.

Heb je ook een idee over hoe SCW en KCA met elkaar verband houden?

Ja. Ik had vriendinnen bij SCW en we hadden wel een aantal dezelfde vragen en ook dezelfde toetsen, maar wij gingen het dan veel meer op situaties uit de kunstwereld betrekken.

KCA is nu bezig om deelnemers nog meer het eigen profiel te laten kiezen, was dat bij jullie ook al zo?

Ja, ik ben via mijn afstudeeropdracht echt gaan produceren en regisseren, maar ik heb ook veel ervaring opgedaan met begeleiden. Dan gaven we bijvoorbeeld een gastles op een basisschool of in het voortgezet onderwijs, vanuit het vak Verbeelding. Dat begeleiden was wel gericht op kinderen en straks ga ik daar in de naschoolse opvang weer mee verder.

Je hebt nu ook ervaring met de overgang naar een hbo-opleiding. Had je bij KCA genoeg studievaardigheden geleerd voor een hbo-studie, kon je het niveau wel aan?

Ik had verschillende dingen ook al gehad bij KCA, zoals Cultuuroriëntatie en Communicatieve vaardigheden, met weinig inspanningen haalde ik toch achten op de paar tentamens die ik nog heb gedaan.

Ik had echt geen zin om na vmbo-t eerst de havo te gaan doen. Maar het studeren op zich kostte me weinig moeite, alleen beviel me de studie uiteindelijk niet.

Zou je in KCA als derdejaars meer met eerstejaars kunnen doen?

Ja, maar dan wat creatiever. Wij hebben de eerstejaars meer verteld over onze stage-ervaringen, maar ik vind dat de eerstejaars vooral zelf hun stagekeuze moeten maken en zich niet door onze enthousiaste of negatieve verhalen moeten laten leiden. Ik zou liever de eerstejaars gaan begeleiden met bijvoorbeeld productiegericht werken.

Ik geloof dat dat nu ook gebeurt?

Ja, ze stonden bij KCA altijd wel open voor onze kritiek.

Waar heb jij stage gelopen bij KCA?

Ik heb veel verschillende dingen gedaan, steeds drie maanden. Ik heb gewerkt bij een Cultureel Café, ik ben activiteitenbegeleider geweest bij de naschoolse opvang, ik heb bij een Buitenschool muzikles gegeven.

Denk je in de toekomst nog weer te gaan studeren?

Dat weet ik nu nog niet, misschien wel. Ik ga nu eerst weer lekker werken als creatief begeleider.

Heb je nog een advies voor KCA als je nu zo terugkijkt?

Eigenlijk niet, ik kijk alleen maar terug op een heel leuke tijd!

5.5.4 Koen Robroek***“Ik heb de kans gegrepen om zelf af te monteren”***

Koen Robroek heeft zijn KCA-opleiding afgerond in 2007. Op het Sint Meertenscollege in Heerlen hoorde hij bij de laatste lichting van de oude mavo (mavo-D). Omdat hij graag wilde reizen, koos hij voor mbo Toerisme in Utrecht. Dat beviel hem echter niet, “te veel theorie”. Omdat hij al aan theater deed, trok een kunstzinnige opleiding hem wel aan en zo is hij bij KCA in Amsterdam terechtgekomen. “Bij één vak op de toerismeopleiding, Baliegesprekken, kon ik me echt uitleven, dan speelde ik altijd een typetje. Toen dacht ik, ik wil verder met theater.”

Wat moest je doen voor de auditie van KCA?

Ik moest een spelles, een muzikles en een dansles volgen en daarin actief meedoen. Ook moest ik een motivatiebrief schrijven en een motivatiegesprek voeren en ik moest ook nog een toets maken. Het duurde een hele dag, van negen tot vijf.

Je was dus al erg jong uit huis, vanuit Limburg naar Utrecht?

Ja, ik was net 17 toen ik uit huis ging.

En na een jaar Utrecht kwam je naar Amsterdam. Hoe beviel het eerste jaar?

Het eerste jaar vond ik een feestje, heel veel praktijkles en hier en daar wat theorie. Veel spellessen, - drama of theater -, muziek- en danslessen en praktische opdrachten.

Liep je in het eerste jaar al stage?

Nee, dat kwam pas in het tweede jaar. Ik kwam bij de televisie en ging meehelpen programma's produceren. Bijvoorbeeld bij Jetix het programma 'Lekker buiten spelen'.

Heb je in het tweede jaar ook aan een bakfietsproductie gewerkt?

Ja, we hadden echt een super creatieve groep en maakten een mooie voorstelling. Maar omdat niemand in onze groep eigenlijk zakelijk was, konden we de voorstelling niet verkocht krijgen.

Heb je door je stage en door praktijkopdrachten zoals de bakfietsproductie, je eigen talent en passie ontdekt?

Ja, ik deed eerst heel graag alleen maar theater, maar ik ontdekte dat produceren ook heel leuk was en dat ik het ook kon, het lag me wel.

Ging je in het derde jaar door met produceren?

Ja, ik vond een stageplek bij Orange Tv-producties. Daar was ik op een keer bij een montagesessie en toen moest mijn begeleider even weg. Ik heb de kans gegrepen om zelf af te monteren en heb, zonder medeweten van mijn begeleider, het resultaat aan de opdrachtgever laten zien. Die was tevreden en toen mijn begeleider het hele verhaal hoorde, was zijn reactie "Oh, dus dat kun je wel. Dan kan ik het monteren voortaan gerust aan je over laten". Daar heb ik heel veel door geleerd. Voor m'n afstudeerproject heb ik met anderen een echte familievoorstelling gemaakt. Ik deed zelf toen weer veel theater, anderen uit mijn groep deden de productiekant.

Wat ben je na KCA gaan doen?

Ik volg nu de opleiding Theaterdocent aan de Hogeschool voor de Kunsten in Amsterdam.

Hoe kwam je tot die keuze?

Eigenlijk begon dat idee te groeien in het tweede jaar van KCA, na een gastles van theaterdocenten die lesgaven aan de Five O'clock Class West. Zij verzorgden ook een vooropleiding voor hbo-Theater. Die gastdocenten hadden me bezig gezien en me geadviseerd die kant op te gaan. Eigenlijk is het een opleiding voor docerend theatermaker. Je bent nog volop bezig met het maken van theatervoorstellingen en tegelijkertijd leer je hoe je een cast kunt selecteren en begeleiden om de voorstelling neer te zetten.

Wat is het voor opleiding? Is het vrij traditioneel of heel competentiegericht?

Het is heel erg competentiegericht opgezet.

Hoe was voor jou de overgang van KCA naar de HKA?

Dat was heel erg moeilijk! Het niveau van KCA is dusdanig laag, dat de overgang heel groot is. Vooral wat de theorie betreft. Wat ik zeker heb gemist, is een stevige verdieping van de theatergeschiedenis en de dramaturgie. De basis van veel theaterdrama's ligt toch bij de Grieken en kennis van de Griekse mythologie is daarom ook heel belangrijk. Bij KCA tipten we die aspecten wel aan, maar het bleef heel oppervlakkig.

Heb je vergeleken met havo-instromers wel voordeel aan de opgedane praktijkervaring via je KCA-vooropleiding?

Deze opleiding voor theaterdocent neemt eigenlijk nauwelijks studenten aan die net van de havo afkomen en geen enkele levenservaring hebben. Je moet echt wel met eigen bagage komen, jaarlijks worden er ook maar ongeveer vijftien studenten aangenomen.

Dus dan is het toch heel knap dat je door de selectie en auditie bent gekomen.

Hoe gaat het nu?

Het gaat goed, ik heb net een mooie evaluatie achter de rug van een theatervoorstelling die ik heb gemaakt.

Hoe kijk je terug op de manier van begeleiden en leren bij KCA?

Het mooie bij KCA vond ik dat je de ruimte kreeg om jezelf te ontwikkelen.

Werd je ook begeleid bij zaken die meer met je persoon te maken hadden, bijvoorbeeld bij blokkades?

Ja, dat deden ze heel goed. Ik herinner me nog heel goed een project in het eerste jaar, waarbij we een opdracht buiten de school moesten gaan doen. Ik zag er als een

berg tegenop. Dat hadden ze heel goed in de gaten en ze hebben me toen op een heel goede manier over die drempel geholpen. Ze zeiden, je zult zien dat je het kunt en dat het achteraf heel erg meevalt. Dat was ook zo en daardoor groeide mijn zelfvertrouwen.

Hoe kijk je terug op de manier van toetsen?

De schriftelijke toetsen vond ik goed, dat was ook goed te doen. De andere projectopdrachten werden op een heel persoonlijke manier beoordeeld. Ik was het altijd wel eens met de beoordelingen, maar ik begreep niet goed welke criteria ze eigenlijk gebruikten. Nu ik de opleiding theaterdocent volg, ontdek ik pas welke wetmatigheden daarin zaten verborgen. Ze weten bij KCA dus wel heel goed wat ze doen.

Zojuist zei je dat het niveau van KCA in jouw ogen te laag is, hoe zou dat anders moeten?

Het eerste jaar is erg goed qua opbouw, omdat je dan een heel praktische basis legt, maar in het tweede en derde jaar moet meer verdieping komen. Ik weet niet precies hoe dat zou moeten, in elk geval niet op een theoretische manier, het moet wel aansluiten op je eigen profiel. Voor mij was verdieping in cultuurgeschiedenis erg zinvol geweest.

Als je bedenkt dat het formele KCA-profiel, als profilering van Sociaal Cultureel Werk, meer gaat in de richting van *Begeleider Cultuureducatie*, zou je dan vanuit dat profiel een gemeenschappelijke theoretische basis willen?

Daarin zou zeker kunst- en cultuurgeschiedenis op niveau passen, maar eigenlijk zou je bij elk profiel een keuzeprogramma moeten hebben waarin die verdieping zit.

Wil je zelf nog iets opmerken?

Ik heb een geweldige leuke tijd gehad bij KCA. Ze werken vanuit een andere visie op theater dan bij de HKA, maar dat mag ook. Het is erg vormend en dat was goed voor mijn ontplooiing.

5.6 In gesprek met een opleidingsadviseur van een kenniscentrum voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven (KBB)

Interviewer: Hans Hoogeveen, SLO.

Geïnterviewde: Lenie de Jong, opleidingsadviseur voor de nieuwe experimentele kwalificatie Artiest, namens de samenwerkende KBB's GOC, Calibris en Ecabo.

In het gesprek ontmoeten we in Lenie een enthousiaste netwerker, die graag tussen werkveld en onderwijs wil bemiddelen. Ze heeft tal van leerbedrijven in de sector kunst, cultuur en media bezocht en de kwaliteit van de beroepspraktijkvorming besproken.

Welke zaken bespreek je vooral tijdens bezoeken aan leerbedrijven?

Lenie: In die bezoeken gaat het eigenlijk altijd om het soort werk dat stagiaires kunnen doen, over begeleiding en informatie. Ik kan het samenvatten in drie kernvragen:

1. Welke werkzaamheden kunnen stagiaires bij de leerbedrijven uitvoeren die passen binnen de kerntaken van het kwalificatieprofiel Artiest?
2. Hoe gaan leerbedrijven het leerproces van stagiaires begeleiden?
3. Welke informatie hebben de leerbedrijven van het roc nodig om adequaat opleidingspartner te kunnen zijn en welke informatie hebben ze al ontvangen?

Hoeveel erkende leerbedrijven zijn er momenteel?

Lenie: "De erkenning van leerbedrijven voor mbo Artiest komt nu goed op gang. Voor dans zijn er nu al zeker twaalf leerbedrijven erkend binnen het werkgebied van het

ROC van Amsterdam. Voor de alternatieve praktijkcomponent – impresariaten en productiehuisen - zijn er inmiddels al zes impresariaten en drie productiehuisen erkend. Deze zijn verbonden aan roc's in het kader van de alternatieve praktijkcomponent. Voor een aantal andere impresariaten en productiehuisen is de procedure gaande om die erkenning te verkrijgen.

Er is een belangrijke stimulans uitgegaan voor erkenning door het gezamenlijke proces voor ontwikkeling, testen en legitimeren van de Proeve van Bekwaamheid voor mbo Artiest. Daardoor is een intensief contact tussen roc's, KBB's, leerbedrijven en verwante hbo-opleidingen op gang gekomen en dat is de kwaliteit sterk ten goede gekomen.”

Lenie kijkt met heel veel plezier terug op de twee werkveld-meetings die het ROC van Amsterdam in 2007 heeft georganiseerd en waarin bovengenoemde kernvragen centraal stonden. Deelnemers hieraan waren:

- vertegenwoordigers van het kunstcluster van het ROCvA;
- vertegenwoordigers van het hbo-Kunstonderwijs;
- vertegenwoordigers van de danspraktijk¹²;
- vertegenwoordiger van de KBB's (Lenie de Jong).

We geven hierna enkele saillante conclusies en aanbevelingen uit de verslagen:

5.7 Conclusies

1. *In de danswereld kunnen er drie circuits onderscheiden worden, die we ruwweg als volgt kunnen kenschetsen:*
  - *professionele gezelschappen/projecten die zich richten op uitvoeringen van hoog niveau;*
  - *kleinere professionele gezelschappen/projecten waarbij ook amateurs betrokken kunnen zijn;*
  - *professioneel aangestuurde gezelschappen/projecten waarin amateurs in de uitvoering betrokken zijn.**De arbeidsmarkt voor onze deelnemers zit in het tweede en derde circuit. Bpv zou dus ook in deze circuits moeten plaatsvinden. Toch is het erg waardevol als mbo-studenten zich eveneens kunnen oriënteren op het bestaan en functioneren van het eerste circuit.*
2. *Niet in ieder leerbedrijf kan gegarandeerd worden dat de student als uitvoerend danser bpv kan doen. Sommige bedrijven werken voor opdrachtgevers, waarbij de studenten auditie moeten doen. Dan bepaalt de opdrachtgever of de student wordt uitgekozen om als danser te kunnen werken. Dat kan vooraf nooit gegarandeerd worden.*
3. *De studenten zouden in hun specialisatie (bijvoorbeeld streetdance) workshops kunnen geven bij bijvoorbeeld buurtcentra.*

Toevoeging van Lenie de Jong: “Het ‘Verzorgen van workshops’ is nu ondergebracht onder kerntaak 1 van de kwalificatie Artiest. Er is binnen de roc's

¹² Hbo-Kunstonderwijs: Eddi de Bie (artistiek leider jazzopleiding HKA), Jopie de Groot (artistiek leider docentenopleiding HKA), David Greaves (docent hbo-Dans en mbo Dans ROCvA) .
Danspraktijk: Lynn van Ellinkhuizen (Het Nationale Ballet Educatief), Marcel Barre (o.a. *Moves Extensions, to be entertained*), Regilio Cronie (*Jake's Dance Factory*), Wies Bloemen: (Stichting Aya), Herman Wessels (*Dazzling Dans Studio's*), Marijke Eliasberg (*Next Stage Project*), Dorottya Kiss en Percy Kruithof (*The Kisshoff Moves*), Gerrie Kok (ISH), Iedje Hoonhout (Jeugdtheaterschool Zuid Oost).

een discussie gaande of het toch niet uitgebreider of explicieter in het kwalificatieprofiel zou moeten. Dit mede omdat ook een uitvoerend artiest dit onderdeel "om den brode" in de praktijk zal moeten kunnen brengen.

4. *Wat willen de studenten na deze opleiding? Een globaal onderzoek levert het volgende beeld op:*
40 % wil door naar het hbo;
40 % wil auditie doen voor dans- en musicalgezelschappen;
20 % wil een eigen dansgroep beginnen.

Aanbevelingen uit de werkveld-meetings

- *Zorg voor diplomering die adequaat aansluit op de bestaande situatie in de arbeidsmarkt. Voor veel functies zijn er nu geen diploma's.*
- *Lever niet meer studenten af dan er werkgelegenheid is in de markt.*
- *Als afgestudeerden workshops moeten kunnen geven, voorzie dan in lessen didactiek*
- *Maak producties vanuit het maatschappelijk engagement van de studenten. Start een productiehuis.*
- *Omarm dansgroepen zoals 'The Kisshoff moves'. Leg daarmee de link tussen het onderwijs en de praktijk van dansgroepen waarin studenten kunnen meewerken.*
- *Zorg voor goede matching: leerbedrijf en student moeten bij elkaar passen*
- *Werk met een stageboek, waarin mogelijke opdrachten staan, zodat stagiaires en begeleiders weten wat er moet / kan gebeuren.*
- *Onderzoek of er andere geldstromen aan te boren zijn. Zijn er contacten met fondsen? De Dienst Maatschappelijke Ondersteuning van de gemeente Amsterdam heeft gelden voor specifieke trajecten. Onderzoek of de mbo-studenten hierin passen.*

Lenie: "Iedereen die aanwezig was bij de meetings sprak zich uit voor verdere samenwerking op deze thema's.

We zullen dergelijke ontmoetingen regelmatig organiseren omdat ze helpen de kwaliteit van de opleiding te bevorderen en de aansluiting in de beroepskolom en op de arbeidsmarkt te garanderen.

Onder andere via dergelijke meetings kunnen we constateren dat de aanvankelijke scepsis over het nut en bestaansrecht van een artiestenopleiding op mbo-niveau, volledig is overgegaan in bereidheid van de direct betrokkenen tot samenwerking en in een brede acceptatie van mbo Artiest. Een hoopvolle ontwikkeling!"

6. Reflectie

In dit slothoofdstuk reflecteren we op de stand van zaken van het huidige mbo-kunstonderwijs en op de opgetekende ervaringen van direct betrokkenen.

De reflectie vindt plaats vanuit drie perspectieven:

- 1 het perspectief van het herontwerpproces mbo;
- 2 het loopbaanperspectief in de beroepskolom vmbo-mbo-hbo;
- 3 het arbeidsmarktperspectief.

Vooraf willen we opmerken dat ons uitgangspunt is dat onderwijs mensenwerk is. Een formele beroepskwalificatie krijgt daarom in onze optiek pas een gezicht in de concrete uitvoering van een opleidingsteam dat samen met deelnemers en werkveld de opleiding inricht en een identiteit geeft.

Dat betekent dat het uitermate waardevol is om ons te verdiepen in de context van een specifiek roc, dat vanuit een bepaalde ontstaansgeschiedenis, motivatie en ambitie werkt en wil werken – in ons geval: kunstonderwijs wil aanbieden. Het verhaal van het ROC van Amsterdam is een ander verhaal dan dat van het Albeda-college, het Deltion-college, het ROC Midden Nederland of welk ander roc dan ook. Dat wil dus zeggen dat het beeld van mbo-kunstonderwijs als abstractie, gevormd wordt door het gezamenlijke beeld van concrete opleidingen, elk met een eigen identiteit, geschiedenis en ambitie. Deze publicatie geeft daarom niet meer, maar ook niet minder, dan een voorbeeld van mbo-kunstonderwijs in ontwikkeling. Het beeld dat daaruit kan ontstaan over mbo-kunstonderwijs, kan en moet nader worden genuanceerd en gedifferentieerd door de verhalen van direct betrokkenen uit de omgeving van andere roc's die kunstonderwijs vormgeven. We pretenderen dan ook niet dat het eventuele algemene beeld dat met de beschrijving van het voorbeeld opgeroepen wordt, van toepassing is op alle vormen van mbo-kunstonderwijs in Nederland.

Dankzij de bereidwillige medewerking van het ROC van Amsterdam kon dit beeld worden samengesteld.

Als we hier op dit (voor)beeld reflecteren doen we dat vanuit de maatschappelijke opdracht van SLO, om leerplanexpertise te ontwikkelen en de resultaten daarvan te delen met het veld en te implementeren. We keren dan ook terug naar de vier kernvragen die de aanleiding vormden om deze publicatie te maken (in inleiding):

- 1 Een belangrijk doel van het ingrijpende herontwerpproces mbo is om aantrekkelijk en flexibel beroepsonderwijs te realiseren, zowel voor deelnemers als bedrijven. Hoe ontwerp je dat en hoe geef je dat vorm?
- 2 Brede kwalificaties in het mbo bieden ruimte voor inkleuring van individuele loopbaanprofielen, waarmee recht kan worden gedaan aan loopbaanwensen van deelnemers en ook kan worden ingespeeld op specifieke behoeften op de (regionale) arbeidsmarkt. Hoe kun je ieders individuele loopbaanperspectief tot uitgangspunt nemen van opleidingsprogrammering en uitvoering?
- 3 Het domein Kunst, Cultuur en Media is voor het mbo als zodanig een nieuwe arbeidsmarktsector, waarover nog weinig bekend is. De nieuwe mbo-kwalificatie Artiest en de nieuwe kwalificatieprofielen voor bestaande mbo-opleidingen die traditioneel verwant zijn met kunstonderwijs, bieden ruimte aan talentvolle leerlingen. Hoe benutten roc's die ruimte?

- 4 Elke arbeidsmarktsector streeft naar een volledige beroepskolom vmbo-mbo-hbo, zodat geen talent verloren gaat. Voor deze sector van de arbeidsmarkt is nauwelijks bekend hoe die beroepskolom eruit ziet. Werken werkveld en hbo-kunstonderwijs samen met het vmbo en het mbo aan de beroepskolom voor de sector Kunst, Cultuur en Media?

De vragen 1 en 2 overstijgen het kunstcluster. Ze zijn van direct belang voor het totale mbo dat voor de grote uitdaging staat om een competentiegerichte kwalificatiestructuur te implementeren. De sector Kunst, Cultuur en Media gebruiken we hierbij als context en de twee beschreven kunstopleidingen van het ROC van Amsterdam als voorbeelden binnen die context.

De vragen 3 en 4 hebben wel specifiek betrekking op het mbo-kunstonderwijs.

6.1 Reflectie vanuit het perspectief van het herontwerpproces mbo

Het herontwerpproces mbo verloopt momenteel niet zonder spanningen.

Binnen veel roc's heerst onder de direct betrokkenen onzekerheid, verwarring en onrust over de effecten van de invoering van een op competenties gebaseerde kwalificatiestructuur.

Recente rapporten pleiten voor meer balans tussen een nieuw onderwijsparadigma en een vertrouwde onderwijspraktijk. Opmerkelijk is de grote verwarring die er heerst onder direct betrokkenen over de vraag wat competentiegericht opleiden feitelijk is. Een groot aantal betrokkenen koppelt het concept uitsluitend aan een andere onderwijsvormgeving, alsof competentiegericht opleiden synoniem is met een andere didactiek. De kern van competentiegericht opleiden is echter de gerichtheid op een andere onderwijsopbrengst, een onderwijsopbrengst die zich laat typeren met trefwoorden als handelingsgericht en ontwikkelingsgericht. De mbo'er moet leer- en loopbaancompetenties verwerven waarmee hij zijn identiteit en persoonlijkheid én zijn beroepsidentiteit kan blijven ontwikkelen waardoor hij employable wordt en blijft op de arbeidsmarkt en kan participeren in de samenleving. Deze andere beoogde onderwijsopbrengst is de eigenlijke reden voor de invoering van de nieuwe kwalificatiestructuur. Deze brengt noodzakelijke veranderingen met zich mee in de wijze van leren, begeleiden en beoordelen, maar die staan in dienst van de andere opbrengst en vormen geen doel op zich!

Bij de reflectie op de hier beschreven onderwijspraktijk richten we ons daarom vooral op de vraag of die gewenste andere output zichtbaar wordt als onderwijsresultaat en op welke wijze betrokkenen dat in de aanpak van hun onderwijsontwerp en onderwijsuitvoering bewerkstelligen.

Allereerst is er dan de vaststelling dat de ontwerpbenadering die in beide opleidingen wordt gehanteerd, werkt. Op basis van hele, betekenisvolle taken die vanuit beroepsrollen zijn opgesteld (de hele taakbenadering) worden deelnemers vanaf het allereerste begin uitgedaagd om hun aanwezige competenties verder te ontwikkelen, inclusief de vereiste kennis en vaardigheden en de vereiste gedragscompetenties. Binnen die hele-taakbenadering is daarbij volop ruimte om vanuit passie en talent een eigen ontwikkelingsproces te volgen en een eigen profiel te ontwikkelen. Een mix van aanbodgestuurd leren en vraaggestuurd leren blijkt daarbij individueel maatwerk te faciliteren. Uit de interviews met deelnemers en afgestudeerden blijkt heel duidelijk dat de ruimte voor eigen profilering volop aanwezig is en ook dat door prikkelende opdrachtvormen deelnemers constant worden uitgedaagd hun eigen weg te vinden. Treffend komt in de interviews tot uiting dat die benadering ook voor deelnemers een andere studiehouding verlangt, een houding die bij instromende 16-, 17-jarigen lang niet altijd al aanwezig is.

De opleiding KCA, als programmatische profilering van mbo-SCW, blijkt aan deelnemers een duidelijk toekomstperspectief te kunnen bieden binnen de dynamische culturele arbeidsmarkt en kan vanuit het nieuwe kwalificatieprofiel heel goed worden

verantwoord als een contextspecifieke profilering. Daarmee wordt tevens aangetoond dat de op competenties gebaseerde kwalificatiestructuur veel flexibeler is dan de oude structuur van deelkwalificaties en eindtermen.

De differentiatie Dans van de nieuwe kwalificatie mbo Artiest biedt eveneens duidelijke loopbaanperspectieven en hoewel de hoeveelheid vaardigheidstraining binnen deze opleiding vanwege het specifiek karakter van het beroep van danser erg groot is, leidt dat niet tot een aanbodgestuurd eindresultaat maar wordt ook hier zichtbaar dat elk individu zijn eigen profiel moet ontwikkelen en zijn eigen weg moet vinden.

De breedte van de sector Kunst, Cultuur en Media in het mbo is voor de arbeidsmarkt wellicht nog te smal, gelet op de relaties die de cultuurindustrie heeft met de 'belevingsindustrie' en de wellness- en hospitality-markt. Roc's staan voor de uitdaging om binnen hun domeinindeling uitdagende facilitaire leeromgevingen in te richten die jonge mensen op een loopbaanspoor brengen dat past bij hun talent en passie. Die uitdaging geldt eveneens voor het vmbo waar talent en passie herkend, erkend en gestimuleerd moeten worden. De voorbeelden van dergelijke domeinindelingen zowel in het mbo als in het vmbo, zijn weliswaar nog beperkt maar meer en meer benutten onderwijsinstellingen de wettelijke ruimte voor een onderwijsaanbod dat die loopbaansturing ondersteunt.

Het mbo-kunstonderwijs is op weg naar volwassenheid en de nieuwe kwalificatiestructuur biedt daarvoor een goede uitgangspositie, maar de spirit van een team en de support van het management blijven doorslaggevende factoren om die aanwezige ruimte ook te grijpen.

Uit de ervaring van het kunstcluster van het ROC van Amsterdam blijkt eveneens dat externe ondersteuning een betekenisvolle bijdrage kan leveren, mits er vertrouwen is in de ondersteuner en diens visie op competentiegericht onderwijs, in zijn vertaling daarvan naar het onderwijsontwerp en de onderwijspraktijk, aansluit op het potentieel van het team. Hoewel de brede invoering van het herontwerpproces is uitgesteld tot 2010 is het kunstcluster van het ROC van Amsterdam er klaar voor. Daarbij moet echter vernieuwing vanuit een kwaliteitsperspectief een constante zijn.

6.2 Reflectie vanuit het loopbaanperspectief in de beroepskolom vmbo-mbo-hbo

Als we de verhalen van deelnemers horen dan is het opvallend hoe sterk eigen passie en talent een rol spelen in ieders leerloopbaan. De beroepskolom vmbo-mbo is nog erg zwak en werkt nu nog uitsluitend bij enkele vmbo-scholen die zich duidelijk profileren met kunst en cultuur. Beter is het gesteld met de mbo-hbo beroepskolom binnen het regionale netwerk.

Er is sprake van succesvolle doorstroom naar hbo en ook de aansluiting op het eveneens op competentiegerichte hbo verloopt veelbelovend. Inmiddels hebben meerdere afgestudeerden KCA en Dans hun studieloopbaan vervolgd bij een van de mogelijke vervolgopleidingen van de Amsterdamse Hogeschool voor de kunsten, waarmee het ROCvA nauwe contacten heeft.

Toch uiten enkele deelnemers ook zorg over het kennisniveau van het mbo. Dat vormt nog een uitdaging voor het opleidingsteam. Veel deelnemers spreken met grote waardering over de persoonlijke begeleiding en het faciliterend en stimulerend optreden van het hele team bij het vinden van een eigen weg. Juist door die persoonlijke begeleiding en door het faciliterend en stimulerend optreden van het team worden de leer- en loopbaancompetenties en persoonlijke kwaliteiten van deelnemers ontwikkeld, om daarmee de eigen loopbaan verder te sturen. Binnen een dergelijke benadering kan een aanbodgestuurd onderwijsaanbod nog steeds een wezenlijke functie vervullen, namelijk als basis voor talent- en competentieontwikkeling, zo blijkt ook uit reacties van deelnemers en docenten. Maar dit aanbodgestuurd onderwijs staat nooit los van het individuele loopbaanperspectief. Loopbaansporen van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo, maar evenzeer van mbo naar arbeidsmarkt, worden duidelijker naarmate de beroepskolom voor de sector kunst, cultuur en media

volwassener wordt. Vooral een regionale aanpak biedt daarbij kansen, zo leert ons de ervaringen uit de experimenteerscholen.

6.3 Reflectie vanuit het arbeidsmarktperspectief

Binnen het bestek van deze publicatie hebben we geen vertegenwoordigers uit het betrokken werkveld in de regio Amsterdam geïnterviewd. Ook stageverlenende bedrijven en organisaties werden niet voor commentaar benaderd. Wel werd indirect, via de interviews, veel duidelijk over de belangrijke rol van het werkveld voor het succes van het mbo-kunstonderwijs. De beide opleidingsteams en hun stageverlenende bedrijven moeten veel pionierswerk verrichten om tot een goed partnerschap te komen.

De matching tussen stagebedrijf en deelnemer blijkt daarbij een cruciale factor voor succes van deelnemers en tevredenheid van stagebedrijven. De formele erkenning van leerbedrijven is in volle gang; in deze experimentele fase moet ook ruimte aanwezig zijn om flexibel de erkenningsprocedures te doorlopen.

Datzelfde geldt voor een ander aspect dat wezenlijk is om de waarde van het diploma te bepalen, namelijk de wijze van beoordelen of examinering. Het als landelijk kunstcluster van experimenteerscholen, gezamenlijk ontwikkelen van een examenmix - waarin het werkveld vertrouwen heeft en actief bij de uitvoering betrokken wordt, blijkt de herkenbaarheid en de acceptatie van het mbo-kunstonderwijs sterk te bevorderen. Het versnelt tevens het proces van erkenning van leerbedrijven door het betreffende KBB. Deze aanpak betekent beslist geen keuze voor een centraal landelijk examen, maar wel een transparante set van landelijke criteria voor te beoordelen competenties, binnen kenmerkende beroepsituaties, beroepsrollen en beroepstaken. Ronde tafelconferenties of werkveld-meetings van mbo en het werkveld, samen met het hbo, zijn uitermate nuttig gebleken voor de onderlinge afstemming en samenwerking. Docenten die midden in de beroepspraktijk staan, vormen daarbij een belangrijke zo niet cruciale schakel.

Uit de gegevens over de loopbanen van afgestudeerden en uit de interviews blijkt dat gediplomeerden hun weg naar de veelkeurige KCM- arbeidsmarkt goed kunnen vinden en werkgevers van leerbedrijven, vaak in het verlengde van een stage, deelnemers een baan aanbieden.

De regionale arbeidsmarkt weet het mbo-kunstonderwijs dan ook steeds beter te vinden.

Ook de rol van het management van het ROCvA mag hierbij niet ongenoemd blijven, omdat zij in haar koers lef en visie toont om het kunstonderwijs op de kaart te zetten en actief uit te dragen in de netwerken binnen de wereld van kunst, cultuur en media. Een management dat bovendien een open oog heeft voor de noodzakelijke personele en facilitaire voorzieningen om kunstonderwijs van niveau mogelijk te maken en middelen vanuit de lumpsum daarvoor weet te bestemmen. Dat is zeker bij de opleiding voor mbo Artiest een uitdaging van formaat!

7. Conclusies en aanbevelingen

Het beeld dat we in deze publicatie van het mbo-kunstonderwijs hebben geschetst is enerzijds gebaseerd op allerlei feiten vanuit de onderwijsstructuur en ontstaat anderzijds vanuit de feitelijke onderwijspraktijk.

Dat beeld maakt ons enthousiast, zowel voor mbo-kunstonderwijs in de beroepskolom vmbo-mbo-hbo als voor loopbaan- en competentiegericht opleiden.

Mbo-Kunstonderwijs als aanduiding voor beroepsonderwijs dat voorbereidt op loopbanen in de brede arbeidsmarkt van Kunst, Cultuur en Media is volop in ontwikkeling en kan vmbo'ers met talent en passie boeiende en uitdagende leeromgevingen bieden.

Het vmbo is evenwel nog onvoldoende bekend met die perspectieven en biedt zelf ook nog te weinig programmatische mogelijkheden om vanuit loopbaanperspectieven van deelnemers aanwezig talent te herkennen. Binnen de vaksectie Kunst en cultuur van SLO is recent een instrument ontwikkeld om zowel in het vmbo als in havo-vwo kunstzinnig talent te herkennen en een eigen individueel kunstportfolio te ontwikkelen, dat het eigen loopbaanperspectief ondersteunt.

De met ondersteuning van SLO gekozen ontwerpbenadering van de opleidingsteams binnen het kunstcluster van het ROC van Amsterdam blijkt te werken. Deze benadering met rollen en contexten faciliteert maatwerk, zowel voor deelnemers als leerbedrijven en resulteert in de gewenste veelvormige competentieontwikkeling.

We pleiten voor het onderling uitwisselen van ontwerpbenaderingen binnen het landelijke cluster van experimenten en het platform mbo-kunstonderwijs en uitwisseling van de daarmee bereikte onderwijsresultaten, in de fase voorafgaande aan de landelijke invoering in 2010. Dat kan meer inzicht opleveren voor succesvolle ontwerpbenaderingen en onderwijspraktijken om te komen tot de gewenste 'balansschool', de school waarin een goede balans is gevonden tussen aanbod- en vraaggestuurd leren. Daarbij kan het nuttig zijn om de huidige essentiële vragen rond leren voor ogen te houden vanuit het loopbaanperspectief van de lerende:

Vragen vanuit de leerling/deelnemer/student
1 Waarom zou ik leren?
2 Wat kan ik leren?
3 Hoe en waar kan ik leren?
4 Hoe zal ik leren?
5 Hoe weet ik wat ik geleerd heb?
6 Waar zal het mij hierna brengen?

Het vraagt om een teamvisie op loopbaan- en competentiegericht opleiden om als opleidingsteam op deze vragen antwoorden te kunnen geven. Daarnaast vraagt het om de deskundigheid, passende ontwerpmethodieken toe te passen waarmee die visie vorm krijgt in ontwerp en inrichting van leeromgevingen.

De ervaringen die in deze publicatie zijn verwoord, maken duidelijk dat zo'n ontwerpmethodiek beschikbaar is en bovendien hanteerbaar is voor een team met visie en lef.

8. Literatuur

Adviesgroep vmbo (2006). *Voortvarend vmbo: samen koersen op bewegingsruimte*. Den Haag: Adviesgroep vmbo.

Asselt, R van. (2006). *De Beroepskolom, bestaat die wel?* Enschede: Lica.

Asselt, R van. (2006). *Duurzaamheid en versterking doorstroom mbo-hbo (in het zich vernieuwende mbo en hbo) pontons tussen twee bewegende oevers* (i.o.v. procesmanagement herontwerp mbo) Enschede: LICA.

Boer, P den. ,Mittendorff, K. ,Sjenitzer, T. (2004). *Beter Kiezen* Deltapunt Bètatechniek, Wageningen: Stoas Onderzoek.

Boonzajer, Flaes e.a.(2001). *Van Onderen!: De podia als nieuw beroepsterrein voor het mbo*; in opdracht van ECABO en GOC. Amsterdam: QRA Onderzoek & advies B.V..

Calibris (2006), *Kwalificatiedossier Sociaal Cultureel Werk*. Zoetermeer: Colo.

Commissie Arbeidsmarkt en Onderwijsbeleid (2005). *Domeinen in het mbo*. Zoetermeer: Colo.

Cosquino de Bussy, A. le (1999). *Culture clinics: initiatief voor een kunstvakopleiding op mbo-niveau*. Amsterdam: DeBussy Consult.

Cosquino de Bussy, A. le (2004). *Creative industries als motor voor kunstonderwijs in het mbo*. In: Internoveer! Innovaties realiseren door interactiviteit: beschouwingen, casestudy's, methoden en technieken. Signatuur: E06-973. Den Haag: Reed Business Information.

Cultuurnetwerk Nederland. (2002). *Cultuur in de Bve-sector; Verslag studiemiddag 7 december 2001*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland

Cultuurnetwerk Nederland (2004), *Zicht op... centra voor de kunsten: Achtergronden, literatuur en adressen*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Cultuurnetwerk Nederland (2004). *Zicht op... talentontwikkeling en cultuureducatie: achtergronden, literatuur en websites*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Dinsbach, G (2007). *Handreiking schoolexamen tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving havo/vwo*. Enschede: SLO.

ECABO, Kenniscentrum GOC en OVDB (2003). *Beroepscompetentieprofiel Acteur*. Samenwerkingsverband van het Platform mbo Kunstonderwijs. Amersfoort: ECABO.

ECABO, Kenniscentrum GOC en OVDB (2003). *Beroepscompetentieprofiel Danser*, Samenwerkingsverband van het Platform mbo Kunstonderwijs. Amersfoort: ECABO

ECABO, Kenniscentrum GOC en OVDB (2005). *Beroepscompetentieprofiel Organisatorisch publicitair medewerker kunst, cultuur en media*. Samenwerkingsverband van het Platform mbo Kunstonderwijs. Amersfoort: ECABO.

GOC, ECABO, OVDB (2007). *Kwalificatiedossier Artiest. Sector: Kunst, cultuur en media. Branche: Podiumkunsten; Beroepengroep: Artiest. Versie 2007-2008*. Zoetermeer: Colo.

Haanstra, F. (2002). *Een kunstcluster voor het mbo?* Amsterdam: Max Goote-instituut.

HBO-Raad (2005). *Verbreding opleidingen als perspectief voor het hoger onderwijs?* GO35/rapport/002c Utrecht: HBO-Raad.

Hoogeveen, H. (2003). *Kwalificeren voor de praktijk: een onderzoek ter concretisering van het opleidingsprofiel Kunst, Cultuur en Amusement*. Enschede: SLO.

Jacobs, H. , Groothengel, P. & Bergsma, S. (2006). *Het keuzeproces van de vmbo'ers nader bekeken: kerngebieden doorstroom vmbo-mbo 2006*. Enschede: SLO.

Kenniscentrum GOC en OVDB (2003). *Beroepscompetentieprofiel Muzikant/Sounddesigner*. Samenwerkingsverband van het Platform mbo Kunstonderwijs. Amersfoort: ECABO

Kerkhoffs, J. (eindredactie) (2006). *Kunst en Cultuur in het vmbo: portretten van scholen die kunst centraal zetten...* Vmbo reeks nr. 12. AN 8.126.8525. Enschede: SLO.

Millekamp, W. (2004). *Startnotitie Project Aansluitingsbeleid ArtEZ*. Arnhem: Artez.

Ministerie van EZ (2005). *Samenvatting van de onderzoeksresultaten EZ*. www.cultuureconomie.nl

Onderwijsraad (2005). *Betere overgangen in het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad

Onstenk, J. (Hogeschool Inholland/Cinop) Meijers, Swart, F. (Hogeschool Inholland) Groenenberg, R. (2006). *"De leerlingen zijn erg enthousiast, docenten worden het ook steeds meer": rapport De doorwerking van RABA op de scholen*. Den Bosch: Cinop.

Platform mbo Kunstonderwijs (2005). *Toekomst van het Platform mbo Kunstonderwijs: concept projectplan 2005 – 2007*. Amersfoort: Secretariaat Platform mbo Kunstonderwijs bij ECABO.

Procesmanagement Herontwerp mbo (2006). *Activiteitenverslag MCI 2005-2006*. Ede: Procesmanagement Herontwerp mbo.

Procesmanagement Herontwerp mbo (2006). *Voortgangsrapportage Experimenten Cluster Kunst 2005-2006*. Ede: Procesmanagement Herontwerp mbo.

Procesmanagement herontwerp mbo (2005) *Domeinen in het mbo: meer ruimte voor regio, leerling en school*. Ede: Procesmanagement Herontwerp mbo.

Priester, L. & Zwart, Z. (2007). *Oriëntatiecursus Voortrajecten HBO-Kunstonderwijs van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten (KABK in Den Haag* (www.kabk.nl/studierichtingen/voortrajecten/samenwerkingsprojecten/-/nl). Den Haag: KABK.

Put, M van der. (eindredactie) (2006), *Van Visie Naar Huisvesting*; in opdracht van Platform vmbo-intersectoraal. Den Bosch: Cinop

Rass, A. & Rhee, M van. (coördinator Theaterklas, Jeugd Theaterschool Rabarber, Den Haag) (2005). *Het opstellen van een leerplan voor de Theaterklas Dalton Den Haag*, Cultuurprofielscholen. Enschede: SLO.

Regionale Arrangementen Beroepsonderwijs Amsterdam (RABA) (2004). *Aansluiting op de mbo-opleiding 'Kunst, Cultuur en Amusement'*. Amsterdam: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling Gemeente Amsterdam.

Reij, E. (2001). *Een draagvlaktoets voor een mbo-opleiding Cultuur en Media: eindrapport Arbeidsmarktonderzoek Cultuur en Media*; in opdracht van GOC en ECABO. Leiden: Instituut voor Research voor Beleid

RABA (2004). *Ruimte voor Talent, Programma's Regionaal Arrangement Beroepsonderwijs*
Amsterdam. Amsterdam: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling.

Savantis, GOC en Vapro (2005). *Kwalificatiedossier Mediavormgever 2005-2006*. Zoetermeer: Colo

Verschuuren, S. (2006). *Werkconferentie afstemming hoger kunstvakonderwijs*. Amsterdam: De Wmij.

Vliet, R van. (eindredactie) (2006). *Landelijk beroeps- en competentieprofiel communication & multimediadesign versie: 2.2*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Landelijk Platform Communicatie & Multimedia Design

Werkgroep Opleidingsprofielen Dans (2002). *Opleidingsprofiel Dans Uitstroomprofielen Danser & Choreograaf*. Amsterdam: Netwerk hbo-Dans.

Bijlagen

Bijlage 1

Overzicht ondersteuning SLO 2002-2006

Bijlage 2

Overzicht brancheverenigingen

Bijlage 3

Voorbeeld van een doorlopende leerlijn voor de KCM-sector

Bijlage 4

Ontwerpopdrachten:

- rollen en contexten met bijbehorende beroepsactiviteiten;
- competentieanalyse van een hele taak

Bijlage 5

Viercomponentenmodel

Bijlage 6

Rode lijn in ontwerpbenadering van Loopbaanleren

Bijlage 1: Overzicht ondersteuning SLO 2002-2006

Schets op hoofdlijnen van de SLO-ondersteuning

I Ondersteuning KCA

Fase 1 Cursusjaar 2001-2002

Gevraagde ondersteuning: Het produceren van een Onderwijs- en examenregeling waarin de profilering KCA wordt verantwoord.

Gegeven ondersteuning: Advisering projectleider bij:

- samenstellen onderwijsregeling en examenregeling,
- verbeteringen in toetsenplan
- positionering ingeschreven deelnemers KCA in CREBO
- verbetering van format OER ROCvA.

Resultaat:

- Verantwoording 850-urennorm in opleiding KCA naar deelkwalificaties SCW
- Verbetering Toetsenplan per deelkwalificatie SCW in relatie tot inhouden van KCA-programma en verplichte SCW-eindtermen
- Discussie binnen ROC van Amsterdam over het te hanteren format van een OER.

Fase 2 Cursusjaar 2002-2003

Gevraagde ondersteuning: Onderzoek naar de arbeidsmarktrelevantie van de opleiding KCA op de arbeidsmarkt en verantwoording van het opleidingsprofiel KCA binnen de brede beroepsopleiding Sociaal Cultureel werker

Gegeven ondersteuning:

Uitvoering van het arbeidsmarktonderzoek onder stage-instellingen via enquêtering.

Vertaling van de onderzoeksresultaten naar uitgangspunten voor programma-ontwerp

Resultaten:

- Publicatie: Kwalificeren voor de praktijk met daarin ondermeer de conclusie dat KCA past binnen SCW en het best aansluit bij een van de zes profielen die het platform Kunstvakonderwijs onderscheidt namelijk het profiel Docentassistent cultuureducatie.
- Programmatische verbeteringen in leerjaar 1 en 2 en een verbeterd ontwerp voor het afsluitende leerjaar 3.
- Verkenning van de onderwijskundige uitgangspunten bij vormgeving van beroepsonderwijs

Fase 3 Cursusjaar 2003-2004

Gevraagde ondersteuning: Voortzetting van de verbetering en vernieuwing van de opleidingsprogrammering vanuit principes van loopbaan- en competentiegericht leren. Introduceren van gebruik van POP en portfolio

Gegeven ondersteuning:

- Teamscholing POP en portfoliogebruik en introductie van competentietaal
- Ondersteuning bij verbetering intake
- Teamscholing competentiegericht opleidingsontwerp met behulp van het viercomponentenmodel en inventarisatie rollen en taken KCA'er

Resultaten:

Opleidingsontwerp op hoofdlijnen, gebaseerd op kenmerkende beroepssituaties bij beroepsrollen

Start met gebruik van voor KCA relevante gedragscompetenties bij intake

Start met pilot ontwikkelingsgericht portfoliogebruik

Fase 4 Cursusjaar 2004-2005

Gevraagde ondersteuning:

- Invoeren van ontwikkelings- en beoordelingsgericht portfolio gebruik
- Teamgerichte ondersteuning bij uitwerking nieuwe opleidingsontwerp in programmering en beoordeling

Gegeven ondersteuning:

Zoals gevraagd

Resultaten:

- Pilot portfoliobeoordeling als deeltaets van deelkwalificatie SCW
- Inventarisatie van bruikbare hele taken in binnenschoolse gesimuleerde setting
- Ontwerp van nieuwe beroepstaken als onderdeel van binnenschools leren en leren in bpv en de opbouw daarvan in complexiteit
- Verbeteringen in bestaande toetsen en opleidingsonderdelen

Fase 5 2005-2006

Gevraagde ondersteuning:

- Invoering van digitaal portfolio gebruik
- Ondersteuning bij herontwerp KCA in het licht van nieuwe format kwalificatiestructuur

Gegeven ondersteuning:

- Verkenning gebruik van Trajectplanner als digitaal portfolio
- Ondersteuning bij ontwikkeling toetsenplan in relatie tot gebruik van ontwikkelings- en beoordelingsgericht portfolio

Resultaten:

- Aanscherping van formatieve en summatieve toetsing in opleiding
- Verkenning van mogelijkheden van Trajectplanner

II Ondersteuning mbo Dans Cursusjaar 2005-2006

Gevraagde ondersteuning:

Ontwerp van een onderwijs- en examenregeling voor mbo Dans gesitueerd binnen de brede beroepsopleidingen van niveau 3 en 4 Sport en Bewegen, tegen de achtergrond van de verwachte komst van een kwalificatie mbo Artiest met uitstroomdifferentiatie Danser

Uitgevoerde activiteiten:

Intensieve training van klein projectteam in onderwijsontwerp en projectleiding van opleidingsontwerp mbo Dans i.s.m. projectteam

Resultaten:

- Advies aan management en staf aangaande positionering mbo Dans in CREBO
- Stramien voor opbouw en inhoud van onderwijseenheden en bpv in programmering
- Advies over exameneenheden Dans in relatie tot deelkwalificaties en eindtermen SB in examenregeling.
- Publicatie Studiegids/OER mbo Dans

Bijlage 2: Beroepsverenigingen binnen de sector KCM

Om enig idee te geven over beroepsgroepen binnen de kunstensector is onderstaand overzicht van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen illustratief.

De Federatie is een samenwerkingsverband van vijftien beroeps- en vakorganisaties van kunstenaars en draagt bij aan de ontwikkeling van kunst- en kunstenaarsbeleid in Nederland.

- Algemeen Kristelijk Kunstenaarsverbond (AKKV)
- Associatie van Theaterinitiatieven
- Beroepsvereniging van Improviserende Musici (BIM)
- Beroepsvereniging van Nederlandse Interieurarchitecten (BNI)
- Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV Kunstenbond)
- Componisten '96
- FNV Kunsten Informatie en Media (FNV KIEM)
- Gemeenschap Beeldende Kunstenaars (GBK)
- Genootschap van Nederlandse Componisten (GeNeCo)
- Beroepsvereniging van fotografen (GKf)
- Nederlandse Beroepsvereniging van Danskunstenaars (NBDK)
- Nederlandse Vereniging Muziekinstrumentenmakers (NVMM)
- Vereniging van Beroeps Beeldende Kunstenaars Zuid-Nederland (VBBK ZN)
- Vereniging van Docenten in het Kunstvakonderwijs (VDK)
- VSenV: VVL, Netwerk Scenarioschrijvers en FreeLancers Associatie

Bijlage 3: Voorbeeld van een doorlopende leerlijn voor de KCM-sector

Oriëntatiecursus Voortrajecten hbo-Kunstonderwijs van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten (KABK) in Den Haag

(www.kabk.nl/studierichtingen/voortrajecten/samenwerkingsprojecten/-/nl)

Samenwerkingsprojecten met Vo-scholen

Om de aansluiting met het Voortgezet Onderwijs (VO) te verbeteren en om leerlingen in het VO de kans te geven om zich terdege voor te bereiden op een studie in het kunstvakonderwijs heeft de KABK een aantal samenwerkingsverbanden met scholen binnen en buiten Den Haag. Tevens bevindt zich een aantal projecten in een ontwikkelingsfase. De oriëntatie van veel VO-scholen richt zich meer en meer op kunst en cultuur; de instelling van de zogenoemde cultuurprofiel scholen getuigt hiervan. VO-scholieren vinden het vaak moeilijk zich een reëel beeld te vormen van een studie aan een kunstvakopleiding. Daarnaast blijken kunstvakopleidingen doorgaans andersoortige kwaliteitseisen te stellen dan de leerstof die aangeboden wordt in het VO binnen de CKV-vakken. De leerstof binnen de CKV-vakken is vaak onvoldoende gericht op talentontwikkeling. Tegenwoordig komen verschillende kunstklassen van de deelnemende VO-scholen gedurende een middag per week naar de Academie, waar dan lessen gevolgd worden die aanvullend zijn op het eigen schoolprogramma. Dit gebeurt zowel in onder- als bovenbouw. Daar waar mogelijk worden de lessen op de Academie ondergebracht binnen het reguliere schoolprogramma, zodat de studielast deel uitmaakt van het reguliere programma.

Leerlingen kunnen vanuit deze programma's doorstromen naar intensievere vormen van voorbereiding, zoals de eigenlijke Voortrajecten, de School voor Jong Talent of het Voorbereidend Jaar. In de nabije toekomst zullen ook leerlingen van externe scholen mogelijk hun examen CKV3-beeldend via de KABK kunnen doen. Daar waar mogelijk wordt samengewerkt met de eigen School voor Jong Talent.

Opbouw en vakken

In de eerste drie jaren van het 'kunstplan' maken de leerlingen kennis met de verschillende studies die de Academie biedt. Ze krijgen een brede basis om later in de bovenbouw keuzes te kunnen maken. Wij voldoen in de eerste drie jaren aan de daarvoor gegeven kerndoelen van het Ministerie van Onderwijs, te weten:

1. Kerndoel 48: Het produceren van kunst

"De leerling leert door het gebruik van elementaire vaardigheden de zeggingskracht van verschillende kunstzinnige disciplines te onderzoeken en toe te passen om eigen gevoelens uit te drukken, ervaringen vast te leggen, verbeelding vorm te geven en communicatie te bewerkstelligen." Binnen iedere les wordt er ruimschoots aandacht besteed aan reflectie. In alle opdrachten is de leerling vrij om zijn eigen verbeelding te gebruiken en vorm te geven op zijn eigen manier, gestuurd door de docent. Gevoelens worden door middel van expressieve werken en het werken in de dummy gestimuleerd om weer te geven in beeld, zowel in platte als ruimtelijk zin. Ervaringen van de leerling worden eveneens in deze dummy vastgelegd en later gebruikt bij het maken van voorstudies en bedenken van onderwerpen voor autonome opdrachten. De dummy is een persoonlijk dagboek waar de leerling ook buiten de les om in kan werken. Dit boek levert een belangrijke bijdrage bij de invulling van dit kerndoel. Het gaat er bij dit kerndoel vooral om de productie van kunst en dat is wat er elke les in de breedste zin van het woord gebeurt.

2. Kerndoel 49: Eigenzinnig werk presenteren.

“De leerling leert eigen kunstzinnig werk, alleen of als deelnemer in een groep, aan derden te presenteren.” Het presenteren van eigen werk vindt vaak plaats binnen elke afzonderlijke les en na afronding van een blok lessen binnen één discipline. De leerling leert bijvoorbeeld binnen de module 'grafiek' een passe-partout te maken om zijn werk netjes te presenteren. Daarnaast leert de leerling om binnen de eigen groep te praten over zijn werk en de begrippen te kennen om zijn verhaal zo goed mogelijk toe te lichten. Aan het einde van een schooljaar worden alle werken gezamenlijk gepresenteerd aan alle belangstellenden. In een collectieve expositie, gemaakt door de leerlingen zelf, kan er gekeken en gepraat worden over het werk.

3. Kerndoel 50: Leren kijken en luisteren naar kunst

“De leerling leert, op grond van enige achtergrondkennis, te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans- en filmvoorstellingen.”

Binnen het kunstplan wordt er ruim aandacht besteed aan excursies waarbinnen het kijken naar kunst centraal staat. Afzonderlijk kan elke groep per discipline een excursie gepland hebben, maar er is ook altijd een collectieve excursie met alle leerlingen tezamen. Tijdens deze excursies beleeft de leerling kunst en cultuur. Hierbij leert de leerling kunst te begrijpen en te waarderen. Er is altijd een opdracht verbonden aan deze excursies en de leerling maakt er een verslag van in zijn dummy. Daarnaast is er binnen het academiegebouw vaak een tentoonstelling in de galerie die de leerlingen vrij kunnen bezoeken. Ook wordt er bij elke discipline aandacht besteed aan de tentoonstellingen binnen die discipline die op dat moment aansluiten bij de lessen, zodat de leerling buiten deze les om zelf het initiatief kan nemen om naar de tentoonstelling te gaan.

4. Kerndoel 51: Verslag doen van ervaringen

“De leerling leert, met behulp van visuele of auditieve middelen, verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten (als toeschouwer en als deelnemer).”
In de dummy doet de leerling verslag van eigen ervaringen met kunst en cultuur. In de lessen wordt hierover gesproken en aandacht aan besteed. De ervaringen die een leerling heeft met andermans kunstuitingen, waaronder die van professionele kunstenaars, leert de leerling op te schrijven en verbaal te uiten. Het vormen van een eigen mening is hierbij zeer belangrijk. Ook het vormen van een goed vocabulair binnen de kunst wordt spelenderwijs aan de leerling duidelijk gemaakt.

5. Kerndoel 52: Reflecteren op kunstzinnig werk

“De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen, waaronder kunstenaars.” De leerlingen leren te verwoorden binnen het kunstplan wat ze van iets vinden en wat ze tijdens het creatief proces hebben geleerd.

Het kunstplan is een plan bedoeld voor leerlingen die een bovenmatige interesse hebben in de kunst. Zij maken binnen dit plan op de Koninklijke Academie kennis met de verschillende studierichtingen die deze academie te bieden heeft. Wij willen deze leerlingen een zo goed en divers mogelijk programma aanbieden dat deze bovengenoemde kerndoelen onderschrijft. Wij hopen dat de leerlingen geprikkeld worden en door zullen gaan in deze wereld, want ze zijn als ze aan dit plan deelnemen al allemaal een kunstenaar met de kleine “k”. Wij maken ze groot.

Vakkenpakket

De vakken die dit jaar gegeven worden, zijn Beeldende Kunst, Grafisch Ontwerpen, Interieurarchitectuur, Artscience, Textiel en Mode, Grafiek en Fotografie. Deze vakken worden in modules van ongeveer zes lessen aangeboden.

Samenwerking

*Momenteel bestaat dit samenwerkingsverband uit de volgende scholen:
Segbroek College; brugklas, tweede en derde klas 'Plan beeldende kunst en vormgeving', ook wel het 'kunstplan' genoemd. In de bovenbouw is er het vak CKV3.
(Zie ook www.kunstopsegbroek.nl.)*

*Bonaventura College Leiden; brugklas, tweede klas en derde klas 'Projectplan beeldende kunst en vormgeving', ook wel 'kunstplan' genoemd.
Media College; Havo 5 kunstklas.*

De KABK streeft eveneens naar een verbeterde aansluiting met het mbo. Het ontwikkelen van doorlopende leerwegen behoort daarbij tot de mogelijkheden (beroepskolom). Afgelopen jaar werd een begin gemaakt met een samenwerking met het Grafisch Lyceum Rotterdam, in de vorm van het aanbieden van een workshop/masterclass, voorlichtingsbijeenkomsten en overleg.

Bijlage 4: Ontwerpopdrachten bij de gehanteerde ontwerpbenadering

We tonen hier een tweetal opdrachten die kenmerkend zijn voor de gekozen ontwerpbenadering, het door SLO verrijkte 4 C- ID-model. Dit *4-Componentent Instructional Design model* is door Prof. J. van Merriënboer ontwikkeld aan de Universiteit van Maastricht (zie bijlage 5 voor een korte typering van het model).

De verrijking van dit model door SLO ten behoeve van toepassing in het mbo ligt in het integreren van het programma-ontwerp via de 4C-ID-aanpak met de door SLO ontwikkelde ontwerpprincipes van loopbaanleren.

Een eerste ontwerpprincipe van loopbaanleren is het vaststellen van de rollen en contexten met bijbehorende hele taken (beroepsactiviteiten in kenmerkende beroepssituaties) van het beroep binnen een kwalificatiedossier. Een tweede ontwerpprincipe van loopbaanleren is het integreren van loopbaanbegeleiding in leren en beoordelen, via de programmering van leer- en ontwikkelingslijnen en via de toepassing van een mix van beoordelingsvormen, inclusief portfolio-assessment.

Ontwerpopdracht 1 Beroepsrollen, beroepscontexten en bijbehorende kenmerkende beroepssituaties

Het bepalen van de bouwstenen voor een competentiegerichte onderwijsaanpak, vanuit de hele taakbenadering: rollen en contexten

1. Plaats de beroepsrollen in een context en formuleer taken die dan uitgevoerd kunnen/moeten worden. Deze taken kun je op het spoor komen door je bijvoorbeeld vragen te stellen als:
  - Wat zijn kenmerkende situaties bij die rol en context?
  - Wat zou een concrete werkplek kunnen zijn binnen die context?
  - Wat maakt men in die context en in die rol, wat produceert men, wat doet men, welk resultaat zet men neer?De hele taken die we zo op het spoor komen, vormen de complexe vaardigheden of competenties waaraan leerlingen kunnen gaan werken.
2. Geef aanvullingen/commentaar op de aangeboden kijkwijzer.
  - Vind je de roltypering helder en compleet of mis je rollen of zou je ze anders willen benoemen?
  - Vind je de contexttypering functioneel of zou je die anders willen indelen? Welk criterium kies je voor het onderscheid naar contexten?
    - Het loopbaanperspectief? Leerroutes van leerlingen op weg naar een baan binnen een bepaalde setting?
    - Het beroepsperspectief? De aard van de beroepsomgeving bepaalt ook de aard van de kunstzinnige activiteiten en hun methodische/professionele aspecten.
    - Nog een ander criterium namelijk...

Ontwerpopdracht 2 De competentiegerichte taakanalyse

Als je in één cel uit de 'Kijkwijzer rollen en contexten' een aantal kenmerkende activiteiten/situaties als exemplarische voorbeelden van hele taken (competenties) hebt opgeschreven, probeer dan eens één zo'n taak uit te werken (competentie-analyse).

Stel je daarbij de volgende vragen:

- 1 Hoe verloopt het bij die taak behorende werkproces in de tijd?
(Werkvolgorde en stappen in het werkproces)
- 2 Welke routinematige vaardigheden en kennis van procedures, technieken en instrumenten routines gebruik je per stap in dat werkproces?
- 3 Welke onverwachte, lastige of kritische situaties kunnen zich voordoen bij elke stap in dat werkproces of bij het totale werkproces en met welke systematische probleemaanpakken en vuistregels zou je je daarop kunnen voorbereiden?

Als je die oefening heb gemaakt, heb je de vier componenten van de krachtige leeromgeving bij deze hele taak te pakken.

Bijlage 5: Beknopte typering van het 4C-ID-model

Het Viercomponentenmodel is een ontwerpmodel voor competentiegerichte opleidingsprogramma's. Het kent een analysefase en een didactiseringsfase.

Op basis van de analysefase worden de complexe taken vastgesteld die iemand moet leren competent uit te voeren, met de daarbij behorende dilemma's en kritische situaties en de opklimming in complexiteit. Er worden taakklassen per complexe vaardigheid of competentie vastgesteld, waarin per taakklasse de hele taken opklimmen in complexiteit.

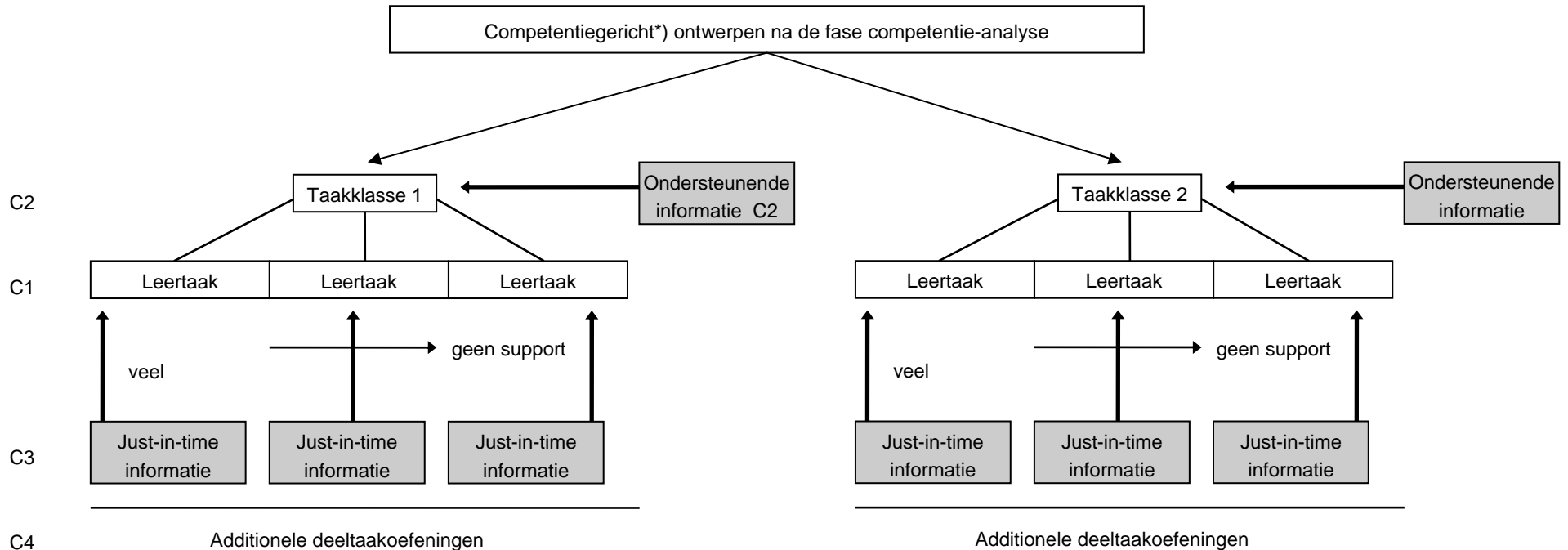
Als de taakklassen eenmaal zijn vastgesteld begint de fase van didactisering, waarbij de programmering van de vier componenten in beeld komt. De ruggengraat van de programmering wordt gevormd door de integratieve leertaken als belangrijkste programmacomponent.

Hieronder vallen de kenmerken van de vier componenten die worden ingevuld bij de fase van didactisering.

Na deze ontwerpfase volgt de concrete vertaalslag naar de onderwijspraktijk. (We gaan in deze beknopte typering niet in op de competentiegerichte taakanalyse als ontwerpstep in de analysefase, met als resultaat de vier componenten van een hele taak of complexe vaardigheid).

Eerst tonen we de vier componenten in een overzichtelijk schema en daarna volgt een korte omschrijving van elke component.

Het Viercomponentenmodel van Prof. J. van Merriënboer

- Component 1 (C1) = ontwerpen van leertaken
- Component 2 (C2) = selecteren van ondersteunende informatie bij de taakklasse
- Component 3 (C3) = selecteren van Just-in-Time informatie per leertaak
- Component 4 (C4) = selecteren van deeltaakoefeningen bij de leertaken, cq. taakklasse

*) Het begrip 'Competentie' is in het ontwerpmodel synoniem aan 'complexe vaardigheid', waarbij wordt bedoeld op een hele taak. Deze 'hele taakbenadering' is kenmerkend voor competentiegericht opleiden, waarin handelingsbekwaamheid in situaties moet worden ontwikkeld, waarin zich dilemma's voordoen en waarin men vanuit een rol een bepaalde verantwoordelijkheid draagt om een combinatie van houdingen en persoonlijke kwaliteiten, kennis en vaardigheden moet inzetten om adequaat te handelen.

De context

De kern van competentiegericht leren is het integreren en coördineren van persoonlijke kwaliteiten, houdingsaspecten, kennis en vaardigheden bij het handelen in een specifieke context. Daarbij worden eerst de rollen aangegeven met de bijbehorende verantwoordelijkheid. Het gaat bijvoorbeeld niet om het '*communiceren*' in het algemeen, maar vooral om de contextspecifieke rol daarbij te verduidelijken, bijvoorbeeld '*het communiceren van een 'ondernemer detailhandel in de rol van verkoper met een Engelstalige klant*'.

De vier componenten in het model zijn:

1. Leertaken (niet te verwarren met kerntaken uit het beroepscompetentieprofiel)

Taken die in de beroepspraktijk voorkomen dienen als leertaken voor het verwerven van de competentie. Praktijkdeskundigen selecteren leertaken en deze worden in taakklassen gerangschikt volgens het principe van oplopende complexiteit. De eerste leertaken in een opleiding sociaal-pedagogisch werk gaan bijvoorbeeld over opvangvormen voor kinderen met een normale ontwikkeling binnen een niet complexe gezinssituatie. Leertaken uit de meer complexe taakklasse gaan over de opvang van kinderen met een verstoorde ontwikkeling uit een opvoedingsmilieu met complexe problematiek. De leertaken binnen elke taakklasse worden gerangschikt van veel naar minder ondersteuning van de docent.

Taakklassen hoeven niet (geheel) te worden gevuld met realistische leertaken voor gebruik in de binnenschoolse simulatiesituatie, maar kunnen worden bijvoorbeeld ingevuld met reële taken in de bpv.

2. Ondersteunende informatie

De ondersteunende informatie loopt parallel aan de leertaken: alleen de kennis die nodig is voor het uitvoeren van het soort leertaken van een taakklasse wordt aangeboden. Het gaat hier om kennis die deelnemers nodig hebben om verbanden tussen bepaalde aspecten te zien en kennis die ze nodig hebben om in beroepssituaties probleemoplossend te handelen. Deze kennis kan op verschillende manieren verworven worden, waarbij essentieel is dat via een casus goed wordt gedemonstreerd hoe de leertaken in de taakklasse adequaat kunnen worden uitgevoerd, waarbij de rol van expert noodzakelijk is. Ook tot de ondersteunende informatie hoort cognitieve feedback door de docent op de aanpak van de beroepsproblemen binnen de leertaken. Cognitieve feedback wordt doorgaans in reflectiebesprekingen achteraf gegeven. De leerling kiest eerst een aanpak en voert uit; achteraf wordt besproken waarom deze aanpak is gekozen, of dit effectief bleek enz. Hierdoor wordt ook de transfer naar andere situaties bevorderd.

3. Just in Time informatie

J.I.T. informatie is alle informatie die nodig is voor de uitvoer van de routineaspecten van een leertaak. Deze routineaspecten worden het best geleerd als de relevante informatie precies wordt aangeboden op het moment dat de leerling die nodig heeft. Bij J.I.T horen checklists, vaste procedures en protocollen, tabellen met gegevens en dergelijke die zichtbaar zijn op het moment dat de leertaak uitgevoerd wordt. Ook correctieve feedback behoort tot de J.I.T.'s, deze dient immers zoveel mogelijk direct op tijd, aansluitend op foutief uitgevoerde handelingen te worden gegeven, om te voorkomen dat routinematige handelingen verkeerd worden aangeleerd.

4. Deeltaakoefeningen

In deeltaakoefeningen worden handelingen geoefend die beroepsbeoefenaars geacht worden automatisch uit te voeren bij regelmatig terugkomende activiteiten. Voor verpleegkundigen is dat bijvoorbeeld het opnemen van de bloeddruk of het opnemen van de temperatuur van patiënt

Bijlage 6 Rode lijn in ontwerpbenadering van Loopbaanleren (SLO)

<p>Benoem rollen:</p> <p>Kenmerkende taakgebieden met onderscheiden doelen, taken en werkzaamheden voor onderscheiden klanten of opdrachtgevers.</p>	
<p>Benoem contexten:</p> <p>Werksettings waarbinnen de kenmerkende werkzaamheden die bij een rol horen worden verricht:</p> <p><i>casus, praktijkopdracht, prestaties, projecten, opdrachten, klussen, hele taken</i></p>	
<p>Benoem kenmerkende beroepssituaties en beroepsactiviteiten (hele taken)</p> <p>Concrete beroepsactiviteiten die bij een bepaalde beroepsrol worden verricht</p>	
<p>Analyseer de hele taak en benoem gedragsdoelen:</p> <p>Formuleringen voor kenmerken van competent handelen bij een rolgebonden kenmerkende beroepsactiviteit in een voor een bepaalde context kenmerkende beroepssituatie;</p> <p><i>gedragsindicatoren, criteria voor proces en resultaat (product en/of effect) (de competentie-analyse)</i></p>	
<p>Benoem de vier componenten van de hele taak (complexe vaardigheid) en formuleer taakklassen met opklimmende complexiteit</p>	
<p>Ontwerp de facilitaire leeromgeving: combineer perspectieven</p> <p>Programmering vanuit vraagsturing: het deelnemersperspectief</p> <p>Programmering via aanbodsturing: het kwalificatieperspectief</p> <p>Programmering via werkpleksturing: het arbeidsmarktperspectief</p>	
<p>Leerproces</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Leervragen door leerling opgesteld <ul style="list-style-type: none"> ▪ Via portfolio en POP ▪ Ontwikkelingsgericht en vraaggestuurd <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vanuit ervaringen in contextrijke, krachtige leeromgeving ▪ Lange leerprocessen in verschillende leer- en ontwikkelingslijnen gericht op ontwikkeling van verschillende competentietypen: beroeps-, gedrags-, burgerschaps-, leer- en loopbaancompetenties 	<p>Beoordelingsproces:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bewijzen van bekwaamheid op basis van: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Standaards voor beoordeling ▪ Gekoppeld aan een hele taak of volledige handelingscyclus bij een beroepsrol <ul style="list-style-type: none"> ▪ Leerwegaafhankelijk en criteriumgericht ▪ Representatief voor de competentievereisten genoemd in het kwalificatieprofiel OA

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eigen profiel ontwikkelen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Indicatoren voor gedrag ▪ Criteria voor proces- en resultaatbeoordeling ▪ Aanduiding voor benodigde kennis, vaardigheden, houdingsaspecten en kwaliteiten
<p style="text-align: center;">Programmering via leer- en ontwikkelingslijnen</p> <p style="text-align: center;">In de programmering anticiperen op vraaggestuurd leren</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vooraf ontwerpen van facilitaire leeromgeving op basis van analyse van hele taken binnen rollen en contexten. ▪ Leeromgeving inrichten, opdrachten op voorraad, afstemming in opbouw om het leerproces ontwikkelingsgericht te ondersteunen en evc te kunnen toepassen. ▪ Programmeren van competentieontwikkeling van laagcomplex naar startbekwaam, om te kunnen anticiperen op leervragen. ▪ Variatie van opdrachtvormen in afnemende sturing, zowel tijdens het leerproces (scaffolding) als in de opdrachtvorm (open en complex versus stapsgewijs gestuurd, inclusief alle gegevens en voorbeelden). ▪ Variatie in groeperingsvormen en werkvormen vanuit verschillen in leerstijl, werkstijl, leerweg en doelgroep. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Variatie in realistische, authentieke opdrachten qua complexiteit van de handelingssituatie in de context en de daarbij te beoordelen aspecten van gedrag, product en proces. ▪ 'Multi-loop-learning' oftewel meerdimensionaal leren: naast beoordelen van het handelen in beroepsituaties, maatschappelijke situaties of leersituaties ook aandacht voor leren en beoordelen van leercompetenties, gedragscompetenties en loopbaancompetenties <p style="text-align: center;">Resultaat: Kijkwijzer en Curriculumcasco beroepsopleiding</p>	
<p style="text-align: center;">Volgende fase: Didactisering</p> <p style="text-align: center;">concrete uitwerking/invulling binnen eigen onderwijsinstelling</p> <p style="text-align: center;">Keuzes maken op terrein van:</p>	
<p style="text-align: center;">Scala van mogelijke didactische concepten voor sturing van leerprocessen:</p> <p style="text-align: center;">(PGO, Prestatieleren, praktijkleren, samenwerkend leren, natuurlijk leren etc.)</p>	<p style="text-align: center;">Toetsenmix voor formatief en summatief beoordelen</p> <p style="text-align: center;">portfolio-assessment, bekwaamheidsproeven etc.</p>
<p style="text-align: center;">Voer begeleidingssysteem in voor ontwikkelingsgericht leren en beoordelen</p> <p style="text-align: center;">gebruik van POP en portfolio</p> <p style="text-align: center;">gebruik van leercoaching</p> <p style="text-align: center;">gebruik van loopbaancoaching</p> <p style="text-align: center;">gebruik van persoonlijke coaching en ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten</p> <p style="text-align: center;">trajectbegeleiding</p>	

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40

F 053 430 76 92

E info@slo.nl

www.slo.nl

slo